

ZPRÁVA A NÁVRHY ŘEŠENÍ

KOMISE PRO OTÁZKY
MASOVÝCH HROBŮ
ĎÁBLICKÉHO HŘBITOVA

Úřad vlády
České republiky

2025

Věnováno obětem totalitních režimů
a jejich blízkým.

OBSAH

- Preambule
- 1. Úvod
 - 1.1 Historický kontext
 - 1.2 Tři československé odboje
 - 1.3 Zahraniční zkušenost – Polsko
 - 1.4 Zahraniční zkušenost – Litva
- 2. Dějiny šachtových hrobů na Ďáblickém hřbitově
 - 2.1 Archivní prameny a literatura
 - 2.2 Šachty na pražských hřbitovech od druhé poloviny 19. století do roku 1948
 - 2.3 K otázce zacházení s pozůstatky obětí nacismu a účastníků protinacistického odboje
 - 2.4 Způsoby pohřbívání obětí komunistického režimu
- 3. Identifikace obětí komunistického režimu
 - 3.1 Seznam politických vězňů a dalších obětí politicky motivované represe po roce 1948, jejichž ostatky jsou uloženy na Ďáblickém hřbitově v Praze
 - 3.2 Vyšetřování a hledání ostatků v roce 1968 a po roce 1989
 - 3.3 Vytvoření pietního místa po roce 1989
 - 3.4 Exhumace z šachtových hrobů na Ďáblickém pohřebišti
 - 3.5 Polohy ostatků politických vězňů v šachtových hrobech a jejich možné exhumace
- 4. Pilotní projekt exhumací
 - 4.1 Výběr šachty č. 14
 - 4.2 Právní rovina exhumací na Ďáblickém hřbitově
 - 4.3 Právní rámec a harmonogram exhumace
 - 4.4 Archeologická asistence v rámci exhumace
 - 4.5 Antropologický průzkum lidských ostatků
 - 4.6 Forenzní identifikace
 - 4.7 Rozpočet pilotního projektu
- 5. Závěr

Přílohy

Seznam členů komise pro řešení otázky masových hrobů na Ďáblickém hřbitově

Výběrová bibliografie

Tváře obětí komunistického režimu

43
KSPHo

A

GENERÁLNÍ PROKURATURA	
POSLO DNE	21. III. 1968
SPEROVÁ MACKA	PRÁV PRÁV

-33-

Generální prokuratura
v

V Pelhřimově, dne 19. března 1968.
v den svátku mého nebohého bratra.

P r a z e 4 - Nusle

Náměstí Hrdinů 1300

Věc: Žádost o povolení exhumace neprávem odsouzeného a popraveného Josefa Frice, nar. 13.2.1918, zahradníka, bytem naposledy Praha-Troje, U Zámečku, spolu se žádostí o přezkoumání jeho soudního procesu a úplnou rehabilitaci jmenovaného - žadatelka Anna Musilová, dělnice, n.p. Spojené kartáčovny, provoz 01, Pelhřimov, sestra zemřelého Jos. Frice.

Pocházím z dělnické rodiny, kde bylo devět dětí. Narodila jsem se v Bystřím u Poličky 22.7.1920. Že jsme život a mládí neměli lehké, to jistě pochopíte.

Obracím se na Vás se žádostí o urychlené povolení exhumace a převezení ostatků mého bratra Josefa Frice, který byl odsouzen k trestu smrti 28. června 1952 v Praze za přechod hranic. Zjistila jsem pak, že byl pohřben do společného hrobu č. 26 na hřbitově v Dáblicích a že v tomto hrobě odpočívá v poslední vrstvě shora. Za okupace byl za útěk z koncentračního tábora Osvětim poznamenán tím, že mu byl vyjmut ramenní kloub. Tato okolnost usnadní při exhumaci zjištění totožnosti jeho tělesných pozůstatků. Protože jsou naši rodiče již hodně staří, ráda bych splnila přání těchto prostých lidí, aby pozůstatky nevinně popraveného jejich syna byly konečně aspoň uloženy do rodinného našeho hrobu v Bystřím u Poličky, kde tamní MNV nemá proti tomu námitek.

Krom toho, i když víme, že život nikdo nemůže nahradit, žádám o přezkoumání soudního procesu a plnou rehabilitaci mého nešťastného bratra. Až dosud jsem podala generální prokuratuře již dříve žádost o povolení exhumace, mé naléhavé a odůvodněné prosbě však nebylo tehdy vyhověno.

Věřím, že pochopíte krutou naši bolest a nezklamete tentokrát moji důvěru v konečné kladné vyřízení této žádosti, začtež Vám upřímně děkuji.

Musilová Anna

Doporučeně.

Anna Musilová, dělnice,
n.p. Spojené kartáčovny, provoz 01
P e l h ř i m o v .

ppr. Zgřín

Žádost o povolení exhumace ostatků popraveného Josefa Frice,
kterou podala 19. března 1968 jeho sestra Anna Musilová (Národní archiv)

PREAMBULE

Je to už více než 30 let od pádu komunistického režimu, od konce jednoho z nejtemnějších období naší moderní historie. Dodnes se různými způsoby vyrovnáváme s křivdami spáchanými zvrženými totalitními systémy na těch, kteří statečně bojovali za svobodu a demokracii a nezřídka ve jménu těchto hodnot obětovali své životy. Stále mezi námi žijí ti, kterým nebyla brutalita komunistického režimu lhostejná, kteří nedokázali mlčet a měli odvahu se režimu postavit. Některé nespravedlnosti se podařilo napravit brzy po pádu železné opony, s některými jsme se postupem času vyrovnali, některé trvají dodnes.

Jednu velkou historickou křivdu nám připomíná pražský Ďáblický hřbitov. Místo, kde se nacházejí tajně uložené ostatky obětí a odpůrců totalitních režimů 20. století. Bez označení, beze jmen, bez důstojného pohřbu, bez možnosti rozloučení se se svými blízkými. Jako trest za touhu žít ve svobodné zemi.

Podle dostupných údajů byly na tomto pohřebišti v letech 1943–1961 uloženy v patrně 72 šachtách ostatky tisíců osob. Osob povětšinou neznámých, zemřelých z pražských nemocnic a porodnic, bezdomovců, opuštěných lidí, trestanců, lidí bez prostředků na vlastní hrob, předčasně narozených dětí, ale i kolaborantů a zrádců. A mezi tisíce těchto těl nejprve nacisté a později komunisté tajně ukrývali ostatky odpůrců obou totalitních režimů. Důmyslně, se zvráceným odhodláním znemožnit, aby bylo možno místa posledního spočinutí našich hrdinů identifikovat. A skoro se nabízí říct, že se

jim to povedlo. Desítky let se vědci, historici, archiváři snaží najít jakoukoli stopu, která pomůže rozkrýt tajemství Ďáblického hřbitova.

Na počátku roku 2023 vznikla na přání předsedy vlády Petra Fialy Komise pro řešení otázky masových hrobů na Ďáblickém hřbitově, která dostala za úkol zmapovat a shrnout dosavadní zjištění a navrhnout další postup včetně návrhu na exhumaci těch ostatků politických vězňů, jejichž polohu v šachtových hrobech je možné identifikovat. Díky dvouleté práci, ochotě, a především pak touze všech členů komise napravit historické křivdy minulosti se podařilo najít nové informace a sestavit tak předběžnou podobu některých šachtových hrobů. Celkem se podařilo identifikovat tři politické vězně zemřelé v pankrácké věznici z období nacistické okupace, jednoho vězně z Malé pevnosti Terezín a jednoho příslušníka americké armády z roku 1945, kteří zemřeli krátce po konci II. světové války, a 113 politických vězňů a obětí komunistického režimu, jejichž ostatky leží na Ďáblickém hřbitově. U více než dvou desítek lidí lze určit i přesnou polohu v masových hrobech.

Součástí tohoto materiálu je návrh na exhumaci ostatků tří politických vězňů popravených 18. července 1949 za protikomunistickou činnost. Jedná se o tři významné osobnosti: Karla Sabelu, Miloslava Jebavého a Viléma Soka. Polohu jejich ostatků můžeme díky získaným informacím a novým poznatkům přesně určit a současně rekonstruovat celou šachtu číslo 14, do níž byly ostatky těchto tří vojáků a odbojářů pohozeny. Tato šachta byla vybrána proto, že právě u ní

je vysoká pravděpodobnost, že se podaří těla identifikovat a vrátit je rodinám a jejich blízkým k důstojnému pohřbení.

Otevření šachty číslo 14 je prvním krokem k vyrovnání se s historickou ne-spravedlností a bezprávím spáchanými na těch, kteří bojovali za naši svobodu. Je připomínkou toho, že je naší povinností svobodu a demokracii chránit a ocenit ty, kdo jsou připraveni v tomto boji zaplatit cenu nejvyšší.

1. ÚVOD

1.1 HISTORICKÝ KONTEXT

Občané Československé republiky byli ve 20. století hned dvakrát vystaveni násilí totalitních režimů. Poprvé ze strany německých nacistů v letech 1938–1945, podruhé ze strany komunistů, a to jak těch domácích, tak i zahraničních (především z tehdejšího Sovětského svazu). V tom druhém případě trvalo toto tragické období našich dějin od února 1948 až do listopadu 1989. Tato takřka půl století trvající doba útlaku, jemuž se tisíce našich spoluobčanů statečně postavily, nezůstala bez obětí. Mnoho z našich hrdinů v tomto boji položilo to nejcennější, co člověk má – vlastní život. A my přitom v mnoha případech netušíme, kde se nalézají místa jejich posledního odpočinku. A nevědí to ani jejich nejbližší, kteří se s nimi nemohli důstojně rozloučit a ani dnes nemají možnost položením květin na jejich hrob uctít jejich památku.

Oba totalitní režimy, jak nacistický, tak i komunistický, totiž trestaly rodiny našich hrdinů i tím, že jim odmítaly vydat ostatky jejich blízkých k důstojnému pohřbení. Jejich nalezení a důstojné uložení odpovídající kulturním zvyklostem naší demokratické společnosti, je projevem úcty k těmto mužům a ženám, kteří stáli u zrodu, budování a ochrany naší svobody v dobách druhého – protinacistického i třetího – protikomunistického odboje.

Ač to může znít překvapivě, dodnes se můžeme u části našich spoluobčanů setkat s tím, že se ptají, zda vůbec třetí odboj existoval? Vzhledem k tomu, že se pravděpodobně nenajde nikdo, kdo by zpochybňoval existenci druhého, tedy

protinacistického odboje, je důležité provést krátké srovnání. Velice zjednodušeně lze konstatovat, že se druhý odboj organizačně dělil na odboj zahraniční a odboj domácí, jež spojoval jednotný a jasný cíl – porážka nacismu, návrat demokracie a znovuoobnovení československé státnosti. Z politiků a vojáků, kteří odešli za hranice, se postupně vytvořila jak exilová reprezentace státu, která se nakonec přetvořila ve vládu republiky, tak armáda, jež bojovala po boku Spojenců a shromažďovala o protivníkovi cenné zpravodajské informace. Nezanedbatelnou součástí činnosti zahraničního odboje byla i činnost propagační a informativní, kam můžeme zařadit rozhlasové vysílání ze zahraničí a vydávání tiskovin, zčásti distribuovaných do zotročené vlasti.

Podíváme-li se ve stejném období na odboj domácí, zjistíme, že v tehdejšímu tzv. protektorátu Čechy a Morava vznikly desítky menších i větších odbojových skupin, které shromažďovaly zbraně, munici a trhaviny pro případ celonárodního povstání. Příslušníci těchto skupin často navíc prováděli zpravodajskou činnost, jejíž výsledky, tedy důležité informace, dopravovali pomocí radiostanic a kurýrů za hranice. Ilegální organizace se soustřeďovaly i na výrobu a šíření letáků a ilegálních tiskovin a v neposlední řadě i na shromažďování finančních prostředků, sloužících k podpoře rodin zatčených a popravených. Speciální odbojovou činností byly sabotáže, přepady a atentáty, jež začaly nabývat na síle zejména ve druhé polovině války.

Zkoumáme-li odboj vedený proti zločinnému komunistickému režimu a srovnáme jeho směry a projevy (zejmé-

na z konce let čtyřicátých a první poloviny padesátých let) s odbojem z let II. světové války, zjistíme, že se prakticky v ničem podstatném neliší. Popravdě řečeno, není ani příliš divu, protože ho valnou většinou vedli stejní lidé (pokud nebyli za války zavražděni nacisty) a představitelé stejných organizací a stejných složek české společnosti – zejména sokolové, vojáci, skauti a vysokoškolští studenti. V této souvislosti je zapotřebí zmínit i skutečnost, že nemalá část těch, kdo organizovali druhý a třetí odboj, byli kdysi i účastníky odboje prvního – protirakouského z let I. světové války. Šlo tedy o osobnosti, které nejenže se snažily ideály demokracie, svobody a československé samostatnosti obnovovat, ale v říjnu 1918 osobně stály u vzniku samostatného Československa, o nějž se zasloužily měrou nemalou.

Jak tedy vypadal třetí odboj v čs. pojetí? I on se, opět velice zjednodušeně řečeno, organizačně dělil na odboj zahraniční a odboj domácí, které spojoval stejný cíl – svržení nenáviděného komunistického režimu a znovunastolení mäsarykovské demokracie. I osudy politiků a vojáků, kteří odešli za hranice po únoru 1948 se od těch válečných lišily jen pramálo. Začaly vznikat orgány exilové politické reprezentace – Rada svobodného Československa –, nechybělo zahraniční rozhlasové vysílání ani výroba propagačních tiskovin. Nezaháleli ani vojáci. Podobně jako za II. světové války se zapojili do zpravodajství, jež nám jen o několik let málo dříve získalo u Spojenců velké renomé. Jistě ne náhodou všichni vedoucí představitelé zpravodajských skupin, jež v zahraničí po únoru 1948 působili,

Svatební fotografie Josefa a Zdeny Mašínové v Olomouci 15. června 1929. Josefa Mašína popravili nacisté v roce 1942 a jeho manželka zemřela v komunistickém vězení v roce 1956 (Archiv Zdeňky Mašínové)

prošli Francií a Velkou Británií v letech 1940–1945.

Občas někdo namítne, že na rozdíl od válečných let chyběla v 3. odboji čs. zahraniční armáda. To je však zásadní omyl. Pokud bychom již pominuli skutečnost, že se po roce 1948 do britského královského letectva vrátilo několik desítek čs. letců, z nichž někteří dokonce operačně létali v korejské válce, či na Středním východě, i to, že ve francouzské Cizinecké legii působilo několik set Čechoslováků, kteří v jejich řadách bojovali proti nastupujícím komunistickým režimům jak v Africe, tak i v Asii, nelze zapomenout na skutečnost,

že na území Spolkové republiky Německo působila v rámci tzv. Labor Service americké armády ryze československá jednotka (4091st Labor Service Company – Czechoslovakian), která na svých amerických uniformách používala čs. označení a symboliku a v neposlední řadě i čs. vlajku. Její příslušníci sami sebe chápali jako zárodek budoucí čs. zahraniční armády, či jakousi obdobu České družiny z let I. světové války. Jako takoví analogicky počítali s tím, že budou v případě vypuknutí třetího světového válečného konfliktu přiděleni jako tlumočníci a poradci vyšším velitelstvím americké armády, jež se zapojí do osvobození republiky.

Třetí odboj pochopitelně existoval i na frontě domácích, která si, jak čas ukázal, podobně jako v letech II. světové války, svou krutostí nijak nezačala se skutečným bojištěm. I zde můžeme při srovnávání s obdobím nacistické okupace narazit na celou řadu paralel. Podobně jako za protektorátu vznikly i po únoru 1948 desítky nejrůznějších větších či menších odbojových skupin, které se zabývaly shromažďováním zbraní a munice pro případ protikomunistického povstání i sběrem zpravodajských informací, jež následně, především pomocí kurýrů, dopravovaly za hranice. Vznikající ilegální organizace se i ve změněné situaci soustřeďovaly na výrobu letáků, ilegálních tiskovin a jejich šíření a stranou nezůstávalo ani shromažďování finančních prostředků pro rodiny vězněných a popravených. Existovaly však i skupiny, připravující rozsáhlé ozbrojené akce, jež měly za cíl přímo svržení krvavého totalitního režimu.

S přibývajícími měsíci, které uplynuly od února 1948, se začal komunistický režim v Československu stabilizovat a provádění takové činnosti, jako byly sabotáže, přepady a atentáty, začalo být nemožné, tak velice riskantní. Přesto se i v této době našli lidé, ochotní provádet odbojovou činnost právě tímto způsobem. Jako příklad je možné uvést skupinu bratří Mašínových a jejich spolupracovníků. O tom, jaký význam jejich aktivitám sami komunisté přikládali, svědčí fakt, že neváhali poslat hned tři uvězněné příslušníky skupiny na popraviště a neštíteli se umučit ani maminku obou bratrů, vážně nemocnou vdovu po národním hrdinovi z doby okupace, Zdenku Mašínovou.

Hovoříme-li o těch, kdo se aktivně zapojili do boje proti rudé totalitě v Československu, nesmíme zapomínat ani na ty, kdo se stali obětmi komunistů jen proto, že „existovali“ – z jakéhosi zřetelného důvodu se znelíbili. Byli vězněni, nasazeni na otrocké práce v uranových dolech či „jen“ šikanováni vystěhováním do určeného místa pobytu, zabavením majetku nebo znemožněním studia dětí. Ani na ně nelze zapomínat a zasluhují si naši úctu, stejně jako stateční muži a ženy, kteří se zločinným totalitním režimům aktivně postavili a v nejtěžších zkouškách se ctí obstáli.

1.2 TŘI ČESKOSLOVENSKÉ ODBOJE

První odboj (1914–1918)

Cílem prvního odboje byl samostatný československý stát. I přes loajální postoj většiny Čechů a Slováků vůči monarchii byly již v roce 1914 vytvořeny jednotky, které se staly základem československých legií (používaly také názvy revoluční dobrovolná vojska a zahraniční československá vojska). Na konci I. světové války v nich bojovalo okolo 100 000 dobrovolníků. Celkem padlo 5 152 legionářů, z toho 4 112 v Rusku, 630 ve Francii a 410 v Itálii.

Dne 31. srpna 1914 vznikla ve Francii Rota Nazdar. O čtyři roky později působilo ve Francii několik tisíc legionářů, kteří zasáhli do bojů u Terronu a Vouziers. Více než tisíc dobrovolníků bojovalo také v srbské armádě, odkud jich však většina přešla do Francie, Itálie a Ruska. V roce 1917 vznikly podobné jednotky v Itálii, do nichž vstoupilo okolo 20 000 vojáků. Vyznamenali se v bitvě na Piavě či při útoku na vrcholek Doss Alto. Přibližně tisíc Čechů a Slováků bojovalo v britské armádě a okolo 40 tisíc krajanů válčilo v armádě USA. Z Čechů a Slováků v carském Rusku vznikla 28. září 1914 Česká družina. Do bojů zasáhla 14. listopadu 1914 u Tarnova. Na konci I. světové války působily v Rusku nejpočetnější jednotky, jimiž prošlo více než 60 000 osob. Bojovaly nejen s rakousko-uherskou a německou armádou, ale také s bolševiky.

Činnost legií výrazně přispěla ke vzniku Republiky československé, která byla v Praze vyhlášena 28. října 1918. Již o dva týdny dříve vznikla v Paříži z Československé národní rady prozatím-

ní československá vláda. Jejím předsedou a ministrem financí byl Tomáš Garrigue Masaryk, ministrem zahraničí Edvard Beneš a ministrem války Milan Rastislav Štefánik. Dne 14. listopadu 1918 byl Masaryk zvolen prvním prezidentem. Prvním předsedou vlády se stal Karel Kramář, jeden z představitelů domácího odboje. Legionáři se podíleli na bojích o integritu československého státu, hráli poté důležitou roli v jeho armádě a řada z nich se také později zapojila do druhého, či dokonce i třetího odboje.

Druhý odboj (1938–1945)

Cílem druhého odboje bylo obnovení samostatného československého státu. Jeho kořeny sahají do období před německou okupací 15. března 1939. V jeho rámci zpočátku působilo několik skupin (Politické ústředí, Petiční výbor Věrní zůstaneme a Obrana národa), které v roce 1940 vytvořily Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD). Připravovaly povstání a spolupracovaly s exilovou vládou, v jejíž čele stál prezident Edvard Beneš a předseda vlády Jan Šrámek. Po vzoru prvního odboje vznikly zahraniční vojenské jednotky.

V západním vojsku bojovalo okolo 12 000 československých vojáků a ve východním více než 60 000 osob. Do vlasti byla vyslána řada vojáků se zpravodajskými úkoly. V roce 1942 Francie a Velká Británie odvolaly své podpisy pod mnichovskou dohodou z roku 1938 v reakci na represálie po atentátu na Reinharda Heydricha.

Po napadení Sovětského svazu Německem se v červnu 1941 aktivizoval komunistický odboj, který byl předtím pasivní na pokyn exilového vedení KSČ

Hledání ostatků popravených protikomunistických odbojářů na varšavském hřbitově „Powązki“ v roce 2013 (IPN)

v Moskvě. V září 1941 ÚVOD a ilegální ÚV KSČ vytvořily Ústřední národní revoluční výbor. Domácí odboj byl však oslabován zásahy německých bezpečnostních složek a opakovaným vyhlášováním stanného práva. Až v roce 1944 vznikly s pomocí výsadků první partyzánské skupiny. V srpnu 1944 vypuklo Slovenské národní povstání. Na podzim 1944 se čs. armádnímu sboru v SSSR podařilo dosáhnout hranic vlasti. Několik měsíců poté začala působit vláda v Košicích. Převahu v ní měli komunisté, kteří s dalšími politickými stranami vytvořili autoritativní systém Národní fronty Čechů a Slováků. Na osvobození Československa se podílely přibližně dva milióny vojáků spojeneckých

armád. V květnu 1945 vypuklo na mnoha místech české povstání.

Třetí odboj (1948–1989)

Cílem třetího odboje bylo odstranění komunistické vlády a obnovení demokratického režimu. Na rozdíl od druhého odboje byly podmínky pro jeho rozvoj odlišné. Nevznikla exilová československá vláda hájící národní zájmy a uznaná západními velmocemi. Komunistický režim měl ve společnosti značnou podporu.

Pro potírání svých oponentů používali komunisté rozsáhlý represivní aparát. Ve vězení a pracovních táborech skončilo několik desítek tisíc jejich odpůrců. Přesto vznikla řada odbojových

Slavnostní uložení nalezených ostatků 22 protikomunistických odbojářů nalezených na varšavském hřbitově 22. září 2019 (IPN)

skupin, jejichž členové rozšiřovali letáky, získávali zpravodajské informace, shromažďovali zbraně pro očekávanou válku či prováděli sabotáže v průmyslu a zemědělství. Významnou činností roztržštěné exilové opozice byla spolupráce se západními tajnými službami, včetně vysílání kurýrů do vlasti. Přestože po roce 1948 nevznikla zahraniční československá armáda, bojovalo několik stovek Čechů a Slováků v korejské a vietnamské válce jako příslušníci armád západních států. Mezi radikální formy odporu patřily spontánní pouliční demonstrace, které v některých případech přerostly i v otevřené lokální nepokoje, jako například v Plzni v červnu 1953 po provedení měnové reformy. Ačkoli v polovině padesátých

let třetí odboj postupně ustával, některé radikální protirežimní projevy se objevovaly i později.

Ve změněné mezinárodní situaci začaly převažovat jiné formy odporu, využívané především osobnostmi z politického, kulturního či církevního prostředí. Snahou byla reforma komunistického režimu a zejména po potlačení Pražského jara také dodržování lidských práv.

1.3 ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOST – POLSKO

Výzkumná činnost Ústavu národní paměti v oblasti hledání, objevování a identifikace hrobů a památníků. Vybrané případy

Polský Ústav národní paměti byl založen 19. ledna 1999 na základě zákona ze dne 18. prosince 1998 o Ústavu národní paměti – Komise pro stíhání zločinů proti polskému národu. V rámci ústavu fungují následující organizační jednotky:

- 1) Hlavní komise pro stíhání zločinů proti polskému národu
- 2) Archiv Ústavu národní paměti
- 3) Úřad pro připomínání bojů a mučednictví
- 4) Úřad pro hledání a identifikaci
- 5) Národní vzdělávací úřad
- 6) Historický výzkumný úřad
- 7) Lustrační úřad

Mezi úkoly tohoto státního úřadu s výzkumnými a vyšetřovacími pravomocemi patří mimo jiné stíhání zločinů nacistického a komunistického režimu. Ústav provádí vyhledávací práce, při nichž lokalizuje pohřebiště lidí, kteří zahynuli v důsledku boje proti vnucenému totalitnímu režimu nebo následkem totalitních represí či etnických čistek od 8. listopadu 1917 do 31. července 1990, a v případech nalezení lidských těl, ostatků nebo popela identifikuje oběti. Kromě historiků, prokurátorů apod. zaměstnává také tým archeologů, kteří provádějí tu část vyšetřování, vyžadující použití metodiky archeologických vykopávek.

Loučka, Varšava – oběti komunistického režimu ze čtyřicátých a padesátých let
V letech 2012–2017 byly provedeny vyko-

pávky na vojenském hřbitově „Powązki“ ve Varšavě v odlehlé oblasti zvané „Łączka“ („Loučka“), kde se nacházela tajná pohřebiště obětí komunistického režimu ze čtyřicátých a padesátých let. V osmdesátých letech se místo proměnilo v elegantní část hřbitova určenou pro hroby vysokých vojenských důstojníků. Výstavba pevných betonových hrobek způsobila velké škody na původních tajných pohřebištích, což byl pravděpodobně jeden z cílů (zakrývání stop). Na některých místech se původní fragmenty bývalé Loučky zachovaly pouze na pěšinkách a okrajích. Byly nalezeny ostatky několika stovek jedinců (obvykle rozdělené na části), z nichž mnohé byly následně identifikovány a znovu pohřbeny. Analýzy DNA stále probíhají.

Tyto vykopávky byly velmi specifické a velmi obtížné i kvůli velké mediální pozornosti a zájmu politiků. Místo navštívil také polský prezident Andrzej Duda.

Stary Grodków (Alt Grottkau) bývalé německé vojenské letiště – polští vojáci Národních ozbrojených sil zabití tajnou policií v září 1946

Letiště, které fungovalo během II. světové války, bylo na jaře 1945 dobyto sovětskou armádou a následně opuštěno. Některé objekty však válku přežily. Komplex se nacházel v lesnaté oblasti asi kilometr od hlavní silnice.

V září 1946 byla v noci vyhozena do povětří jedna z bývalých letištních bud. Výbuch zabil asi 50 polských vojáků Národních ozbrojených sil, kteří po skončení II. světové války pokračovali v boji proti komunistickému režimu a Sovětům. Byli nalákáni agenty tajné služby z je-

jich domovské oblasti v Beskydech (asi 200 km východně od Alt Grottkau), kde měli téměř 100% podporu místního obyvatelstva. Zřejmě jim predestřeli možnost připojit se k polské armádě na Západě. Kódový název této operace byl „Lawina“ (Lavina). Místo toho, aby se vydali na západ, byla jedna skupina převezena na bývalé letiště, kde ještě stály některé boudy. Pod jednou z nich již byly nastraženy protitankové miny.

Vykopávky v roce 2016 začaly v oblasti základů zničené boudy. Nejprve byl nalezen soubor artefaktů. Mezi německým a sovětským materiálem byly objeveny britské mosazné spony, což byla anomálie, ale zároveň vodítko. Brzy poté byly nalezeny polské artefakty: skautský kříž, předválečné mince, vojenské odznaky, hrudní štít atd.

Otevřené vykopávky v prostoru kolem boudy, které pokrývaly asi 6 400 m², vedly k objevení sedmi jam a jednoho příkopu s ostatky padlých vojáků a četnými artefakty. Některé oběti byly již identifikovány. Památník zde vyrostl v roce 2019.

Rustavi 1, Gruzie 2017–2018 – pátrání po masových hrobech obětí z dob stalinského teroru, 1937–1938

V blízkosti města Rustavi v oblasti mezi dálnicí Rustavi–Tbilisi a řekou Mtkvari byly prováděny gruzínsko-polské vykopávky. Navazovaly na terénní průzkum realizovaný archeology Ústavu národní paměti ve spolupráci s Ministerstvem vnitra Gruzínské republiky a místní policií v roce 2017. Tehdy byly nalezeny dvě úplné lidské kostry, jáma obsahující smíšené lidské kosti a mnoho samostatných lidských ostatků. V březnu 2018 zahájil gru-

zínsko-polský tým ve stejné oblasti odkryv s cílem najít masové hroby obětí z dob stalinského teroru. Vykopávky se uskutečnily na základě dohody mezi Ústavem národní paměti – Komisí pro stíhání zločinů proti polskému národu (IPN) a LEPL – Akademií Ministerstva vnitra Gruzínské republiky.

Výsledkem bylo nalezení padesáti šesti hrobů, tří jam, dvou kamenných základů a jednoho ohniště. Analýza výsledků vykopávek na lokalitě 1 v Rustavi vede k závěru, že objevené hroby jsou s největší pravděpodobností pozůstatky starého muslimského hřbitova z doby od 18. století do počátku 20. století.

Pátrání po ostatcích amerických letců, posádce letounu B-17 Flying Fortress sestřeleného poblíž polské Vratislavi v březnu 1945. Spolupráce s DPAA

V posledních letech se americká státní agentura DPAA (Defense POW/MIA Accounting Agency) věnuje v Polsku intenzivnímu pátrání. Tento vládní subjekt v rámci struktur amerického ministerstva obrany pátrá po celém světě po amerických vojácích, kteří padli v ozbrojených konfliktech. V čele stojí vyškolení archeologové, úzce spolupracující s antropology. Nalezené lidské ostatky jsou odesílány k laboratorním vyšetřením, a pokud možno identifikovány. V tomto ohledu se tyto aktivity velmi podobají pracím prováděným v Polsku Ústavem národní paměti.

V roce 2021 zahájila DPAA ve spolupráci s Ústavem národní paměti a Vratislavskou univerzitou pátrání po americkém bombardéru B-17 sestřeleném v březnu 1945 v Dolním Slezsku, což je pokračování aktivit zahájených v roce

2019. Práce se konají za účasti studentů Vratislavské univerzity a archeologů místního muzea. Specifická spolupráce s DPAA je stále častěji založena na zapojení místních archeologů, z nichž někteří absolvovali školení na společné základně Pearl Harbor-Hickam.

Pátrání po ostatcích britských a australských letců, posádce bombardéru Avro Lancaster z II. světové války sestřeleného v lednu 1944

V září 2021 proběhly v západním Polsku vykopávky na místě havárie britského bombardéru Avro Lancaster z II. světové války. Cílem bylo nalézt ostatky padlých letců a určit průběh událostí vedoucích k neštěstí. Byly vyhloubeny dvě zkušební sondy v místech označených místním hledačem kovů, který oblast desítky let prozkoumával. Vykopávky prováděné Ústavem národní paměti odkryly části letadla a také ostatky alespoň jednoho letce (pravděpodobně pilota). Kráter po havárii byl lokalizován pomocí archeologické stratigrafické metody, což vedlo k objevení částí bombardéru, záchranných prostředků (zbytky padáku, kyslíkové masky, kožené helmy), lidských ostatků a osobních věcí oběti havárie (včetně prstenu, hodinek, únikového kompasu, mincí ze čtyřicátých let 20. století atd.).

Výzkum byl realizován po dohodě s britskou komisí pečující o válečné hroby (British Commonwealth War Graves Commission). Použití archeologické metody umožnilo zjistit mnoho faktů, které by jinak byly přehlédnuty.

Bývalá sovětská vojenská základna č. 3 v Khelvachauri u Batumi, Gruzie, 2022 – vykopávky masového hrobu obětí z dob stalinského teroru, 1937–1938

Další gruzínsko-polský archeologický výzkum se uskutečnil na přelomu ledna a února 2022 na místě bývalé sovětské vojenské základny č. 3 v Khelvachauri v autonomní republice Adžárie v Gruzii. Ve spolupráci s gruzínskou stranou proběhl výzkum tajných pohřebišť obětí komunistického teroru, jehož cílem bylo exhumovat lidské ostatky z hrobu č. 6 a pokračovat v pátrání na jiných místech.

Předtím byly vlastními silami a prostředky gruzínské strany objeveny a vykopány čtyři hroby, z nichž byly získány ostatky přibližně 150 jedinců. Výzkum provedený v srpnu 2021 ve spolupráci se dvěma americkými univerzitami umožnil exhumaci pátého hrobu s ostatky dalších 28 jedinců.

Gruzínsko-polské vykopávky hrobu č. 6 v roce 2022 odkryly 29 koster. Všechny měly společné charakteristické rysy. Oběti měly ruce svázané za zády a zranění na lebkách, což spolu s gmm municí nalezenou v pohřební jámě naznačuje, že popravy byly pravděpodobně provedeny výstřelem do týlu. Některé lebky nesou stopy po více vstřelech. Artefakty nalezené u ostatků dokazují, že pohřbené osoby byly alespoň částečně oděny. Všechny sto třicet devět zajištěných předmětů bylo zdokumentováno, mezi nimi např. gumové podrážky bot, knoflíky, zubní protézy, mince, spony, náboje, nábojnice, hřebeny atd.

1.4 ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOST – LITVA

Pietní místo Park míru Tuskulėnai

Na okraji hlavního města Litevské republiky Vilnius se nachází pietní místo, svědčící o brutalitě sovětské okupace. V letech 1944–1947 zde byly tajně uloženy ostatky celkem 767 osob popravených sovětskou tajnou policií. Po pádu sovětského bloku byly nalezeny, exhumovány a uloženy v nově vytvořeném památníku, který má mimořádnou architektonickou podobu. Komplexní přístup, jakým se Litevci vyrovnali s temným dědictvím sovětské epochy, je obdivuhodný. Je také inspirativní pro uvažování nad budoucí podobou ďáblického pohřebiště.

Park míru Tuskulėnai, jak se pietní místo nazývá, se nachází v areálu šlechtického sídla, založeného v roce 1491. Sídlo bylo později upraveno do klasicistní podoby a stalo se od poloviny 19. století jedním z kulturních center Vilnius. V roce 1918 vznikla Litevská republika, která byla v červnu 1940 společně s Estonskem a Lotyšskem okupována Sovětským svazem. O rok později byla Litva pohlcena Německem. V červenci 1944 byla Litva opět obsazena sovětskými vojsky. Podobně jako v Polsku, Estonsku, Lotyšsku či na Ukrajině zde vzniklo rozsáhlé antikomunistické podzemí.

Počty obětí exekucí provedených sovětskou tajnou službou v Litvě

Obě sovětské okupace doprovázely masové represe a deportace Litevců do sibiřských táborů. Tisíce jich byly na různých místech popraveny. Exekuce se ve Vilnius odehrávaly zejména v hlavním sídle sovětské tajné policie na ulici Aukų, kde tresty smrti vynášely vojenské

tribunály. Naprostou většinu zastřelených v popravčí místnosti ve sklepení odsoudili sovětsí okupanti za „zradu vlasti“ podle článku 58 trestního zákoníku RSF-SR. V letech 1944–1947 zde bylo celkem zavražděno 768 osob, jejichž ostatky byly poté uloženy do masových hrobů v Tuskulėnai. Skončily zde také ostatky šesti osob, které zemřely ve vězení před popravou. Jámy pro masové hroby byly předem vykopány a některé z nich se používaly opakovaně. Vrstvy byly v takových případech po jejich zaplnění zasypávány vápnem, polity motorovou naftou a pokryty lepenkovou folií.

Seznam osob, jejichž ostatky byly uloženy v hromadných hrobech v Tuskulėnai, zahrnuje především účastníky ozbrojeného i neozbrojeného protisovětského odboje, účastníky litevského povstání z června 1941 a bojovníky polské podzemní armády. Část zavražděných skutečně či údajně kolaborovala s nacisty, někteří jednotlivci se podíleli na holocaustu nebo zločinech proti civilistům. Byli to lidé různých národností, zdaleka nejvíce bylo Litevců. Vyskytovali se mezi nimi i Rusové, Poláci, Němci, Bělorusové, Lotyši, Ukrajinci a Židé. Zastřelen byl také Estonec, Uzbek, Tatar, Osetin, Čuvaš, Armén či Udmurt. Všichni byli odsouzeni v soudních procesech, kde neměli možnost se hájit.

Na konci osmdesátých let 20. století začaly první veřejné diskuse o obětech sovětské okupace ze čtyřicátých let. Pátrání po ostatcích obětí ve Vilnius však nebylo tehdy úspěšné. Teprve po obnovení nezávislosti Litevské republiky se situace změnila. Na počátku roku 1994 tajná policie zjistila, že se na území teh-

Období	Počet obětí	Místo exekucí	Místo pohřbení ostatků
26. 3. – 10. 6. 1941	29	Kaunas, věznice NKGB	Kaunas, hřbitov Petrašiunu
28. 9. 1944 – 16. 4. 1947	768	Vilnius, věznice NKGB/ MGB	Vilnius, Tuskulénai
4. 10. 1950 – 11. 7. 1952	182	Vilnius, věznice MGB	Vilnius
27. 9. 1957 – další dvě dekády	min. 60	Vilnius, věznice KGB	Neznámé
Celkem minimálně	1038		

Zdroj: [www. https://tuskulenumemorialas.lt](http://www.tuskulenumemorialas.lt)

dejšího Domu kultury a sportu ministerstva vnitra a bývalého panského sídla v Tuskulénai nachází hromadný hrob sovětských obětí. Ve stejném roce začaly archeologické vykopávky a exhumace ostatků. Při archeologických výzkumech na území zámeckého areálu bylo postupně odkryto celkem 45 hromadných hrobů s ostatky 724 osob.

Celkem se odhaduje, že na místě mohly být uloženy ostatky okolo tisíce obětí sovětského teroru. Některé hroby

však byly patrně zničeny při stavbě Domu kultury a sportu ministerstva vnitra. Exhumace řídili prof. Antanas Garmus, Dr. Vytautas Urbanavičius, prof. Rimas Jankauskas a prof. Ilona Vaškevičiūtė. Vyšetřování řídil prof. Arūnas Barkus. Postupně byly identifikovány ostatky celkem 66 lidí, mezi nimi biskupa Vincentase Borisevičiuse (1887–1946), který je dnes uctíván jako mučedník, a vůdců poválečného ozbrojeného odporu Jonase Semašky „Liepy“ a Leonase Taunyse „Kovase“.

Popravčí místnost, kde byli vězni ve Vilniusu vražděni střelou do týla (foto: Petr Blažek)

Vchod do kaple s kolumbáriem v parku Tuskulėnai (foto: Petr Blažek)

Velká pozornost se věnovala rovněž pachatelům a popsání represivního systému.¹

Po ukončení exhumací, archeologického a antropologického výzkumu ostatků byla pro místo navržena kaple, která má symbolickou podobu pohřební mohyly. Slouží současně jako kolumbárium, tedy místo posledního odpočinku. Téměř všechny nalezené ostatky zde byly uloženy 2. listopadu 2004, pouze ostatky sedmi osob byly předány rodinám či katolické církvi. V roce 2009 ozdobila kopuli mozaika „Trojice“ od Gitenise Umbrasase, symbolizující osud, štěstí a svobodu. Ve stejném roce byla na vrchol mohyly umístěna zářící koruna, kterou vytvořil sochař Gediminas Karalius.

V roce 2000 byla u bývalého sídla sovětské tajné policie v ulici Aukų vytesána na pomníku jména 195 účastníků litevského ozbrojeného protisovětského odporu, kteří zde byli zastřeleni. V samotné budově se od roku 1992 nachází rozsáhlé Muzeum okupací a bojů za svobodu (*Okupacijų ir laisvės kovų muziejus*).² V popravčí místnosti ve sklepení vznikla pietní expozice.

Dne 19. června 2002 byl vládním výnosem zřízen Park míru Tuskulėnai. V roce 2006 přijal parlament zákon, podle něhož se 28. září připomíná jako památný Den obětí Tuskulėnai. V areálu někdejšího aristokratického panství se vedle kaple s kolumbáriem nachází také

1 Blíže VAITIEKUS, Severinas: *Tuskulėnai: egzekucijų aukos ir budeliai (1944–1947)*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, Vilnius 2011; TRACEVSKIS, Rokas: *The Manor of Horror: The Soviet-era Mass Grave in Vilnius. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras*, Vilnius 2013.

2 Od roku 1997 bylo toto muzeum začleněno pod státní Litevské středisko pro výzkum genocidy a odboje (*Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro*). Muzeum i středisko byly v minulosti kritizovány za malou pozornost věnovanou holokaustu litevských Židů. V roce 2011 byla ve stálé expozici doplněna malá část věnovaná tomuto tématu. Litevské středisko pro výzkum genocidy a odboje také spravuje Park míru Tuskulėnai.

Kaple uvnitř mohyly v parku Tuskulėnai (foto: Petr Blažek)

Kolumbárium je umístěna na obvodu kaple (foto: Petr Blažek)

budova s expozicí, zaměřenou na historii tohoto místa sovětského teroru. Je zde vedle jiného vystavena řada předmětů nalezených u obětí během exhumací. Samostatná místnost je věnována biskupovi Vincentasovi Borisevičiusovi. Návštěvník

si může vyhledat informace o všech známých obětech. Ukázána jsou také jména pachatelů. V přilehlém zámku byla nedávno otevřena nová rozsáhlá historická expozice nazvaná *Projekt – Homo sovieticus*.

SPOLEČNÉ
HROBY.

od. 7. VIII. 1943.

2. DĚJINY ŠACHTOVÝCH HROBŮ NA ĎÁBLICKÉM HŘBITOVĚ

2.1 ARCHIVNÍ PRAMENY A LITERATURA

Po ustavení komise pro otázky masových hrobů Ďáblického hřbitova v Praze byl skutečně rozsáhlý historický a archivní výzkum.

Odborná literatura

Členové komise využili dosavadní publikované výsledky historického bádání. Přestože většina byla dalším vývojem překonána nebo korigována, tvoří i tak důležitou součást poznání dějin Ďáblického pohřebiště. Jedná se zejména o práce Petra Blažka, Miloše Doležala, Zory Dvořákové, Jana Havrdy, Aleny Kafkové, Jana Kalouse, Karla Kaplana, Pavla Kmocha, Aleše Kýry, Petra Malloty, Pavla Palečka, Jiřího Lína, Michala Louče, Kateřiny Pečkové a Aleny Šimánkové.³

Pro období II. světové války byly publikovány výsledky velmi dílčí a nepřesné, což platí také pro doposud jedinou monografii věnovanou dějinám Ďáb-

lického hřbitova v Praze, která je naopak cenná pro období po roce 1948.⁴ V pracích se objevují nepodložené informace o uložení ostatků mnoha příslušníků druhého odboje a podobě šachtových hrobů, platné ve skutečnosti až pro konec čtyřicátých let.⁵ Výpovědi některých pamětníků zachytil již v osmdesátých letech 20. století Jaroslav Čvančara, avšak dosud se je nepodařilo ověřit archivním výzkumem.⁶ Pozornost členů komise se při bádání o tomto historickém období z uvedených důvodů zaměřila na archivní výzkum a rešerši dobového tisku.

Pro zpracování jmenného seznamu uložených ostatků, zejména popravených a vězněných v době komunistického režimu, byla vedle nových cenných archivních pramenů využita zejména práce zaměstnanců Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR Aleše Kýry a Aleny Kafkové, která obsahuje přehled o uložení ostatků jednotlivých popravených a zemřelých.⁷ Důležitá pro poznání životních příběhů obětí po roce 1948 byla nedávno publikovaná kolektivní práce o osobách popravených z politických důvodů v komunistickém Československu, kterou editoval Petr Mallota.⁸

Pro poznání číslování a podoby konkrétních šachtových hrobů byla důležitá také podrobná archeologická zpráva

3 Viz seznam použité literatury.

4 Srov. LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021.

5 Srov. kapitoly této zprávy věnované dějinám pohřbívání v šachtových hrobech na Ďáblickém hřbitově v období 1943–1948.

6 Srov. VAJSKEBR, Jan: Co se stalo s těly hrdinů? Rozhovor s Jaroslavem Čvančarou. *Paměť a dějiny* 2018, 1, s. 36–48.

7 KÝR Aleš – KAFKOVÁ Alena: Příspěvek k identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a popravených odpůrců totality v letech 1948–1965. *Historická penologie* 2022, 1, s. 2–56. Nebyly zde publikovány seznamy popravených a zemřelých, které však měla komise k dispozici.

8 MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu*, díl 1–4. Academia – ÚSTR, Praha 2024.

z exhumace ostatků P. Josefa Toufara, jejímž autorem je Mgr. Jan Havrda z Národního památkového ústavu v Praze.⁹ Využita byla rovněž zpráva Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie České republiky o nezákonném nakládání s ostatky politických vězňů po roce 1948.¹⁰

Prostudované fondy

Členové komise prostudovali vedle již známých archivních pramenů také řadu nových nebo dosud opomenutých dokumentů, jež přinesly významná zjištění zejména pro období komunistického

režimu. Archivní výzkum byl v letech 2023 až 2025 uskutečněn v těchto institucích: Archivu hlavního města Prahy, Archivu bezpečnostních složek, Muzeu paměti XX. století, Národním archivu, u Hřbitovů a pohřební služby Praha, v Ústavu soudního lékařství Fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy v Praze a Anatomickém ústavu 1. Lékařské fakulty UK. Využity byly také některé archivní dokumenty získané členy komise z jiných archivů či soukromých sbírek již v předchozích letech.

V Archivu hlavního města Prahy se nachází fond Zádušního úřadu, kde jsou

Poláček, Sachtl XVI

<i>rah. 149</i> Anat. Melch. Bohumil 24/50 o. 10	<i>rah. 148</i> Anat. Linhart Karel 24/50 o. 9	<i>rah. 147</i> Anat. Houbov's Anna 4/50 o. 8	<i>rah. 145</i> Anat. Liny Antonín 4/50 o. 7	<i>rah. 146</i> Anat. Pamisoni Anna 4/50 o. 5	<i>rah. 146</i> Anat. Vohoucký Vojtěch 4/50 o. 4	<i>rah. 144</i> Anat. Kochlov's 4/50 o. 3	<i>rah. 143</i> Anat. Kocron 3/50 o. 2	<i>rah. 142</i> Anat. Kocron 3/50 o. 1
<i>rah. 141</i> Anat. Hlavon's Antonie 7/50 o. 20	<i>rah. 140</i> Anat. Loubal Josef 24/50 o. 19	<i>rah. 139</i> Anat. Stapova Emil 24/50 o. 18	<i>rah. 138</i> Anat. Bulova 24/50 o. 17	<i>rah. 137</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 16	<i>rah. 136</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 15	<i>rah. 135</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 14	<i>rah. 134</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 13	<i>rah. 133</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 12
<i>rah. 132</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 11	<i>rah. 131</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 10	<i>rah. 130</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 9	<i>rah. 129</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 8	<i>rah. 128</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 7	<i>rah. 127</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 6	<i>rah. 126</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 5	<i>rah. 125</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 4	<i>rah. 124</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 3
<i>rah. 123</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 2	<i>rah. 122</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 1	<i>rah. 121</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. 0	<i>rah. 120</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. -1	<i>rah. 119</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. -2	<i>rah. 118</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. -3	<i>rah. 117</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. -4	<i>rah. 116</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. -5	<i>rah. 115</i> Anat. Hlavon's Josef 24/50 o. -6

Kopie z polohové knihy, kterou pořídil příslušník StB František Machara v létě 1968 při pátrání po ostatcích kněze Josefa Toufara (ABS)

- HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. Dáblický hřbitov, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú.o.p v hl. m. Praze č. 2014/38.
- Nezákonné nakládání s ostatky politických vězňů, 25. 11. 2016, č. j. ÚDV-643/TC-2014-260011. Tato zpráva je spolu s dalšími dokumenty o dáblickém pohřebišti přístupná na stránce www.jmenamrtvym.cz.

Je zde uložen také rozsáhlý spis založený Městskou prokuraturou Praha.¹¹ Obsahuje důležitou dokumentaci shromážděnou několika úřady vyšetřujícími nakládání s ostatky popravených a zemřelých politických vězňů v období komunistického režimu a jejich tajnému ukládání na různých místech, zejména na Ďáblickém hřbitově. Lze v něm nalézt doposud neznámé dokumenty, které umožňují konkrétně zjistit, co se přesně stalo s ostatky řady popravených či zemřelých vězňů v pankrácké věznici a na dalších místech. Jedná se především o výpisy z matrik jednotlivých měst-

Spis obsahuje také velmi cenné výpovědi někdejších zaměstnanců pražských hřbitovů, kteří se v padesátých letech podíleli na ukládání těchto ostatků. Je v nich popsáno, jak byl postupně systém šachtových hrobů vytvořen. Samotné vyšetřování (vedené zpočátku Jaroslavem Dolejším) bylo v roce 1990 zahájeno na základě oznámení Jiřího Nedomy z 10. května 1990, adresovaného městskému prokurátorovi pro

[illegible]

23

území hl. m. Prahy Tomáši Sokolovi. Svědecké výpovědi, zprávy o průběhu vyšetřování, seznamy zemřelých, podněty KPV atd. se v kopii nacházejí na jiných místech, zejména v Národním archivu, a byly také použity v některých publikacích, aniž by byl uveden jejich původní zdroj. Dne 1. ledna 1995 byl spisový materiál převzat Úřadem pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR, který však šetření již v únoru 1995 ukončil bez výsledku. Kontaktován byl také výše zmíněný někdejší prokurátor, respektive státní zástupce Jaroslav Dolejší, jenž poskytl další informace o vzniku spisu a průběhu tehdejšího vyšetřování.

V Archivu hl. m. Prahy je nyní uložena také Indexová kniha k šachtovým hrobům na dáblickém pohřebišti pro léta 1943 až 1951, nadepsaná „Dáblice šachty“. Jedná se o unikátní pramen, nalezený ve spisovně Dáblického hřbitova při práci komise a využitý k rekonstrukci části šachtových hrobů. Tvoří ho jmenné seznamy s uvedením čísla šachty a polohy, kam byla těla ukládána.

V Národním archivu byla prověřena řada archivních fondů. Fond Konfederace politických vězňů České republiky (KPV ČR) obsahuje karton s dokumenty vztahujícími se k pohřbívání zemřelých a popravených vězňů. Jedná se z větší části o duplicity a kopie ze spisu Městské prokuratury Praha sp. zn. Vk 16/90. Jsou to například zápisy o výpovědích svědků, zprávy o průběhu vyšetřování, seznamy zemřelých či podněty KPV.

Ve spisech z pozůstalosti bývalého předsedy Dokumentační komise KPV ČR Oty Stehlíka, uložené nyní v Národním archivu, se nacházejí především kopie

části materiálů Městské prokuratury Praha. Nejvíce písemností se vztahuje k pohřbívání na hřbitově v Praze-Motole, na jehož objevení a pietní úpravě se Ota Stehlík podílel. K Dáblickému hřbitovu zde nebyly nenalezeny žádné nové informace.

Národní archiv spravuje také významné fondy justičních institucí ze zkoumaného období. Jedná se o Generální prokuraturu, Ministerstvo spravedlnosti, Státní prokuraturu, Státní soud a Nejvyšší soud. Při studiu neuspořádaných materiálů byly v minulosti vyhledány a soustředěny dva archivní kartony s dokumenty týkajícími se problematiky výkonu absolutního trestu a nakládání s ostatky. Nachází se zde řada dokumentů o převozu popravených osob a kopie vnitřních předpisů pro nakládání s ostatky popravených, zabitých a zemřelých politických i jiných vězňů v letech třetí republiky a komunistického režimu.

V Národním archivu se rovněž nachází fond Správy Sboru nápravné výchovy (SSNV), jehož součástí jsou vězeňské spisy popravených osob a zemřelých ve výkonu vazby a trestu, kteří byli podle zvláštní matriky pohřbeni ve společných hrobech. Spisy obsahují důležité dokumenty, zejména ohledací listy, záznamy o předání těla k soudní pitvě, ale nikoliv záznamy o konkrétním místě pohřbu. Vězeňské spisy osob narozených na Slovensku (s výjimkou několika popravených) se v tomto fondu nenacházejí. Fond SSNV také zahrnuje dokumenty z roku 1990 týkající se prověřování oznámení o společných hrobech obětí z padesátých let 20. století či zajištění součinnosti s orgány Městské prokuratury Praha. Žádosti byly

adresovány náčelníku Inspekce náčelníka SNV ČR. Bohužel se doposud písemnosti z činnosti této inspekce kromě některých jednotlivin nenalezly. Dohledány nebyly ani spisy z roku 1968, kdy se pozůstali snažili nalézt ostatky zemřelých vězňů (SNV byl tehdy součástí ministerstva vnitra).

Ve fondu jsou dále uloženy knihy zemřelých ve věznici v Praze na Pankráci z období od 11. ledna 1937 do 23. října 1946 a od 26. října 1946 do 23. února 1958. Obsahují jména zemřelých, příčinu smrti a instituce, jež ostatky popravených a zemřelých vězňů převzaly (většinou se jednalo o Ústav pro soudní lékařství, případně Anatomický ústav). Místo pohřbení zde uvedeno není. Záznamy z let

1955–1958 jsou neúplné, neboť roky 1956 až 1958 chybí. Významným pramenem jsou originály „Seznamu zemřelých z let 1948 až 1968“, které zpracovala tehdejší správa Sboru nápravné výchovy na základě údajů z jednotlivých vězeňských útvarů. Tyto seznamy (rozdělené na úmrtí ve výkonu vazby a výkonu trestu) uvádějí nejen místo úmrtí dotyčných, ale také trestný čin, z něhož byli obviněni, datum a příčinu úmrtí.

Ve fondu Ministerstva vnitra ČSR / ČR – odbor pro národní výbory, který je také uložen v Národním archivu, se nachází spis o zřízení zvláštní matriky, do níž se zapisovali popravení či zemřelí vězni ve věznici na Pankráci. Výpisy z této matriky, uložené nyní v oddělení matrik

Letecký snímek z roku 1953. Ďáblický hřbitov je zachycen vlevo nahoře (Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad generála Josefa Churavého v Dobrušce)

a státního občanství Městské části Praha 4, jsou dochovány ve výše uvedeném spise Městské prokuratury Praha.

V Národním archivu byl kromě toho prověřen fond Československá vládní komise pro stíhání nacistických válečných zločinců, kde nebyly nalezeny žádné relevantní prameny k ďáblickému pohřebišti. Ve fondu AMV 316 Stíhání válečných zločinců (původně součást tzv. Studijního ústavu MV) byl nalezen dokument k možnému odvozu hlav Josefa Gabčíka a Jana Kubiše v dubnu 1945.

Při vytváření fotogalerie politických vězňů, jejichž ostatky byly po únoru 1948 uloženy v šachtových hrobech, byly využity snímky z Národního archivu, Archivu bezpečnostních složek, Archivu Poslanecké sněmovny PČR, Muzea paměti XX. století, Ústavu paměti národa v Bratislavě a rodinných archivů.

Pro bádání byly také využity letecké snímky Ďáblického hřbitova z let 1938 až 1969 ze spisovny Vojenského geografického a hydrometeorologického úřadu generála Josefa Churavého v Dobrušce.

V říjnu 2024 předal Ústav soudního lékařství v Praze 2 do Národního archivu cenné písemnosti k pitvám osob včetně popravených a zemřelých politických vězňů po roce 1948. Jedná se zejména o deníky pitev z let 1948–1968 a pitevní protokoly. Do roku 1954 byly ostatky popravených vězňů odváženy k provedení pitvy, později již k této praxi nedocházelo. Naopak těla jinak zemřelých vězňů zde

byla nadále pitvána. Předaný materiál obsahuje rovněž důležité dokumenty z období německé okupace včetně protokolů a evidence zemřelých osob, které byly poprvé systematicky prostudovány.

V Archivu bezpečnostních složek se nachází dokumentace k vyšetřování smrti P. Josefa Toufara v roce 1968, kterou prováděla Komise ministra vnitra. Uložena je ve fondu Inspekce ministra vnitra.¹² Popisuje dobovou situaci na Ďáblickém hřbitově v Praze, kopii desek a vybraných stránek polohové knihy nazvané „Společné hroby od 7. III. 1943“. Její součástí jsou cenné dobové snímky, pořízené na místě v srpnu 1968.¹³ V ABS je dále uložen rozsáhlý fond Stíhání nacistických válečných zločinců (f. 325), který však nebyl pro nedostatek času podrobně prozkoumán.

Při archivním výzkumu byly také prověřeny spisovny Hřbitovů a pohřební služby Praha (dříve Správy pražských hřbitovů). S výjimkou výše zmíněné Indexové knihy, která je nyní uložená v Archivu hlavního města Prahy, se nepodařilo nalézt žádné relevantní prameny.

Ve Vojenském ústředním archivu se nachází spis Hlavní vojenské prokuratury Praha, kde je uložena dokumentace z vyšetřování k Ďáblickému hřbitovu v roce 1968.¹⁴ Neobsahuje však nové skutečnosti k této problematice. Ve stejném archivu byl podroben zkoumání rovněž fond Vojenské církevní matriky (sbírka) a je zde uložen fond Spisy účastníků národního boje za osvobození, kde byl objeven

12 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. A 8/1 (Inspekce ministra vnitra), inventární jednotka (dále inv. jedn.) 1453.

13 Otištěny jsou v knize DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Návrat P. Josefa Toufara do Čihoště po 65 letech ve fotografiích a textech*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2017, s. 68–69.

14 Mělo by se jednat o sp. zn. 1 HvN 3113/68. Některé dokumenty jsou v kopii uloženy ve spise Městské prokuratury Praha, založeném v roce 1990.

údaj o uložení ostatků politického vězně Ludvíka Kučery v květnu 1945.

V Anatomickém ústavu byly vedeny žurnální knihy zemřelých pro období 1946 až 1961, v nichž jsou zaznamenány podrobné údaje k zemřelému (jméno, datum narození, datum úmrtí, adresa, povolání, odkud bylo tělo přivezeno) a detailní informace o odvozu ostatků na Ďáblický hřbitov, den odvozu a pohřbení, číslo šachty i polohu těla v rámci této šachty. Knihy německého anatomického ústavu v rámci německé lékařské fakulty Karlovy univerzity z období II. světové války nejsou k dispozici a stejně tak se nepodařilo až na výjimky dohledat žádné další dokumenty pro toto období. Význam těchto údajů tkví především ve skutečnosti, že přesné časové údaje a uvedení konkrétních údajů k uložení těl umožňují porovnat a s větší či menší přesností určit pravděpodobné umístění popravených a zemřelých politických vězňů.

V Archivu Národního muzea byla prozkoumána pozůstalost Zdeňka Jelínka, obsahující dokumenty k Josefu Součkovi a Václavu Vaverovi, kteří zemřeli na německém oddělení pankrácké věznice v roce 1944. Oba byli, stejně jako Josef Ondra, který rovněž zemřel na stejném místě a ve stejném roce, pohřbeni na Ďáblickém pohřebišti.

Byl také využit Archiv Sdružení politických vězňů, zahrnující dokumenty o ukládání ostatků vězněných do šachtových hrobů, plány, seznamy, kopie dokumentů z jiných archivů či fotografie z výročních pietních aktů.

Osloveny byly zahraniční archivy, zejména v Rakousku a Německu, kde se však žádné relevantní prameny k Ďáblickému hřbitovu nepodařilo dohledat. Cennou zprávu o situaci na Ďáblickém pohřebišti v roce 1947, kdy se americká vláda snažila o exhumaci vojáka Lawrence L. Ordwaye, přechovává archiv Defense POW/MIA Accounting Agency.¹⁵

Fotografie Josefa Ondry po zatčení Gestapem. Ondra zemřel v pankrácké věznici 14. července 1944 (ABS)

¹⁵ Defense POW/MIA Accounting Agency (DPAA), Private First Class Lawrence L. Ordway, 33433338, Individual Deceased Personel File (Releasable, Narrative of Investigation at Dablice, Czech, 2 May 1947.

2.2 ŠACHTY NA PRAŽSKÝCH HŘBITOVECH OD DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ DO ROKU 1948

Společné hroby, hromadné hroby, šachty – tato označení se objevují v mnoha různých publikacích, dobovém a současném tisku a v historických dokumentech nejen ve spojitosti s Ďáblickým hřbitovem, ale i dalšími pražskými pohřebišti. Pod těmito názvy se v případě pohřebišť většinou skrývá to samé, a to řečeno dnešní terminologií, místo určené pro sociální pohřby. Taktéž se všechny tři termíny často vyskytují v souvislosti s pohřbíváním vojáků po bitvách přímo na místě bojů, kdy nedochází k uložení těl padlých do jednotlivých hrobů. Společné hroby a hromadné hroby jsou pak poměrně jasným názvem, z něhož jednoznačně vyplývá jeho význam, tedy že jde o místo, kam bylo pohřbeno více lidských pozůstatků¹⁶ najednou. Naproti tomu šachty, případně šachta, je nejednoznačné označení, které se však v hojné míře historicky používalo. Původně německý výraz „der Schacht“ překládaný do češtiny jako jáma, mnohdy daleko lépe vystihuje podstatu těchto hrobů. Proto bude v následujícím textu převážně používán tento výraz, neboť jak bude rozvedeno dále, termín společný hrob může odkazovat i na jiný způsob pohřbívání.

Pro pochopení této problematiky je nezbytné na úvod v krátkosti představit tehdejší legislativu v oblasti pohřebnictví. V sledovaném období, tedy od druhé

poloviny 19. století do roku 1948, platil zákon č. 68/1870 ř. z., jenž se týče organizace veřejné služby zdravotní ze dne 30. dubna 1870 a který v přenesené působnosti v § 3 a § 4 ukládal obcím zřizovat hřbitovy a dohlížet na pohřbívání.¹⁷ Samotný chod hřbitova a druhy hrobů, do nichž se zde pohřbívalo, byly (a stále jsou) definovány ve hřbitovním řádu. Popis hřbitovního řádu z roku 1941, který byl však platný i dále do minulosti zněl takto: *„Hřbitovní řád je podstatnou součástí hřbitova a jeho vlastním zákonem, a proto podléhá schválení dozorových úřadů. Hřbitovní správa je oprávněna vydávati všeobecné a zvláštní předpisy pro užívání jejího hřbitova, aby provoz hřbitovní byl zabezpečen a uspořádán tak, jak to zákon a veřejné zájmy pohřbívání vyžadují. Dále je oprávněna zabrániti zneužívání hřbitova a zakázati na něm vše, co by porušovalo zdravotní předpisy, co by odporovalo náboženskému charakteru hřbitova, co by ohrožovalo klid, pořádek a bezpečnost hřbitova. Má právo naříditi vše, co tyto zásady vyžadují – to se děje hřbitovním řádem, spočívajícím na právním základě. Obsahem hřbitovních řádů pravidelně bývá, kdo jest majitelem hřbitova a kdo vykonává jeho správu, kde a kdy možno hřbitovní záležitosti vyřizovati, o rozdělení hřbitova, o rozdělení míst pro hrobky a hroby, o druzích různých hrobů, o stavění hrobek, pomníků a křížů, o zřizování rovů, ohrub hrobových, o kopání hrobů, otvírání hrobek, o přechovávání mrtvol v úmrlčí komoře, o převážení mrtvol do úmrlčí komory, o používání*

¹⁶ Mrtvé lidské tělo nebo jeho části do pohřbení.

¹⁷ Zákon č. 68/1870 ř. z., jenž se týče organizace veřejné služby zdravotní, https://www.spolecnost-hygieny.cz/dokumenty/zakon-68_1870.pdf (ověřeno 3. 12. 2024).

vozidel na hřbitově, o trvání hrobových míst, o udržování pomníků a hrobů, o právech a povinnostech hrobníka, o chování na hřbitově – dále tam bývají upraveny poplatky hřbitovní.¹⁸

Dalo by se tedy předpokládat, že v příslušných řádech pražských hřbitovů se nachází podrobnější vymezení vzhledu a rozměrů šachet či společných hrobů. Při rozboru dochovaných hřbitovních řádů pro různé pražské hřbitovy ve sledovaném období se vyskytují jen minimální informace a zároveň se zde nevyskytuje označení šachty. Ve stručném výtahu pohřebního řádu pro královské hlavní město Prahu z devadesátých let 19. století se lze dočíst následující: „Tyto hřbitovy, jež jsou majetkem záduší, do kteréhož veškeré poplatky z nich plynou, jsou rozděleny na číslovaná oddělení, a oddělení opět na hroby velké a malé /dětské/, zvláštní a velké a malé /dětské/ společné pro mrtvoly osob nemajetných.“¹⁹ Posléze je zde uvedeno, že obyvatelé Prahy a Žižkova platí za společný hrob velký dva zlaté a za společný hrob malý jeden zlatý a že ostatky se zde ponechají 10 let (tlecí doba²⁰) a následně nelze vyplatit hrob na delší trvání. Konečně se zde objevuje i definice společného hrobu: „Hroby společné jsou takové, kde do jednoho velkého hrobu klade se mrtvola vedle mrtvoly.“²¹ Blíže určen není ani rozměr, ani například způsob označení či evidence zde pohřbených, pouze

poplatky a doba trvání nájmu. Co se dělo s ostatky po zmíněných 10 letech lze odvodit z postupu města Brna, které v roce 1912 informovalo v denním tisku: „Jelikož skupina XV. na zdejším ústředním hřbitově, určená pro malé a velké hroby šachtové, v nejkratší době po třetí úplně bude vyplněna, otevře se nyní skupina XXIV., jejíž 10leté období již vypršelo, aby se na ní po třetí pochovávalo.“²² Docházelo tedy k opětovnému použití místa po skončení tlecí doby, přičemž ostatky, které se v šachtě nacházely, v ní byly ponechány bez možnosti vyzvednutí.²³

V novějších hřbitovních řádech již nalezneme většinou pouze konstatování, že se na hřbitově nacházejí společné hroby, ale například v hřbitovním řádu pro Olšanské hřbitovy z roku 1906 je uveden i způsob jejich označování, a to pouze tabulkou s informací o období, po které se do společného hrobu pohřbívalo.²⁴ I když je pro jiné kategorie hrobů řád velice detailní, především ve vedení hřbitovních knih s evidencí pohřbených a nájemců u standardních hrobů, ke společným hrobům (šachtám) zde nic takového není. Obdobně je koncipován i hřbitovní řád pro obecní hřbitov na Smíchově, který je taktéž z roku 1906.²⁵ I z dalších dochovaných hřbitovních řádů z obcí později připojených k hlavnímu městu Praze je patrné, že vycházely z jednoho vzoru, a tedy obsahují v otázce spo-

18 PAULY, Jan Křtitel: *Hřbitovní a pohřební právo: příručka zákonitých předpisů o hřbitovech a pohřbívání pro obce, pro farní a patronátní úřady, pro pohřební ústavy a pro potřebu úřední i soukromou*. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, Praha 1941, s. 56–58.

19 AHMP, f. Zádušní úřad, karton (dále jen k.) 480, signatura (dále jen sign.) Z 13, Stručný výtah z nařízení tvořících řád pohřební pro královské hlavní město Prahu.

20 Tlecí doba je doba, kdy dochází k rozkladu tělesných pozůstatků a je u jednotlivých hřbitovů různá.

21 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 480, sign. Z 13, Stručný výtah z nařízení tvořících řád pohřební pro královské hlavní město Prahu. Z ústředního hřbitova (autor neuveden). *Lidové noviny*, 7. 6. 1912.

22 Tamtéž.

24 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 480, sign. Z 13, Řád hřbitovní pro katolické hřbitovy zádušní král. hlav. města Prahy.

25 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 480, sign. Z 13, Řád hřbitovní pro obecní hřbitov na Smíchově.

lečných hrobů stejné informace.

Po vzniku tzv. Velké Prahy roku 1922 převzal zádušní úřad hlavního města Prahy kontrolu i nad hřbitovy, které se v připojených obcích nacházely. V roce 1927 byl vydán nový hřbitovní řád platný pro všechny hřbitovy spravované zádušním úřadem. Ten již obsahoval pouze jedinou informaci ke společným hrobům, a sice že jsou jednou z kategorií hrobů na hřbitovech, a poprvé je nazval hromadnými hroby. V tomto řádu k nim již nebyla žádná další informace ani dříve definovaný způsob označování.²⁶ Nejvíce byl popis společných hrobů rozpracován v nerealizovaném návrhu hřbitovního řádu z roku 1944. Bylo zde v otázce hromadných hrobů uvedeno následujících šest bodů: „1/ Pro zemřelé, pokud nebyli zpopelněni a nemohlo jim býti opatřeno místo jiné, budiž zřízeno na vhodném místě hřbitova společné pohřebiště. /2/ Rozměry společného pohřebiště budtež přizpůsobeny dané potřebě. /3/ Rakve budtež zde ukládány pietním způsobem zpravidla v řadách vedle sebe a nad sebou. /4/ Exhumaci zde pohřbených nelze povolit. /5/ Z důvodu úspory místa a zjednodušení provozu budiž společné pohřebiště zřízeno toliko na jediném hřbitově pro celou Velkou Prahu. /6/ Výjimky může v odůvodněných případech povolit primátor.“²⁷ Body 5 a 6 byly dodatečně přeškrtnuty.

Poprvé zde bylo explicitně uvedeno, že hřbitovní správa má vést seznam osob pohřbených ve společných hrobech,

avšak i tento bod byl již v návrhu přeškrtnut.²⁸ Jak vidno, byla zde snaha lépe kodifikovat a zavést oficiální pravidla pro společné hroby na hřbitovech hlavního města Prahy, avšak v podstatě se jednalo o již v tu dobu zavedenou praxi.

Mapování samotných společných hrobů, potažmo šachet na pražských hřbitovech, je velice obtížné vzhledem k nedostatku dochovaných, a především vytvořených historických dokumentů a pramenů. Díky tomuto omezenému množství předpisů pro tento druh hrobů si každá hřbitovní správa vedla jejich evidenci, jak uznala za vhodné, nebo jak k ní byla donucena pod tlakem vnějších okolností. Proto je třeba vycházet při studiu jednotlivých šachet (společných hrobů) především ze sekundárních pramenů, jako jsou matriky zemřelých, v minimální míře spisová dokumentace zádušního úřadu hlavního města Prahy, hřbitovní knihy, indexy k hřbitovním knihám, a zvláště pro období do roku 1938 novinové články, v nichž se problematika šachtových hrobů poměrně často probírala.

Do vzniku Velké Prahy spravoval zádušní úřad pouze čtyři aktivní hřbitovy: Olšanský (Zádušní a Obecní), Libeňský a Ďáblický, posléze přibýly do správy všechny hřbitovy připojených obcí, jichž bylo devatenáct. K tomu je třeba připočítat dva zádušní a tři neaktivní, čímž vzrostl počet hřbitovů spravovaných zádušním úřadem na osmadvacet.²⁹

V podstatě na všech těchto hřbitovech a v jejich historických plánech by-

26 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 480, sign. Z 13, Řád hřbitovní pro obecní a zádušní hřbitovy nalézající se ve správě hlav. města Prahy.

27 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 481, sign. Z 13, Návrh hřbitovního řádu pro obecní hřbitovy hlavního města Prahy z 15. 6. 1944, s. 14.

28 Tamtéž, s. 33.

29 MENCL, František: Příští pražské hřbitovy a kremace. *Architekt SIA Měsíčník pro architekturu, stavbu měst, bytovou péči a umění* 1942, 7, s. 155.

chom v určité době našli označení šachty (společné hroby). V těchto případech se však jednalo o hroby určené pro nemajetné osoby, domovskými příslušnými do obcí, které původně hřbitov spravovaly. Pak zde byly šachty určené pro pozůstatky osob, jejichž pohřeb do šachet mělo zajistit město Praha. Právě tomuto druhu šachet (společných hrobů), existujících nejdříve na Olšanských hřbitovech, posléze na Vinohradském hřbitově a konečně na Ďáblickém hřbitově se bude věnovat následující text.

Olšanské hřbitovy

Pro Olšanské hřbitovy nebyly nalezeny v podstatě žádné historické dokumenty z provenience hřbitovní správy či zádušního úřadu, zabývající se fungováním šachet (společných hrobů). S největší pravděpodobností tento problém nevznikl tím, že by se dokumenty nedochovaly, ale protože vůbec nikdy nevznikly. V Národních listech z roku 1928 se lze dočíst: *„Rakve se prostě řadily vedle sebe do dvou řad na sebe, dětské rakvičky se pak dávaly tam, kde bylo právě místo. Značná potíž tu ovšem byla s případnou exhumací. Nedalo se zjistiti, kde která mrtvola leží. Udály se i případy, že příbuzní do šachty pochovaného energicky se později domáhali pochování mrtvol na jiné místo, v čemž jim ovšem nemohlo býti vyhověno.“*³⁰

V tomto článku nalezneme také informace o počtu osob, které zde byly takto pohřbeny v určitých letech. Roku

1905 to bylo 1 059 dospělých a 538 dětí, roku 1917 1 001 dospělých a 213 dětí a roku 1927 405 dospělých a 158 dětí.³¹ Počty pohřbených do šachet (společných hrobů) pro další roky se podařilo nalézt ve výkazech zádušního úřadu a jednalo se o 456 dospělých a 127 dětí roku 1938³² a o 360 dospělých a 119 dětí v roce 1940.³³ Nakolik jsou tyto statistiky přesné, zůstává otázkou, vzhledem k zmíněné absenci základní evidence pohřbívaných. Pokud by vycházely z počtu uložených rakví do jedné šachty (společného hrobu), tak lze konstatovat, že jsou značně zkreslené, jelikož z pozdějších dokumentů k šachtám na Vinohradském hřbitově a Ďáblickém hřbitově víme, že do jedné rakve bylo ukládáno několik těl najednou, především v případě dětí.

Pouze v jediné z mnoha dochovaných olšanských hřbitovních knih byl uveden soupis, označený názvem „společné“, a to v knize X. hřbitova, kde bylo uvedeno 215 jmen za období od srpna roku 1915 do března roku 1917. Ve většině případů se jednalo o vojáky, kteří byli posléze exhumováni a pohřbeni na čestné vojenské pohřebiště. Jednalo se tedy o plánované provizorní pohřbení, a proto tento ojedinělý seznam pravděpodobně vznikl. Avšak našli bychom tu i několik jmen osob, pohřbených zde „právem“; u nich bylo většinou uváděno i povolání, a dozvíme se tedy, že se jednalo například o dělníky, chovance chorobince, obecní zřízence, služky, roznašečky, vdovy, sirotky, ale například i dceru obchodníka.³⁴ Označení

30 Hřbitove, hřbitove, zahrado zelená... (Alan). *Národní listy*, 16. 1. 1928.

31 Tamtéž.

32 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 281, sign. Z 1, Statistický výkaz Olšanských hřbitovů za rok 1938.

33 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 281, sign. Z 1, Na II. obecním hřbitově ve Starých Strašnicích bylo v roce 1940 do hrobů společných /šachet/ pohřbeno.

34 Správa Olšanských hřbitovů, Hřbitovní kniha X. hřbitova 1 – 10, 10. oddělení.

dcera obchodníka uvedená v rubrice povolání neevokuje osobu nemajetnou, jejíž pohřeb by neměl kdo zajistit a dostáváme se tedy k podstatné otázce, kdo všechno byl opravdu do šachet (společných hrobů) pohřbíván. Případy se mohly různit, ale jednalo se o poměrně širokou škálu možností, kdo mohl v šachtě skončit, a odkud ho sem k pohřbení přivezli.

Na základě studia dalších pramenů lze říci, že zde dále byli pohřbíváni sebevrazi³⁵, neidentifikované nalezené mrtvoly včetně neidentifikovaných obětí zločinů³⁶, lidské pozůstatky z patologických a anatomických ústavů (nalezeny zmínky o svozu do šachet z těchto ústavů už v roce 1882)³⁷, dále odsouzení zločinci zemřelí ve výkonu trestu, anebo popravení³⁸, mrtvě narozené děti³⁹ a v dnešní terminologii řečeno jiné lidské pozůstatky⁴⁰. Konečně zde byly pohřbívány i rakve, obsahující pouze lidské orgány.⁴¹

Přesné umístění šachet (společných hrobů) na Olšanských hřbitovech nelze určit z několika důvodů. Předně se neustále musely otvírat nové, když se naplnila kapacita stávajících a zároveň se posouvaly do nových částí hřbitovů, jak se v průběhu času hřbitovy rozšiřovaly. V roce 1941 Olšanské hřbitovy definitivně ukončily tento způsob pohřbívání z kapacitních důvodů a šachty (společné hroby)

pro potřeby hlavního města Prahy se přesunuly na Vinohradský hřbitov.

Nutno podotknout, že na Olšanských hřbitovech vznikly později ještě dvě šachty (společné hroby), určené pro pohřbení 900 německých vojáků a civilistů, kteří sem byli svezeni po květnových bojích roku 1945 z různých blízkých částí Prahy. Později však bylo účtováno pohřbení pouze 300 mrtvol. Tyto šachty (společné hroby) se nachází u hřbitovní zdi na 11. oddělení X. hřbitova.⁴² Vzhledem k počtu pohřbených zjevně nedocházelo k ukládání těl v rakvích. Nikdy nedošlo k exhumacím a v pozdějších letech, po uplynutí tlecí doby, kdy za pronájem tohoto prostoru platilo hlavní město Praha, zde byly zbudovány urnové hroby.

Vinohradský hřbitov

Pro Vinohradský hřbitov se dochoval Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945⁴³, v němž již byly zapisovány i osoby pohřbené do šachet (společných hrobů). Zůstává opět otázkou, zda k nim existovala i samostatná hřbitovní kniha, protože se ji nepodařilo nalézt, zatímco pro standardní hroby, na které index v podstatě odkazuje, se hřbitovní knihy dochovaly. Z tohoto indexu, řazeného abecedně a dále děleného po jednotlivých letech pohřbívání, byly autorem tohoto textu vyextrahovány osoby pohřbené

35 Hřbitove, hřbitove, zahrado zelená... (Alan). *Národní listy*, 16. 1. 1928.

36 V rohu Olšan Poslední odpočinek bezejmenných (autor neuveden). *Český směr*. Deník Československé strany národně socialistické na českém západě, 21. 5. 1935, s. 5.

37 Hřbitovy v Olšanech (autor neuveden). *České noviny*, 15. 6. 1882.

38 Národní archiv (dále jen NA), f. Správa Sboru nápravné výchovy, kniha zemřelých věznic Pankrác, nezprac.

39 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

40 Jinými lidskými pozůstatky se rozumí plod po potratu, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit, a plod po umělému přerušení těhotenství.

41 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblíce Šachty, nezprac.

42 Správa Olšanských hřbitovů, Spisy o padlých za květnové revoluce 1945, Hlášení Zádušnímu a hřbitovnímu úřadu v Praze z 8. července 1946.

43 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

v šachtách (společných hrobech). Vznikl tak přehledný seznam osob pohřbených v jednotlivých šachtách, umožňující určit jejich počet a období, ve kterém se do nich pohřbívalo.

Mezi květnem roku 1941 a srpnem roku 1943 vzniklo celkem 18 šachet (společných hrobů), jež byly v knize označovány čísly 1–18 s přídomkem buď šachta, či jen písmenem „š“, anebo společný hrob, zkráceně „spol. hr.“ Mimo tuto řadu zde pak vznikly dvě šachty (společné hroby), a to jako 1a užívaná v období od 30. 10. 1943 do 1. 9. 1945 a druhá, označená číslem 19, kde se pohřbívalo v listopadu roku 1944, a pak až v květnu roku 1945. V uvedených dvou šachtách byly pohřbeny převážně jen mrtvě narozené děti. Výsledný jmenný seznam obsahuje 693 osob, přičemž pro šachty (společné hroby) č. 1–18 je to 655 jmen. Ve fondu zádušního úřadu se rovněž dochovala žádost Spolku sv. Josefa z Arimatie⁴⁴, který chtěl na místě těchto hrobů postavit jeden velký společný kříž. V odpovědi Správy vinohradského hřbitova z roku 1944 se můžeme dočíst následující větu: „*Jedná se o pořadí hrobů společných, t. zv. šachet /asi 900 pohřbených/.*“⁴⁵ Zde je vidět, že ani správa hřbitova si nebyla jistá, kolik zde bylo pohřbeno osob, a že počet pohřbených byl určitě vyšší, než kolik jich bylo zapsáno do indexu.

Odkud byla těla k pohřbení do vinohradských šachet dovážena, se lze

dočíst v hlášení Správy vinohradského hřbitova Ústřednímu úřadu hřbitovnímu ze dne 17. března 1943: „*Správa hřbitovní oznamuje, že pro pohřbívání rakví z anatomických, pathologických ústavů⁴⁶ a nemocnic do společných hrobů má místo již pouze na dva měsíce.*“⁴⁷

Se znalostí jmen některých pohřbených a míst, odkud sem byli dováženi, lze již pracovat. Vzhledem k zaměření tohoto textu bylo nejdůležitější zmapovat pohřbívání osob z německého anatomického ústavu v rámci německé lékařské fakulty Karlovy univerzity a Ústavu soudního lékařství. Pro období II. světové války se bohužel nepodařilo dohledat žádné dokumenty či knihy německého anatomického ústavu, které by se vztahovaly k nakládání s tělesnými pozůstatky, jež mu byly dány k dispozici pro vědecké účely. Přesto se dochoval relevantní pramen, propojující německý anatomický ústav s vinohradskými šachtami (společnými hroby), a později i s dáblickými. Jednalo se o dvě matriky zemřelých Zemského ústavu choromyslných v Bohnicích⁴⁸.

Matriky zahrnují období od 23. 8. 1939 do 7. 8. 1944. U celkem 62 zde zapsaných osob, zemřelých v rozmezí od roku 1941 do července roku 1943, bylo u místa pohřbení zapsáno „*společný hrob Praha XII. přes anatomii*“ anebo jen zkráceně „*Anatomie Praha XII*“. Z toho lze usoudit, že od listopadu roku 1941 dodával Zemský ústav choromyslných v Bohnicích v podstatě každý měsíc několik těl svých

44 Jednalo se o pohřební spolek založený v Praze roku 1861, který se staral o pohřbívání chudých. Před jeho vznikem se do šachet nepohřbívalo v rakvích, ale pouze v látkových pytlích. Spolek financoval rakve, pohřební rubáše a například i stavbu jednoho velkého kříže na oddělení hřbitova, kde se šachty nacházely.

45 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 518, sign. Z 23, Zádušnímu úřadu dne 24. 11. 1944 číslo jednací (dále čj.) XIV-456/1944.

46 Mezi tyto ústavy patřil i Ústav soudního lékařství.

47 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu v Praze dne 17. března 1943, čj. V.h.311/43.

48 AHMP, f. Sběrka civilních a církevních matrik, sign. CHORB 7 a CHORB Z 8.

zesnulých chovanců do německého anatomického ústavu k vědeckým účelům. V indexu Vinohradského hřbitova se z nich podařilo dohledat 52. Porovnání údajů z indexu a matriky, tedy data pohřbení a úmrtí, ukazuje, že časové rozpětí mezi úmrtím a pohřbem ve všech případech nepřesáhlo dva měsíce. Chybějících deset osob, o jejichž pohřbení nebyl nalezen záznam, lze vysvětlit několika způsoby. Předně se mohlo jednat o chybu v evidenci, nebo pohřbení dvou osob v jedné rakvi pouze se jménem jedné z nich. V úvahu přichází i možnost, že jejich pozůstatky byly využity takovým způsobem, že k jejich pohřbívání docházelo v širším časovém rozpětí po částech a že mohly být přiloženy do rakví k jiným osobám, nebo do rakví s orgány. Německý anatomický ústav zjevně ve většině případů posílal lidské pozůstatky k pohřbení do šachet (společných hrobů) s dostatečnou dokumentací, která umožňovala hřbitovní správě jejich evidenci, jelikož většina jmen byla ve vinohradském indexu zapsána správně a dohledatelným způsobem.

V Ústavu soudního lékařství se zachoval taktéž důležitý pramen, a to tzv. Leichenbuch⁴⁹ pro roky 1935–1942. Jednalo se o knihu, v níž bylo uváděno, kdo převzal konkrétní lidské pozůstatky k pohřbení po provedené pitvě. Dále zde byly uvedeny základní informace o zemřelém: datum úmrtí, bydliště, věk, vyznání, zda měl dotýčný u sebe nějaký majetek a kdo ho převzal, případně i diagnóza. V příslušné části věnované zajišťovateli

pohřbu bylo u některých osob uvedeno například označení „Führe. 23. 5. 1942. Sarg. XI“⁵⁰. Tento zápis znamenal, že byl zemřelý uložen do rakve č. 11 a odvezen k pohřbení dne 23. 5. 1942. Podstatné však bylo označení realizátora pohřbu, což v tomto případě nebyl název pohřebního ústavu, ale slovo „Führe“, které by se dalo z němčiny přeložit i jako povoz.

Termín lze vysvětlit jednoduše. V závislosti na počtu rakví, připravených k odvozu na pohřbení do šachet (společných hrobů) u jednotlivých institucí, vyrazil z Vinohradského hřbitova jeden pohřební vůz, který je objel a rakve vyzvedl. Tuto skutečnost potvrzují i data pohřbení u jednotlivých osob ve vinohradském indexu, kdy například do šachty č. 9 bylo dne 28. 3. 1942 pohřbeno 6 osob⁵¹, u nichž byla uvedena i čísla rakví a ta na sebe nenavazovala, jak by tomu bylo v případě rakví dovezených od jedné instituce. V náznaku byl tento systém potvrzen i v následujícím úryvku z dokumentu zádušního úřadu: „*Po uvážení všech průvodních okolností, spojených s vyvážkami, souhlasí podepsaná správa s tím, aby ústavy a nemocnice hlásily vyvážky zdejšímu hřbitovu.*“⁵²

Na základě „Leichenbuchu“ bylo nalezeno ve vinohradském indexu 33 zapsaných jmen osob, jejichž pozůstatky byly převezeny ze soudního lékařství. V sedmi případech se jednalo o osoby, zemřelé v pankrácké věznici.⁵³ Ústav soudního lékařství pravděpodobně nedával k jednotlivým lidským pozůstatkům tak

49 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1935–1942, nezprac.

50 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1935–1942, Zápis č. 420, nezprac.

51 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

52 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu dne 21. 5. 1943 čj. XIV-2558/43.

53 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1935–1942, nezprac.

kvalitní dokumentaci, jako tomu bylo u německého anatomického ústavu. Ve 14 případech nebylo v indexu u dotčených uvedeno křestní jméno, nebo zde byl otazník, ač byly tyto informace zapsány v „Leichenbuchu“ a Ústav soudního lékařství je měl k dispozici. Navíc byla jména mnohdy zkomolena, či špatně zapsána, což by se dalo připsat na vrub i správě hřbitova, ačkoli v kombinaci s chybějícími údaji o jméně u skoro poloviny dovezených to spíše svědčí o nekvalitním předávání informací ze strany Ústavu soudního lékařství. Ve vinohradském indexu byly navíc poctivě zapisovány i mrtvě narozené děti včetně nepokřtěných, ale nebyl zde zápis ani o jednom z mrtvých dětí dovezených k pohřbení z Ústavu soudního lékařství. Například do rakve k Rose Waldaous byly přiloženy čtyři děti, jejichž jména byla známa a věkově byly v rozpětí od 3 dnů po 3 měsíce.⁵⁴ Ve vinohradském indexu ale nebylo zapsáno ani jedno z nich.

Podstatnou otázkou taktéž bylo, po jak dlouhou dobu se jedna šachta (společný hrob) používala. Z výše zmíněného seznamu osob pohřbených v jednotlivých šachtách lze vyčíst, že průměrně byla jedna šachta otevřena a používána po dobu dvou až čtyř měsíců, v závislosti na tom, zda se zde primárně ukládaly jen pozůstatky dospělých jedinců nebo dětí. Šachty (společné hroby) s primárně dětskými pozůstatky fungovaly déle. Zároveň platilo, že se pohřbívalo do více šachet (společných hrobů) ve stejném časovém období najednou.

V otázce umístění šachet (společných hrobů) nelze určit polohu jednotlivých šachet, jelikož se nepodařilo nalézt jakékoliv historické plány hřbitova z období, kdy byl využíván. Zároveň lze ovšem určit místo, kde se celkově nacházely, a to na základě vinohradského indexu, kde bylo kromě čísla šachty uváděno i oddělení, v tomto případě oddělení č. 57. Nejedná se o tak rozlehlý prostor, jako tomu je u dnes viditelně dochovaných ďáblických šachet (společných hrobů). Původně zde byla do počátku třicátých let 20. století vojenská část s hroby padlých v I. světové válce; ti byli exhumováni a soustředěni do Osária na Olšanských hřbitovech, a pravděpodobně celý uvolněný prostor v roce 1941 zaujaly šachtové (společné hroby). V současné době se zde nacházejí mělké urnové hroby.

Ďáblický hřbitov

Počátek pohřbívání do šachet (společných hrobů) na Ďáblickém hřbitově se datuje k 7. 8. 1943, kdy Vinohradský hřbitov neměl již prostor pro výkop nových šachet (společných hrobů). Toto datum lze potvrdit prostřednictvím mnoha relevantních dokumentů. V první řadě je to známá fotka přední strany dnes již neexistující polohové knihy pro společné hroby na Ďáblickém hřbitově, kde bylo toto datum uvedeno.⁵⁵ Dále pak dochovaná komunikace mezi Správou Vinohradského hřbitova a Ústředním hřbitovním úřadem z roku 1943, která se zabývala přemístěním pohřbívání do šachet (společných hrobů) na Ďáblický

54 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1935–1942, Zápisy č. 139, 141, 144, 152, 154, nezprac.

55 ABS, f. A 8/1 (Inspekce ministra vnitra), inv. jedn. 1453, Hromadné pohřbívání na hřbitově v Ďáblicích, čj. KM-242/68.

hřbitov. Prvním dokumentem této komunikace bylo oznámení Vinohradské hřbitovní správy ze dne 17. března 1943, v němž informovala, že pro pohřbívání tímto způsobem má místo již jen na dva měsíce.⁵⁶ Posléze byly řešeny technické ohledně převzetí povinnosti odvážet těla z ústavů a nemocnic Správou dáblického hřbitova. V nich lze nalézt následující informaci z května roku 1943: *„Správa hřbitovů musí však upozorniti, že podle zjištění, učiněného náhodou dnes při telefonickém dotazu v této záležitosti na dáblickém hřbitově [tím je myšlena povinnost pohřbívat rakve z ústavů a nemocnic], bylo p. vrch. hrobníkem Hubeným sem sděleno, že o nové povinnosti jeho hřbitova vůbec nic neví.“*⁵⁷ Celá situace dospěla až do stavu, kdy byl připraven koncept dekretu primátora hlavního města Prahy, který nařizoval, že se mají společné hroby přemístit z Vinohradského hřbitova na Dáblický hřbitov.⁵⁸ Nakonec byla celá záležitost uzavřena dne 23. 9. 1943 s tím, že se těla z anatomického ústavu na Dáblickém hřbitově již začala pohřbívat, a tudíž není třeba vydávat dekret.⁵⁹

Termín přemístění pohřbívání do šachet (společných hrobů) v srpnu roku 1943 potvrzují i sekundární prameny. Například dle již zmíněné matriky Zemského ústavu Choromyslných bylo převezeno k pohřbení do společných hrobů přes anatomický ústav od srpna 1943 do července 1944 celkem 30 osob, z nichž se 23 podařilo identifikovat v nedávno

nalezené Indexové knize⁶⁰ k šachtám pro Dáblický hřbitov. Prvním byl Václav Beránek, zemřelý 25. 8. 1943, který byl pohřben do šachty č. 1 na polohu 15, z čehož plyne, že před ním bylo do této šachty uloženo 14 rakví. Z výše uvedeného lze vyvodit jediný závěr, a to, že šachty (společné hroby) pro pohřbívání těl z nemocnic a různých ústavů (včetně německého anatomického ústavu a Ústavu soudního lékařství) vznikly na Dáblickém hřbitově skutečně 7. 8. 1943, jak je uvedeno výše, a před tímto datem zde žádné nebyly.

Zmíněná Indexová kniha pro šachty (společné hroby) byla na úvodní straně nadepsána „Dáblice šachty“ a jednalo se o pomůcku k nedochovaným polohovým knihám, a tak je třeba k ní přistupovat. Zároveň je asi nejrelevantnějším a nejpodstatnějším pramenem ke studiu šachet (společných hrobů) na Dáblickém hřbitově pro období od jejich počátku v roce 1943 do ledna roku 1951, kdy byly záznamy ukončeny. Při jejím podrobném rozboru došel autor tohoto textu k závěru, že Indexová kniha obsahovala zápisy pro šachty (společné hroby) ve více částech Dáblického hřbitova, a nejen pro dnes viditelně dochované prostory na Čestném pohřebišti popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje, nacházející se u severní zdi hřbitova. Jednalo se o šachty označené čísly I–XIII⁶¹ za roky 1943–1945 a šachtu označenou „nálet“.

56 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu v Praze dne 17. března 1943, čj. V.h.311/43.

57 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu v Praze dne 21. 5. 1943, čj. XIV-2559/43.

58 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Z1.2559/43 koncept z 23. 6. 1943.

59 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Vrací se oddělení 1 z 23. 9. 1943, čj. XIV-2559/43.

60 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Dáblice Šachty, nezprac.

61 Pro přehlednost budou nadále tyto šachty (společné hroby) zapisovány jako šachty I–XIII (1943–1945).

Šachty I–XIII (1943–1945) se nacházely v jiné části hřbitova, dnes označované III – 4 a III – 5. V těchto částech jsou nyní urnové hroby. Šachta „nálet“, pocházející s největší pravděpodobností z roku 1945, vznikla v důsledku spojeneckých náletů na Prahu. V určení její polohy by se autor opět přikláněl ke stejnému místu jako u šachet I–XIII (1943–1945). Další šachty, které lze v indexu nalézt, byly označovány I – „úzká, náletová“, III – „úzká“, IV – „úzká, náletová“, V – „úzká“ a dále VI – XIX. Tyto šachty byly užívány v období od druhé poloviny roku 1945 do roku 1951 a mělo by se jednat o viditelně dochované plochy u severní zdi hřbitova, kde se nachází Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje. V indexu se nevyskytovala šachta II s přídomkem „úzká“ nebo „náletová“. Po květnu 1945 bylo na Ďáblickém hřbitově vyhloubeno ještě několik šachet pro německé vojáky a civilisty, do nichž byli později pohřbíváni i odsouzení a popravení váleční zločinci.

K detailnímu rozboru, určení přibližné polohy a datace šachet I–XIII (1943–1945) lze opět přistoupit pouze s využitím sekundárních pramenů. Předně se jedná o složený list, vložený do Ďáblického indexu šachet, na němž byla uvedena římská čísla I–XIII a zapsáno kolik těl z jakého ústavu nebo nemocnice bylo do příslušné šachty dovezeno k pohřbení.

Na druhé straně listu se nacházela samostatně označená šachta „nálet“. Tento list byl datován roky 1944 a 1945.⁶² Pro šachty I–V (1943–1945) navíc toto datování potvrdilo i již zmíněné porovnání s matrikou Zemského ústavu choromyslných v Bohanicích⁶³, když bylo v těchto šachtách nalezeno 23 osob, jejichž pozůstatky byly nejdříve zaslány na německý anatomický ústav a posléze zde pohřbeny, a to v rozmezí od srpna 1943 do července roku 1944. Taktéž se podařilo identifikovat dvě osoby pohřbené v šachtě XIII (1943–1945), a sice Franze Korata († 2. 10. 1945) a Georga Liensena († 16. 10. 1945), popravené pro retribuční trestné činy.

Další z pramenů – Kniha zemřelých Anatomického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, vedená po válce od roku 1946⁶⁴ – vykazuje zásadní nesrovnalosti. Zaznamenávaly se v ní informace o lidských pozůstatcích (včetně místa a dat pohřbení), které studenti využívali k vědeckým účelům po daný školní rok. Do šachty XIII se dle této knihy začalo pohřbívát až na počátku roku 1949. První z mnoha zaznamenaných pohřbených, Bedřich Rýva, zemřelý 27. 8. 1948, sem byl uložen dne 29. 3. 1949⁶⁵ a našli bychom ho i v Ďáblickém indexu v šachtě XIII s polohou 6⁶⁶ (tedy šestá rakev uložená do šachty). U G. Liensena a F. Korata byly přitom uvedeny polohy 55 a 56⁶⁷, takže by museli být pohřbeni až po něm, což je velice nepravděpodobné, až nereálné. Jediným logickým závěrem z výše uvedeného

62 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

63 AHMP, f. Sběrka civilních a církevních matrik, sign. CHORB Z 8.

64 Anatomický ústav 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy (dále jen Anatomický ústav 1. LF UK), Kniha zemřelých.

65 Anatomický ústav 1. LF UK, Kniha zemřelých, Školní rok 1948 až 1949, č. 12.

66 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

67 Tamtéž.

je, že na Ďáblickém hřbitově existovaly dvě stejné číselné řady šachet I–XIII, přičemž v jedné z nich byl u prvních 5 šachet používán přídomek „úzká“ či „náletová“. Zároveň je jasné, že stejně označené šachty by se nenacházely v jedné části hřbitova, respektive v jednom jeho oddělení.

K doložení existence šachet na dnešních odděleních III – 4 a III – 5 Ďáblického hřbitova byl nalezen ještě jeden zajímavý podklad. Na vnitřní straně hřbitovní knihy⁶⁸ pro oddělení III – 3 a III – 5m se nachází nedatovaný zápis se součtem hrobů rozdělených dle jejich typu, a část hřbitova označená III zde byla dělena pouze na tři oddělení, konkrétně III – 1, III – 3 a III – 4. Pro oddělení III – 1 bylo uvedeno, že se na něm nachází 795 německých vojenských hrobů a 30 šachet, na oddělení III – 3 441 hrobů velkých a 63 společných hrobů a na oddělení III – 4 334 hrobů pro chovance Masarykových domovů a 414 hrobů velkých. Zajímavou skutečností bylo, že následně došlo v zápisu k sečtení oněch 30 šachet a 63 společných hrobů a vytvoření celkového součtu „93 šachet“. Tento případ je důvodem, proč autor zvolil v úvodu textu výraz šachty jako nejpřesnější pojmenování pro probíraný druh hrobů. V případě oněch 63 společných hrobů později označených za šachty se totiž nejednalo o hroby, respektive šachty, jak jsou zde popisovány, ale na základě rozboru hřbitovní knihy⁶⁹ o jistý způsob sociálních hrobů, kam sice bylo pohřbeno více osob, ale v počtu tří až pěti pohřbených. Zbyde

tedy 30 šachet, které s největší pravděpodobností zahrnují šachty I–XIII (1943–1945), šachtu „nálet“ a šachty vykopané pro německé oběti květnových bojů roku 1945, do nichž byli později pohřbíváni i někteří popravení váleční zločinci. Zároveň zde byla i šachta pro německé válečné zajatce označovaná v pramenech jako „zajatecká“ bez dalšího číslování⁷⁰.

V tomto zápisu byly uvedeny i další části Ďáblického hřbitova, ale u žádné z nich nebyly evidovány šachty nebo společné hroby, tedy ani u části IV, jejíž součástí je dnešní Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje. Z této skutečnosti lze vyvodit, že zápis pravděpodobně vznikl před říjnem, respektive zářím roku 1945, kdy jsou dohledatelné první pohřby v této sekci, nejdříve však v květnu 1945 vzhledem k vysokému počtu šachet. To naznačuje, že zde již byly započítány šachty vytvořené po Pražském povstání, včetně zapsání německých vojenských hrobů, které zde vznikaly od února roku 1945 jako nový německý vojenský hřbitov v Praze nahrazující vojenský hřbitov ve Štěrboholech, jehož kapacita byla naplněna.⁷¹

K „německým“ šachtám v části III Ďáblického hřbitova lze dohledat jen velmi málo informací. Především se nedochoval či pravděpodobně vůbec nebyl vytvořen žádný jmenný seznam pohřbených, a jak již bylo zmíněno výše, tyto šachty nebyly ani číslovány. Podstatným pramenem k jejich počtu

68 Správa Ďáblického hřbitova, Hřbitovní kniha III – 3, III – 5m.

69 Správa Ďáblického hřbitova, Hřbitovní kniha III – 3, III – 5m.

70 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 507, sign. Z 17, v. z. Josef Richter, čj. 11046/zdrav.1948, V Motole dne 22. 4. 1948.

71 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 507, sign. Z 17, Zádušní a hřbitovní úřad odd. Praha – I. 18. 6. 1947, čj. XIV-4569/47.

byla dochovaná korespondence k vyúčtování plateb za pohřbívání „Němců“ na pražských hřbitovech po Pražském povstání. Dle hlášení hřbitovní správy v Libni bylo od května 1945 do 4. července 1946 vykopáno na Ďáblickém hřbitově celkem 8 společných hrobů (šachet) pro pohřbívání německých příslušníků. Jejich rozměry činily vždy 41 m na délku a 2,30 m na šířku, přičemž hloubka dosahovala dvou a půl metru.⁷² V celkovém výkazu byl následně uveden počet 2 000 pohřbených mrtvol.⁷³ Jednalo se o padlé příslušníky německých ozbrojených sil a německé civilisty z květnového povstání, zároveň sem byly pohřbívány i osoby české národnosti, označované za kolaboranty, které zemřely při květnových událostech roku 1945. Pozůstatky těchto osob sem byly sváženy z území celé Prahy, buď přímo v květnu, nebo v pozdějším období, když docházelo k exhumacím provizorních hrobů, jež byly roztroušeny po celém městě a postupně rušeny. Nutno podotknout, že tento proces pokračoval i po červenci roku 1946, kdy například ostatky cca 36 osob německé národnosti z hromadného hrobu v Dejvicích byly v červnu roku 1948 exhumovány a převezeny na Ďáblický hřbitov.⁷⁴

K „německým“ šachtám přinesl poslední podstatné informace týdeník MY 47 v článku z 21. 6. 1947 s názvem „Viděl jsem hrob K. H. Franka“: „*Dojdeš až k oné části, která kdysi bývala místem po-*

sledního odpočinku německých žoldnéřů, „Bývalý vojenský hřbitov“ [tj. oddělení III – 1], říká hrobník ěáblického hřbitova pan Hubený. Právě v těch místech, kde končí civilní a začíná vojenský hřbitov, roste husté křoví [...]. Nalevo za kompostem leží jakási nosítka, chatrné zbytky plát-na a dřevěných tyčí. Harampádí? Nikoliv, zase jedno tajemství. Kdo by si pomyslí, že s nich bylo shozeno do společné, tři metry široké, dva metry hluboké šachty tělo největšího nepřítele našeho národa, strůjce vyhlazení Lidic – K. H. Franka? Karl Hermann Frank není však sám. Několik metrů odtud, v téže šachtě, bok po boku mu leží další výtečník: K. Daluge. Hnijetady Krychtálek, Werner a jiní zaprodanci. Jen pan Moravec se jaksi straní této společnosti. Jeho kosti ožírají mravenci o několik metrů dál. Aby se mu nestýskalo po německé společnosti, zahrabali ho do země ve velké bedně se dvěma Němci.“⁷⁵ Z uvedené citace je patrné, že v části III ěáblického hřbitova byli pohřbíváni i někteří popravení váleční zločinci a kolaboranti, a nelze tedy tvrdit, že by se například ostatky K. H. Franka nacházely v šachtách na dnešním Čestném pohřebišti popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje (část IV ěáblického hřbitova).

V současné době se na místech šachtových hrobů na části III ěáblického hřbitova nachází taktéž urnové hroby. V letech 1996 a 1998 zde proběhly exhu-

72 Správa Olšanských hřbitovů, Spisy o padlých za květnové revoluce 1945, Zádušnímu a hřbitovnímu úřadu v Praze dne 4. července 1946, čj. XIV/4058.

73 Správa Olšanských hřbitovů, Spisy o padlých za květnové revoluce 1945, Výkaz výdajů vzniklých pohřbíváním Němců na obecních hřbitovech hlavního města Prahy.

74 Správa Olšanských hřbitovů, Spisy o padlých za květnové revoluce 1945, Oddělení právnímu dne 30. 12. 1948 čj. XIV-7252/46.

75 SUCHÝ, Jindra: Viděl jsem hrob K. H. Franka. MY 47 1947, 25, s. 1–2.

mace iniciované organizací Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, která vyhledává německé válečné hroby a stará se o německé vojenské hřbitovy. Při těchto exhumacích byly vyzvednuty ostatky 1 144 osob⁷⁶. Exhumace probíhaly pouze v části bývalého německého hřbitova (oddělení III – 1) a nikoliv v jeho celé rozloze. Byly vyzvednuty ostatky 259 německých vojáků. Exhumace pravděpodobně neplánovaně zasáhly i do šachet nacházejících se bezprostředně za tímto vojenským hřbitovem, odkud byly exhumovány ostatky dalších 885 osob. Většinou se jednalo o neznámé německé vojáky, ale bylo zde nalezeno a exhumováno i 71 neznámých válečných obětí a 39 neznámých dětí. Posléze byly všechny tyto exhumované ostatky pohřbeny na německý vojenský hřbitov v Chebu. V kontextu výše uvedené citace zůstává otázkou, kdo všechno byl mezi těmito neznámými odvezen.

Viditelně dochované šachty na Čestném pohřebišti popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje se nacházejí v oddělení, které se historicky řadilo do části IV Ďáblického hřbitova. V ní se nacházejí šachty označené dle Indexové knihy Ďáblického hřbitova jako I – „úzká, náletová“, III – „úzká“, IV – „úzká, náletová“, V – „úzká“ a dále VI–XIX do roku 1951.⁷⁷ Následně zde bylo do konce roku 1960 vyhloubeno dalších 40 šachet.⁷⁸ Celkově se tedy v této části nachází přibližně 69⁷⁹ šachet. Pro období do konce roku

1948, na něž se zaměřuje tento text, se dle identifikovaných pohřbených osob jedná o šachty I–V s přídomky „úzká“ nebo „náletová“ a šachty VI–XII (1945–1960). Jak bylo již naznačeno, šachta II s přídomkem „úzká“ nebo náletová“ se v indexu u žádného pohřbeného nevyskytuje, a buď tedy z nějakého důvodu neexistovala a toto číslo bylo přeskočeno, nebo žádný ze zde pohřbených nebyl zaevidován.

Východiskem pro stanovení začátku pohřbívání do šachet v této části hřbitova mohou být data úmrtí osob pohřbených v šachtě označené jako I – „úzká, náletová“. V ní se podařilo identifikovat celou řadu osob. Předně se jedná o čtyři osoby popravené dle retribučních dekretů na přelomu let 1945–1946. Do polohy 13 v této šachtě byly pohřbeny pozůstatky tři z nich, a to Marie Kaislerové a Anny Novotné (obě popraveny 13. 12. 1945) a Bruna Hirschmana (popraven 18. 12. 1945). Čtvrtým byl František Laštovka (popraven 22. 1. 1946), jehož pohřbili na poloze 74⁸⁰. Vzhledem k tomu, že poloha 1 znamenala první pohřbení do šachty, byly osoby na poloze 13 jedny z prvních pohřbených v této šachtě. Nutno však poznamenat, že dle Knihy zemřelých věznice Pankrác byly pozůstatky všech čtyř odvezeny do Anatomického ústavu k vědeckým účelům,⁸¹ takže mezi úmrtím a pohřbením byla časová prodleva. Pouze u jedné osoby se podařilo dohledat datum pohřbení, a tou byl německý válečný zajatec Alfons Zapp, který byl dne

76 Odbor pro válečné veterány a válečné hroby Ministerstva obrany. Seznam exhumovaných ostatků uložených v Příbrami ze dne 15. 5. 2008, s. 31–37.

77 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

78 Anatomický ústav 1. LF UK, Kniha zemřelých, Školní rok 1960 až 1961.

79 V různých pozdějších pramenech a zdrojích bývá uváděno 70–72 šachet.

80 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

81 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Kniha zemřelých věznice Pankrác, nezprac.

27. 2. 1946 přejet nákladním vozidlem v Nymburce a dle zápisu v úmrtním listu byl dne 29. 2. 1946 pohřben na Ďáblickém hřbitově do šachty 1, pole 4.⁸² Pole 4 odkazuje k označení této části hřbitova číslem IV, jak bylo uvedeno výše. V Indexové knize Ďáblického hřbitova byla u Alfonze Zappa uvedena poloha 79⁸³ a jednalo se o předposlední pohřeb do této šachty. V následujících šachtách s vyššími čísly se podařilo určit dalších 30 osob popravených v letech 1946 a 1948 na základě retribučních dekretů, u nichž datum popravy většinou⁸⁴ korespondovalo s vyšším číslem šachty. Tuto tendenci potvrzují i zápisy z Knihy zemřelých Anatomického ústavu 1. LF UK, vedené od druhé poloviny roku 1946, kdy je první uvedená šachta s pozůstatky dovezenými z ústavu označena číslem 5 a s postupem času se číslo šachty zvyšuje.⁸⁵ Lze tedy konstatovat, že počátek pohřbívání do šachet u severní zdi Ďáblického hřbitova, kde je dnes Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje, spadá do konce roku 1945, či spíše začátku roku 1946.

V návaznosti na datování šachet je nutné pokusit se vysvětlit a popsat dvě zavádějící skutečnosti. Předně se jedná o používání přídomku „náletová“ v Indexové knize, které by mohlo evokovat, že se v šachtách pohřbívalo dříve, než je uvedeno výše. Nabízí se dvě pravděpodobná vysvětlení. Předně mohl být tento prostor vyhrazen pro oběti spo-

jeneckých náletů a po velkém náletu na Prahu v únoru roku 1945 byly šachty preventivně vyhloubeny. Existenci nařízení pro vyhrazení míst na hromadné pohřbívání v případě náletů na Prahu potvrzuje i již citovaný dokument ze 17. března 1943 z proveniencí hřbitovní správy Vinohradského hřbitova: *„Další volná plocha jest rezervována pro event. společné hroby pro případ náletů, jak bylo svého času nařízeno.“*⁸⁶ Samotné používání těchto předpřipravených šachet pak nastalo, až když bylo potřeba. Druhé možné vysvětlení evokuje poznámka v Indexové knize u prvního pohřbeného v šachtě I – „náletové“ Jindřicha Böhma, který měl v čísle šachty napsáno: *„u zdi bývalá náletová“*.⁸⁷ Z ní lze odvodit zatím nijak dále nepotvrzenou teorii, že v šachtách s přídomkem „náletová“ byly provizorně pohřbeny oběti náletů, které byly následně exhumovány a předány k pohřbení pozůstalým, čímž se tyto šachty uvolnily k dalšímu pohřbívání.

Další zavádějící skutečností jsou jména osob prokazatelně zemřelých v květnu 1945, jež byla uvedena v Indexové knize s místem pohřbení v šachtě I – „náletové“. Jednalo se například o jediného vojáka armády USA pohřbeného na území hlavního města Prahy Lawrence L. Ordwaye, a dále o Ludvíka Kučeru a Marii Novákovou. Všichni tři mají vyšší polohu v šachtě než již zmíněné osoby popravené v prosinci roku 1945, což znamená, že byli do šachty pohřbe-

82 NA, f. Ministerstvo vnitra – Nová registratura, ka 11 769, Úmrtní list Alfonze Zappa.

83 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

84 Výjimku tvořilo 6 osob, které byly pohřbeny do šachty X (1943–1945), protože tato šachta byla uvolněna exhumacemi, což bude řešeno dále v textu.

85 Anatomický ústav 1. LF UK, Kniha zemřelých, Školní rok 1960 až 1961.

86 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu v Praze dne 17. března 1943, čj. V.h.311/43.

87 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

ni až po nich. Vysvětlení této situace je následující. Dle zápisů z Indexové knihy Ďáblického hřbitova došlo přibližně v lednu roku 1946 k exhumacím v šachtě X (1943–1945), v níž byli pohřbeni někteří účastníci Pražského povstání, kteří zemřeli v nemocnici Bulovka. Jejich ostatky byly následně přemístěny na vznikající čestné pohřebiště, či do rodinných hrobů. Ostatky osob, které bylo nutné vyjmout, aby mohlo dojít k exhumaci účastníků povstání, byly pohřbeny právě v šachtě I – „náletové“, jež byla v tuto dobu používána. V uvolněné šachtě X (1943–1945) bylo následně opět pohřbíváno. Nachází se v ní například ostatky šesti osob popravených dle retribučních dekretů, které by byly jinak pohřbeny u severní zdi, kam by jejich pohřeb zapadal časovým obdobím.⁸⁸

Umístění konkrétních šachet do roku 1948⁸⁹ se s výjimkou šachty I – „náletové“, kde se nalézají náhrobky již zmíněného Ludvíka Kučery a Marie Novákové, zatím nepodařilo určit. V obou případech jde o jediné původní dochované náhrobky na celém Čestném pohřebišti popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje. Šachta se nachází přímo u severní zdi hřbitova v pravém rohu, což odpovídá i poznámce „u zdi“, která se u ní vyskytuje v Indexové knize Ďáblického hřbitova.⁹⁰

Pro šachty v této části Ďáblického hřbitova je znám způsob, jakým se do nich pohřbívalo. Jsou zde identifiková-

vány dva způsoby. V šachtách I – „náletová“ až IX (1945–1960) je to po osmdesáti polohách – rakvích v jedné šachtě. Rakve byly skládány ve čtyřech vrstvách, vždy po dvaceti v řadě.⁹¹ Od šachty X (1945–1960) se pak již pohřbívalo pouze po čtyřiceti rakvích (do jedné šachty deset v řadě ve čtyřech vrstvách). Počet rakví ovšem neodpovídá počtu pohřbených, ten byl většinou daleko vyšší, protože zde bylo pohřbíváno mnoho mrtvě narozených dětí, kterých bylo do jedné rakve umístěno několik. Například u šachty IX (1945–1960) bylo v indexu zaznamenáno 321 jmen, v pozdější šachtě XI bylo uvedeno 130 pohřbených.⁹² Dále nutno podotknout, že počty jmen z indexu nejsou konečné, jelikož zde některé polohy nejsou zapsány, a tudíž ani jména zde pohřbených, i když na druhou stranu se mohlo jednat jen o rakve s orgány či jinými lidskými pozůstatky.

V některých šachtách v této části hřbitova se nacházejí i ostatky několika německých vojáků, kteří zemřeli po skončení II. světové války v Zemském ústavu choromyslných v Bohnicích.

Pohřbívání osob zemřelých v důsledku nacistické okupace a příslušníků odboje v šachtových hrobech

Ze všech doposud uvedených informací vyplývá, že šachty či společné hroby na pražských hřbitovech, a to včetně Ďáblického hřbitova, nejsou produktem totalitních režimů 20. století. Jedná se

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Po roce 1948 je známa poloha šachty XVI díky úspěšné exhumaci ostatků pátera Josefa Toufara.

⁹⁰ AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

⁹¹ *Defense POX/MIA Accounting Agency Private First Class Lawrence L. Ordway*, 33433338, Individual Deceased Personnel File (Releasable, Narrative of Investigation at Dablice, Czech, 2 May 1947).

⁹² AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

o druh sociálního pohřbívání, který byl využit nacistickým okupačním aparátem a později možná dokonce ve vyšší míře komunistickou státní mocí k odstranění těl jejich obětí a odpůrců. V současné době lze tuto kategorii osob pro období nacistické okupace rozdělit na dvě skupiny. První skupinou jsou osoby, u nichž lze na základě pramenů s určitostí či vysokou pravděpodobností říct, že byly do šachet na některém z pražských hřbitovů přímo pohřbeny. Druhou tvoří osoby, které prošly na základě dochovaných historických dokumentů některým z výše popsaných procesů, zakončených pohřbením do šachty. Nejedná se však o žádné závratné počty pohřbených. Jak je všeobecně známo, pozůstatky osob popravených nacistickou okupační mocí byly zpopelňovány v krematoriích. Společným jmenovatelem všech osob, u nichž lze předpokládat pohřbení do šachet, byl způsob úmrtí. Tyto osoby zemřely buď ve vazbě, v boji, v důsledku sebevraždy, či byly z nějakého důvodu zastřeleny, a tím pádem se jejich tělesné pozůstatky dostaly do standardního systému, jenž znamenal soudní pitvu a pohřeb do společného hrobu, jestliže se nepodařilo dohledat pozůstalého, který by pohřeb zajistil. Výjimkou z tohoto systému byl převoz pozůstatků odbojářů a československých vojáků zemřelých v souvislosti s likvidací zastupujícího říšského protektora R. Heydricha po soudní pitvě do Anatomického

ústavu. Avšak i pozůstatky osob z tohoto ústavu byly systémově pohřbívány do šachet.

Zajímavým pramenem je v této souvislosti dokument vypracovaný po válce prof. Františkem Hájkem⁹³ a nazvaný *Seznam osob, které zemřely při zatýkání nebo ve vazbě za německé okupace (Pátrání v čes. a něm. ústavech)*.⁹⁴ Obsahuje i část věnovanou jednotlivcům, pitvaným do 5. listopadu 1941, kdy byl Ústav soudního lékařství uzavřen. Jednalo se o zemřelé z německého oddělení Pankrácké věznice a Petschkova paláce⁹⁵. Na základě tohoto seznamu se podařilo identifikovat dvě oběti střelných poranění, Leo Šrajera a Vladimíra Franze, ačkoli okolnosti, za jakých byli zabiti, se nepodařilo určit. Oba jmenovaní byli zapsáni i v „Leichenbuchu“ Ústavu soudního lékařství s datem pitvy 18. 8. 1941 a poznámkou „Führe“ u zajišťovatele pohřbu.⁹⁶ Posléze byli dne 30. 8. 1941 pohřbeni do šachty č. 5 na Vinohradském hřbitově.⁹⁷ Dále třeba zmínit Rudolfa Linharta, který zemřel dne 17. 10. 1941 na německém oddělení Pankrácké věznice na zánět pohrudnice po zlomení žeber, k čemuž patrně došlo následkem brutálního zacházení⁹⁸. Jeho pozůstatky byly uloženy dne 25. 10. 1941 do šachty č. 8.⁹⁹ Poslední s určitostí identifikovanou osobou pohřbenou na Vinohradském hřbitově byla Marie Javůrková, uložená do šachty č. 16 dne 27. 3. 1943¹⁰⁰, která se

93 Prof. F. Hájek od roku 1934 vedl Ústav soudního lékařství v Praze.

94 Archiv národního muzea (dále jen ANM), f. Zdeněk Jelínek, k. 148, Na rubu seznamu rukou: VHA, nezařazený materiál.

95 V letech 1939–1945 sídlo gestapa.

96 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1935–1942, Zápis č. 364 a 365, nezprac.

97 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

98 ANM, f. Zdeněk Jelínek, k. 148, Na rubu seznamu rukou: VHA, nezařazený materiál.

99 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

100 Tamtéž.

oběsila na německém oddělení věznice na Pankráci.¹⁰¹

S vysokou pravděpodobností byl na Vinohradském hřbitově pohřben do šachty i protinacistický odbojář štábní kapitán Václav Morávek. Po prohraném boji s příslušníky gestapa dne 21. března 1942 byly jeho tělesné pozůstatky převezeny do Ústavu soudního lékařství, kde byla provedena pitva a v kolonce zajišťovatele pohřbu posléze uvedeno pouze „Staatz Polizei“ (sic).¹⁰² Ve vojenské matrice dopisované po skončení války se v kolonce u místa pohřbení uvádělo k jeho jménu následující: „1942 27. března na městském hřbitově v Praze XII – Královské Vinohrady (podle policejní zprávy).“¹⁰³ Zmiňovanou policejní zprávu se bohužel nepodařilo nalézt. Mnohdy bývá jako místo posledního odpočinku škt. V. Morávka uváděn Ďáblický hřbitov, pro toto tvrzení se však nepodařilo nalézt žádný relevantní pramenný důkaz, a jak již bylo uvedeno a prokázáno, na Ďáblickém hřbitově se začalo do šachet pohřbívat až téměř o rok a půl později.

V šachtách na Ďáblickém hřbitově se podařilo identifikovat pouze tři osoby, které zemřely v souvislosti s nacistickou okupací a byly zde pohřbeny v průběhu války, a jednu osobu, která těsně po válce nepřežila následky věznění. Jednalo se o Josefa Součka, Václava Vaveru a Josefa Ondru, zemřelé na německém oddělení pankrácké věznice

v roce 1944. Prvně jmenovaný se stal obětí srdeční vady a zánětu pobřišnice, druhý spáchal sebevraždu oběšením¹⁰⁴ a poslední zemřel na zápal plic¹⁰⁵. Všichni tři byli pohřbeni v šachtách na Ďáblickém hřbitově – J. Souček do šachty III (1943–1945) do polohy 31 a V. Vavera s J. Ondrou do šachty V (1943–1945) do polohy 25 a 7. Čtvrtým byl již zmíněný Ludvík Kučera pohřbený v šachtě I – „náletové“, který zemřel dne 15. 5. 1945 v nemocnici Bulovka na následky pobytu ve věznici pražského gestapa v Terezíně. Perzekuován byl za svou činnost v Revolučním národním výboru v Humpolci, jemuž předsedal.¹⁰⁶

Do druhé skupiny osob, jež prošly procesem, který standardně končil pohřbením do šachty, ale jejich jméno nebylo nalezeno ani v jednom z dochovaných pramenů hřbitovní provenience (Indexy Ďáblického a Vinohradského hřbitova), lze zařadit především osoby spojené s likvidací R. Heydricha z řad československých vojáků a členů domácího odboje. Dle „Leichenbuchu“¹⁰⁷ Ústavu soudního lékařství to byly následující osoby: čs. výsadkáři Arnošt Mikš (Zinc), Bohuslav Kouba (Bioscop), Jan Hrubý (Bioscop), Jaroslav Švarc (Tin), Josef Gabčík (Anthropoid), Josef Valčík (Silver A), Adolf Opálka (Out Distance), Jan Kubiš (Anthropoid), Josef Bublík (Bioscop), Alfréd Bartoš (Silver A), Jiří Potůček (Silver A) a členové domácího odboje Marie Moravcová, Jan

101 ANM, f. Zdeněk Jelínek, k. 148, Na rubu seznamu rukou: VHA, nezařazený materiál.

102 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1935–1942, Zápis č. 364 a 365, nezprac.

103 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA–VHA), f. Vojenské církevní matriky (sbírka), poř. č. 2075 Protektorát I, 1938–1946 (1947), folio (dále fol.) 7.

104 ANM, f. Zdeněk Jelínek, k. 148, Na rubu seznamu rukou: VHA, nezařazený materiál.

105 MAREK, Václav: Statečné Kníničky, zmizelý i pokračující život obce. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2018, s. 40.

106 VÚA–VHA, f. Spisy účastníků národního boje za osvobození, čj. 314449/94, Ludvík Kučera.

107 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1935–1942, nezprac.

Zelenka-Hajský, Jan Milíč Zelenka, Čeněk Šilinger, Miroslav Satran¹⁰⁸, František Pel-tán, Břetislav Lyčka, František Kotrba, Jaroslav Pechmann¹⁰⁹ a Ludmila Malá.

S výjimkou posledně jmenované bylo u všech v kolonce zajišťovatele pohřbu uvedeno „anatomii“ (sic). U Ludmily Malé zůstala kolonka prázdná, byla tedy buď odvezena k pohřbení do šachty přímo z Ústavu soudního lékařství, nebo odeslána s ostatními do Anatomického ústavu. Jednalo se o výjimečnou situaci, jelikož stejný postup byl v celé knize („Leichenbuchu“) zaznamenán jen u osoby, kterou se autorovi nepodařilo identifikovat, jež byla zapsána pouze pod příjmením Ledelér s datem pitvy 13. 6. 1942 a příčinou úmrtí oběšení.

Jak již bylo prokázáno, lidské pozůstatky z Anatomického ústavu byly pohřbívány do šachet. Vzhledem k tomu, že všichni výše jmenovaní zemřeli v rozmezí od konce dubna do začátku října roku 1942, zůstává nutné zodpovědět následující otázku. Jak moc je pravděpodobné, že by jejich pozůstatky byly v Anatomickém ústavu používány, respektive uloženy tak dlouho, aby mohly být pohřbeny na Dáblíckém hřbitově, který je jim ve většině dohledatelných zdrojů přisuzován jako místo posledního odpočinku, ale kde se prokazatelně pohřbívalo do šachet až od 7. 8. 1943?

Všechny osoby, jejichž tělesné pozůstatky byly v období války zaslány k vědeckým účelům do Anatomického ústavu a podařilo se je ztotožnit včetně

data jejich pohřbu, byly pohřbeny maximálně do dvou měsíců od data úmrtí. Naopak se nepodařilo nalézt případy s vyšší časovou prodlevou – ty se vyskytovaly až v poválečném období, kdy se doba mezi smrtí a pohřbením zvyšuje, avšak většinou nepřesáhla jeden rok.¹¹⁰ Dále je nutné se zamyslet, proč byly pouze tyto pozůstatky převezeny do Anatomického ústavu a nedošlo k tomu i v jiných případech, kdy byla v Ústavu soudního lékařství pitvána osoba, která nepatřila mezi účastníky odboje, ale neměla pozůstaté, a tudíž mohlo být její tělo využito k vědeckým účelům.

V rámci výzkumu byla provedena konzultace s přednostou Anatomického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, doc. MUDr. Ondřejem Naňkou, Ph.D., který autorovi sdělil, že tělo po soudní pitvě není vhodné k využití pro výukové a vědecké účely v rámci anatomie. A to z toho důvodu, že soudní pitva je příliš invazivní, důsledkem čehož není možné odpítvané lidské pozůstatky konzervovat pro potřeby anatomické pitvy. Tuto skutečnost pak nepřímo potvrdily i záznamy v Knize zemřelých věznice Pankrác z poválečného období, kdy pozůstatky osob popravených podle retribučních dekretů byly posílány buď do Ústavu soudního lékařství, nebo přímo do Anatomického ústavu.¹¹¹ Taktéž skutečnost, že se lidské pozůstatky dostaly do Anatomického ústavu, neznamená, že byly opravdu využity pro výukové/vědecké účely. O tom svědčí mnohdy pou-

¹⁰⁸ V knize chybně zapsán jako Wenzel Satran.

¹⁰⁹ V knize chybně zapsán jako Jaroslav Beckmann.

¹¹⁰ Anatomický ústav 1. LF UK, Kniha zemřelých.

¹¹¹ NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, kniha zemřelých věznice Pankrác, nezprac.

ze několikadenní prodleva mezi úmrtím a pohřbem některých osob sem poslaných ze Zemského ústavu choromyslných Bohnice, která odpovídá časovému rozpětí mezi vývozy pozůstatků k pohřbení. Zároveň se k jednomu z těl dodaných do Anatomického ústavu podařilo nalézt dokument, který byl s největší pravděpodobností vypracován přímo touto institucí. Jednalo se o malý formulář k vypsání základních informací o zemřelém, včetně položky „den vývozu“ a hlavně položky „Stvrzení anatom. ústavu o přijetí nebo zamítnutí“.¹¹² K rozhodnutí, zda je tělo použitelné Anatomickým ústavem k vědeckým účelům, tedy pravděpodobně docházelo až na místě, a v případě, že tomuto tak nebylo, došlo k pohřbení do šachty při nejbližší možné příležitosti.

Na základě výše uvedeného se jeví jako reálnější místo pohřbení pozůstatků čs. výsadkářů a odbojářů do šachty na Vinohradském hřbitově, jelikož právě tam se prokazatelně odvážely lidské pozůstatky z Anatomického ústavu do srpna roku 1943. Pravděpodobnost, že by jejich pozůstatky byly uchovány v Anatomickém ústavu po delší dobu, je dle předložených faktů velice nízká. Samozřejmě nelze vyloučit, že některé pozůstatky byly pohřbeny nekompletní, jak tomu pravděpodobně bylo u sedmi čs. výsadkářů padlých dne 18. června 1942 v kryptě chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze. Je otázkou, zda se v budoucnu podaří najít další historické prameny, které by mohly tuto teorii definitivně potvrdit, či vyvrátit.

112 Anatomický ústav 1. LF UK, Fragment dokumentů k tělesným pozůstatkům dodaným do Anatomického ústavu v letech 1944–45, Čís. rakve: 154, Matylda Honejsková.

2.3 K OTÁZCE ZACHÁZENÍ S POZŮSTATKY OBĚTÍ NACISMU A ÚČASTNÍKŮ PROTINACISTICKÉHO ODBOJE

Okupační režim právo na vlastní hrob padlým v protinacistickém odboji i obětem nacistické represe aktivně upíral. Praxe zacházení s pozůstatky v době nacistické okupace nebyla nahodilá. Obecně lze definovat zhruba čtyři možné způsoby smrti v důsledku zásahu represivního aparátu:

- úmrtí v době vazby či výkonu trestu
- úmrtí během tzv. ochranné vazby (což bylo časově neomezené věznění v koncentračních táborech bez soudu)
- popravy nařízené soudním rozhodnutím a nařízené hromadné vraždy
- smrt při zatýkání či zákrocích ve veřejném prostoru

Podstatný rozdíl v přístupu k pozůstatkům obětí rasové perzekuce či zavražděných pro výstrahu na jedné straně a k tělesným pozůstatkům zemřelých aktivních oponentů nacistického režimu na druhé straně neexistoval. Zacházení s pozůstatky se také vyvíjelo i v čase, v závislosti na vývoj války a okupace a také na vývoj forem a rozsahu protinacistického odboje a nacistické represe. Záviselo také na důležitosti případu a jeho možného dopadu na veřejnost. Důležitým kritériem byl i způsob smrti. U pozůstatků popravených a tedy očekávatelných obětí existoval zjevně stanovený způsob zacházení. Postup v nahodilých a neočekávaných případech se různě lišil. V tomto

rozboru je zohledněna jen otázka zacházení s pozůstatky na území protektorátu.

Zemřelí ve vazbě a výkonu soudního trestu žaláře

Šlo o sebevraždy v době vyšetřování (mnohdy s cílem vyhnout se výpovědi, a tak zmařit vyšetřování gestapa), úmrtí v důsledku nemoci či zranění, ale také o údajná přirozená úmrtí, ve skutečnosti pravděpodobně ubití, či o úmrtí v přímé souvislosti s vězněním. Je zdokumentována řada případů zemřelých ve vazbě z roku 1940 v Praze na Pankráci.¹¹³ Následné zacházení s pozůstatky působí transparentně, ale není jasné, zda to lze vztáhnout i na další roky okupace. Pravidlem byla nařízená pitva. Poté bývalo tělo vydáno civilnímu pohřebnímu ústavu a urnu s popelem obvykle dostali pozůstalí. U zemřelých tímto způsobem lze konstatovat nejmenší míru manipulace. V některých případech došlo k pohřbu do společného hrobu. K zacházení s pozůstatky zemřelých ve vazbě a ve výkonu soudního trestu žaláře častěji existují archivní dokumenty.

Pozůstatky zemřelých v tzv. ochranné vazbě (koncentračních táborech)

V řadě případů se pozůstatky těchto zemřelých předávaly (posílaly) rodině, někdy nejen formou popela, ale i těla k pohřbení v místě bydliště. Na druhou stranu popel 262 spolupracovníků a příbuzných československých parašutistů, zavražděných 24. 10. 1942 v koncentračním táboře

¹¹³ ANM, f. Zdeněk Jelínek, k. 128, Seznam osob, které zemřely při zatýkání nebo ve vazbě za německé okupace (Pátrání v čes. a něm. ústavech), nedatovaný strojopis, Ústav pro soudní lékařství Karlovy Univerzity v Praze, podpis Dr. Hájek.

Mauthausen, byl vysypán na smetiště za táborem.¹¹⁴ Pozůstatky obětí hromadných rasových vražd v koncentračních táborech se samozřejmě do místa původního bydliště neodesílaly. Praxe v jednotlivých lokalitách byla různá. Například v Terezíně se pohřbívalo na místě do hromadných hrobů, ale pozůstatky tam vězněných osob se také spalovaly a popel se hromadně ukládal do země. Pozůstatky zemřelých v době tzv. pochodu smrti na konci války se pohřbívaly do hromadných hrobů v místech pochodu a po válce byly exhumovány.¹¹⁵

Je zjevné, že zacházení s pozůstatky internovaných v koncentračních táborech se značně lišilo v čase, ale i v závislosti na situacích, významu i místu události. Jde o zcela samostatné téma, a to i vzhledem k jeho velkému rozsahu.

Popravení a záměrně zavraždění

Pozůstatky popravených na základě soudního rozhodnutí nebo obětí vražd bez soudu na území protektorátu se zpravidla spalovaly ve stávajících civilních krematoriích ve zvláštním režimu, bez zanesení do běžné evidence krematorií a za dohledu gestapa. Za první takový případ lze považovat kremaci pozůstatků devíti studentů v Liberci, popravených 17. 11. 1939. Osud popela v tomto případě není znám.¹¹⁶ Popravení zastřelením

a oběšením v době tzv. prvního stanného práva v kasárnách v Ruzyni se odváželi ke spálení do krematoria v Praze-Strašnicích.¹¹⁷ Pozůstatky zastřelených za tzv. druhého stanného práva se převážely ke kremaci podle místa exekuce – ze střelnice v Praze-Kobyliších do krematoria Strašnice, z Brna Kounicových kolejí do městského krematoria. Při popravách v Pardubicích, Táboře, Lobzech u Plzně, Vejprnicích či Lubech u Klatov se pozůstatky zavražděných vozily do krematorií v dosahu (Pardubice, České Budějovice, Plzeň).¹¹⁸ Existovaly i výjimky, takže např. těla zavražděných mužů z Lidic byla pohřbena do hromadného hrobu přímo na místě, stejně jako těla obětí hromadné vraždy v Kladně-Krnčí. Pozůstatky popravených gilotinou z Prahy na Pančráci v období let 1943–1945 se převážely ke zpopelnění do krematoria v Praze-Strašnicích. Na území říše byl v roce 1935 vydán pokyn pro zacházení s pozůstatky popravených, ale v protektorátu převzat zjevně nebyl.¹¹⁹ Samostatnou kapitolu představují vraždy na konci války, kdy jednotný způsob zacházení s pozůstatky není patrný.

Nacistický bezpečnostní aparát využíval služeb civilních krematorií. Pozůstatky se pozůstalým nevydávaly a popel se měl se ničit (uložit hromadně v zemi). Pokud se tak nestalo a popel jednotlivců

114 ČVANČARA, Jaroslav: Mauthausen – tábor ztracených duší. *Paměť a dějiny* 2012, 2, s. 96–109.

115 ANDĚL, Josef – BAUTZ, Rudolf – FILIP, Ota – KNOBLOCH, Edward: *Hromadné hroby v Čechách*. Ministerstvo informací, Praha 1947.

116 TOMEK, Prokop: K některým neznámým aspektům studentských nepokojů z podzimu 1939. *Historie a vojenství* 2024, 4, s. 124–127.

117 PALEČEK, Pavel: *Likvidace ostatků obětí nacismu a komunismu na území Československa. Neevidované kremace 1941–1945. Zemřelí ve věznicích 1948–1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR Brno 2002, s. 11–17; KUKÁNOVÁ, Zlatuše: Seznam osob popravených za prvního stanného práva v Praze ve dnech 28. září až 28. listopadu 1941. *Pražský sborník historický* 1985, s. 98–126.

118 ABS, f. 325, k. 4, složka 7, Vraždy, II. stanné právo, Čechy.

119 SACK, Birgit: „Převoz mrtvých do protektorátu nepřichází v úvahu“. Nakládání s tělesnými ostatky popravených v Drážďanech v letech 1940–1945. *Paměť a dějiny* 2018, 1, s. 27–35.

se nějakou formou zachoval (ukryl), šlo o osobní iniciativu zaměstnanců krematorií. V případech mimořádně nařízených hromadných vražd a v časech na konci války se těla obvykle pohřbívala do hromadných hrobů v místě vraždy. Tato kategorie likvidace ostatků vykazuje největší jednotu a je také relativně dobře zdokumentována a historicky zpracována.

Usmrcení při zatýkání, v boji a při veřejných protestech

Oběti zpravidla nebyly předtím v rukou nacistického aparátu. K zabití došlo často ve veřejném prostoru. Například usmrcení při demonstracích 28. 10. 1939 byli pitváni, ale těla nacistické orgány tehdy vydaly rodinám k pohřbení. Těla odbojářů usmrčených při zatýkání se nejspíš pitvala pokaždé a pozůstatky se potom pohřbívaly do země, někdy i pálily v krematoriích, ale vždy utajeně. Václav Morávek, který padl při přestřelce 21. 3. 1942, byl pohřben na vinohradském hřbitově,¹²⁰ zatímco těla parašutisty Arnošta Mikše, který padl v přestřelce 20. 4. 1942, a těla dalších parašutistů a pomocníků byla po pitvě předána do Anatomického ústavu německé Karlovy univerzity.¹²¹ I v řadě dalších případů se těla předávala po pitvě do Anatomického ústavu a poté patrně pohřbívala anonymně do společných hrobů na občanských hřbitovech. Samostatnou otázku představují pohřby obětí bojů na konci války.

Pozůstatky se od konce roku 1939 nikdy nepředávaly pozůstalým a rodině o smrti jejich blízkých nikdo ani neinformoval.

Tato skupina obětí je velmi různorodá jak okolnostmi, za nichž k úmrtí došlo, tak obdobím a významem případu. Jde o také nejméně popsanou problematiku, ke které existuje málo archivních pramenů.

Shrnutí

Otázka zacházení s pozůstatky v naznačeném rozsahu není dosud dostatečně a komplexně prozkoumána. Pozornost se v minulosti věnovala zpravidla víc samotné smrti a činům obětí než osudu pozůstatků. Z období nacistické okupace se navíc řada potřebných pramenů nedochovala. Přesto lze vyslovit alespoň základní závěry.

Zacházení s pozůstatky nebylo nahodilé a nacistický aparát mu věnoval pozornost. Nebylo zjevně stejné ve všech popsanych kategoriích a záviselo i na důležitosti případu. Likvidace pozůstatků žehem se používala nejčastěji. Umožňovala odstranění důkazů o zločinu a zneumožňovala projevy úcty. Přesto se tato metoda nepoužívala plošně. K spálení nebo pohřbení pozůstatků se mimo koncentrační tábory využívalo běžně civilních zařízení a personálu, byť v podmínkách režimu utajení.

120 VÚA-VHA, f. Vojenské matriky, matrika č. 2075, 1938–1946 (1947) Protektorát I., fol. 7, Václav Morávek, zemřel 21. 3. 1942, Praha XIII. Střešovice ulice Na Ořešince.

121 AHMP, f. Malý dekret, sp. zn. 118, sign. 22150, František Vyhnaň.

2.4 ZPŮSOBY POHŘBÍVÁNÍ OBĚTÍ KOMUNISTICKÉHO REŽIMU

Obdobně jako v období německé okupace¹²² bylo v období komunistického režimu nehumánně nakládáno s těly jeho obětí. V obou případech bylo pozůstalým až na výjimky upíráno právo na důstojný pohřeb a uložení ostatků či urny s popelem popravených či jinak zemřelých politických vězňů do rodinných hrobů.¹²³

Některé paralely jsou až zarážející, jak ukazují například nařízené postupy pro likvidaci uren s popelem obětí ve Strašnickém krematoriu v Praze v období obou totalitních režimů. Popsal je správce krematoria František Suchý a jeho syn.¹²⁴ Mezi likvidací skladu uren provozovaného gestapem na konci II. světové války v budově brněnské právnické fakulty a skladu uren s popelem obětí komunistického režimu v areálu pankrácké věznice v Praze v první polovině šedesátých let nebylo prakticky rozdílu.¹²⁵

Současně je však nutné dodat, že šachtové či společné hroby na pražských hřbitovech, a to včetně Ďáblického hřbitova, nevznikly v období totalitních režimů 20. století. Jak už bylo řečeno výše, tento druh sociálního pohřbívání má tradici sahající až do období habsburské monarchie a byl pouze využit nacistickým okupačním aparátem a poté masivním způsobem i komunistickou státní

mocí k odstranění těl jejich obětí a odpůrců. Využíván byl navíc stejným způsobem v období třetí republiky k pohřbívání popravených retribučních a kriminálních vězňů.¹²⁶

Způsoby zacházení s ostatky politických vězňů v období komunistického režimu se proměňovaly v čase a podle místa, kde k nim docházelo. Důležitým kritériem byl způsob smrti. U pozůstatků popravených existoval stanovený způsob zacházení, naopak postup v nahodilých a neočekávaných případech se často odlišoval. Obecně je možné rozdělit nakládání podle základních situací: popravy nařízené soudním rozhodnutím; úmrtí v době vazby; úmrtí ve výkonu trestu; úmrtí v době únosu tajnou policií bez soudního příkazu a smrt při zatýkání či zákrocích ve veřejném prostoru včetně „ochrany“ státních hranic.

Doposud se z dob komunismu bohužel našly pouze torzovité zmínky o postupech, jak nakládat s pozůstatky politických odpůrců. Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 164 z roku 1952 objasňoval nakládání s pozůstatky „agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány“. Tělo mělo být po soudní pitvě ihned převezeno do nejbližšího krematoria, kde mělo být spáleno bez přítomnosti veřejnosti. Urna s popelem poté měla být zaslána Správě nápravné výchovy MNB, které mělo uložit urnu na vězeňském hřbitově. Další známé rozkazy

122 Srov. kapitulu 2.3.

123 Blíže MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu*, díl 1., Academia – ÚSTR, Praha 2024, s. 68–69.

124 Srov. PALEČEK, Pavel: *Likvidace ostatků obětí nacismu a komunismu na území Československa. Neevidované kremace 1941–1945. Zemřelí ve věznicích 1948–1956*. Prius, Brno 2002.

125 Srov. DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole, Praha 2013; KÝR, Aleš – KAFKOVÁ, Alena: Příspěvek k identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a popravených odpůrců totality v letech 1948–1965. *Historická penologie* 2022, 1, s. 2–56.

126 Srov. kapitulu 2.2.

Fotografie otevřeného šachtového hrbu u severní zdi Ďáblického hřbitova, druhá polovina čtyřicátých let (archiv Miloše Doležala)

se týkají nakládání s pozůstatky popravených a nakládání s popelem v urnách umístěných ve skladu pankrácké věznice. Ve všech případech bylo zdůrazňováno, že pozůstatky nemají být vydávány pozůstalým. Pokud byla učiněna výjimka, neměl se konat pohřeb a uložení rakve či urny mělo proběhnout pouze v rodinném kruhu.¹²⁷

U doposud identifikovaných ostatků politických vězňů nebo dalších obětí politicky motivované represe po únoru 1948, které byly nebo jsou uloženy v šachtových hrobech na Ďáblickém pohřebišti, patřilo z celkem 113 ostatků 87 popraveným osobám, dalších 25 zemřelým ve vazbě či ve výkonu trestu a v jednom případě umučenému při únosu tajnou policií

¹²⁷ MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu*, díl 1., Academia – ÚSTR, Praha 2024, s. 70 a 78.

(P. Josef Toufar).¹²⁸ Všechny tyto oběti byly až na poslední zmíněný případ popraveny či jinak zemřely v pankrácké věznici. Těla obětí byla poté pohřební službou převezena do Ústavu soudního lékařství v Praze, kde byla provedena pitva.

Ze všech popravených na Pankráci byly v letech 1949–1950 po provedené pitvě odvezeny pohřební službou do šachtových hrobů v primitivních dřevěných rakvích pozůstatky přibližně ve čtvrtině případů, zbylá těla končila ve Strašnickém krematoriu. V roce 1951 a 1952 se poměr zvýšil ve prospěch Ďáblického hřbitova (týkalo se to 57 % všech popravených). V roce 1953 skončila v Ďáblicích dokonce všechna těla popravených z Pankráce. V roce 1954 se počet snížil na 58 % popravených, zbytek těl byl zpopelněn, a to nikoliv ve Strašnicích, ale v nově vybudovaném krematoriu v Motole – zde od roku 1955 probíhala likvidace všech těl popravených.¹²⁹ V Ďáblicích byly od roku 1955 ukládány pouze pozůstatky politických vězňů, kteří zemřeli ve vazbě nebo ve výkonu trestu. Poslední takový případ je doložen z roku 1958.

Na ďáblickém pohřebišti byly do šachtových hrobů po únoru 1948 stejně jako v předchozím období ukládány lidské pozůstatky nejen z Ústavu soudního lékařství v Praze, ale také z různých patologických a anatomických ústavů v Praze a některých pražských nemoc-

nic. Jednalo se o lidská těla či jejich části po provedených pitvách, zejména opouštěných osob, jejichž pohřeb zajišťovala obec. Ve společných hrobech končili také neidentifikovaní sebevrazi a pozůstatky dětí zemřelých v nemocnicích či části plodů po potratech.¹³⁰

Pozůstatky politických, retribučních či kriminálních vězňů popravených či jinak zemřelých v pankrácké věznici představovaly vždy výrazně malou část. Určitou výjimku představuje rok 1953, kdy se v některých šachtách z tohoto roku nachází více než deset takových ostatků, z nichž část náleží politickým vězňům. Podařilo se také dohledat ostatky dvou dětí, které zemřely vězeňkyním v pankrácké věznici – první zemřelo v roce 1950, druhé v roce 1960.¹³¹

Z nedávno objevených archivních dokumentů, zejména Indexové knihy k polohové knize pro léta 1943 až 1951,¹³² je patrné, že šachtové hroby měly zpočátku různou podobu.¹³³ V době komunistického režimu byly však minimálně do poloviny padesátých let stejné. Šachty měly rozměry 5 × 2 metry, jejich hloubka byla 2,5 metrů. Pohřbívalo se do čtyř vrstev, v každé bylo deset poloh. Jednotlivé vrstvy se prokládaly hlínou. V jednotlivých polohách mohl být jeden či více ostatků, zejména v případech dětských ostatků či částí těl, které však byly uloženy v jedné rakvi. Celkem

128 Srov. kapitolu 2.5.

129 V Motole skončila také část uren ze skladu v pankrácké věznici. Srov. MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu*, díl 1., Academia – ÚSTR, Praha 2024, s. 71.

130 ABS, f. A 8/1 (Inspekce ministra vnitra), inv. jedn. 1453, Záznam o provedení šetření ve dnech 22. a 23. 7. 1968 ve věci tzv. společných hrobů na ďáblickém hřbitově (pražském), 23. 7. 1968, čj. KM-242/68.

131 Pouze pro přesnost uvádíme, že v obou případech se nejednalo o politické vězeňkyně. Pomníčky na tzv. dětském hřbitově v Ďáblicích jména zemřelých dětí vězňů žen neobsahují. KÝR, Aleš – LÍNEK, Jiří: Novorozenci v pankrácké věznici v letech 1930 až 1962. *Historická penologie* 2023, 1, s. 12–20.

132 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice šachty, neuspořádáno.

133 Srov. kapitolu 2.2.

se tedy ve čtyřiceti polohách mohlo nacházet až několik set ostatků. Například v šachtě číslo 14 jich bylo podle indexové knihy celkem 283.¹³⁴ V šachtě č. 16, odkud byly v roce 2014 exhumovány ostatky kněze Josefa Toufara (uložen byl pod falešným jménem Josef Zoukal), se našlo celkem 251 mrtvých.¹³⁵

V závěrečné zprávě z vyšetřování ministerstva vnitra v roce 1968 je uvedeno, že se na Ďáblickém hřbitově nacházelo celkem 72 šachtových hrobů, označených původně číslem na kovové destičce. Na základě písemných pramenů bylo doposud doloženo celkem 69 šachtových hrobů, přičemž podle současného stavu poznání zde byly poslední pozůstatky uloženy 28. března 1961.¹³⁶ Pouze u části šachtových hrobů na Ďáblickém pohřebišti z období komunistického režimu nyní víme, kde se nacházely.¹³⁷ Jedná se o šachty č. 10 až 44, jejichž polohu pomohla identifikovat úspěšná exhumace ostatků kněze Josefa Toufara a komparace současného stavu s dobovými fotografiemi. V případě doposud známých obětí politické represe z tohoto období se podařilo ve většině případů identifikovat minimálně číslo šachtového hrobu, kde jsou uloženy.¹³⁸

Mezi 113 politickými oběťmi komunistického režimu uloženými na Ďáblickém hřbitově v Praze se nacházeli kurýři zpravodajských služeb, členové protikomunistických odbojových skupin,

duchovní, řádové sestry či sedláci postižení při násilné kolektivizaci venkova. Některé osoby byly také účastníky druhého odboje. Část případů je hraniční, najdeme zde vedle politických paragrafů také obvinění či odsouzení za údajné či skutečné kriminální činy. V jednom případě se jedná o oběť stranických čistek. Osudy celkem 87 osob, které byly v letech 1949 až 1954 popraveny, jsou podrobně popsány v nedávno vydané publikaci.¹³⁹

Fotografie prostoru Ďáblického pohřebiště z roku 1968. Na snímcích jsou vidět destičky s čísly označující pořadí šachtových hrobů (ABS)

134 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice šachty, neuspořádáno.

135 ABS, f. A 8/1 (Inspekce ministra vnitra), inv. jedn. 1453, Závěrečná zpráva ve věci tzv. společných hrobů na hřbitově v Ďáblicích, 9. 8. 1968, čj. KM-242/68.

136 Anatomický ústav 1. LF UK, Žurnální knihy zemřelých 1946–1961.

137 Blíže LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021.

138 Srov. kapitolu 3.5.

139 Srov. MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu*, díl 1–4. Academia – ÚSTR, Praha 2024.

3. IDENTIFIKACE OBĚTÍ KOMUNISTIC- KÉHO REŽIMU

3.1 SEZNAM POLITICKÝCH VĚZŇŮ A DALŠÍCH OBĚTÍ POLITICKY MOTIVOVANÉ REPRESE PO ROCE 1948, JEJICHŽ OSTATKY JSOU ULOŽENY NA ĎÁBLICKÉM HŘBITOVĚ V PRAZE

V rámci vědeckého projektu o dějinách ďáblického pohřebiště¹⁴⁰ a práce ve vládní komisi sestavili Petr Blažek a Alena Šimánková seznam 113 popravených osob či osob zemřelých ve vazbě jako političtí vězni nebo obecně obětí perzekuce, jejichž ostatky se nacházejí v šachtových hrobech na Ďáblickém hřbitově. Sestavovatelé navázali na předchozí historické bádání řady kolegů.¹⁴¹

Při výzkumu bylo zjištěno, že do šachtových hrobů na ďáblickém pohřebišti byly v letech 1948–1961 uloženy pozůstatky celkem 191 vězňů, kteří byli popraveni či zemřeli ve věznici v Praze na Pankráci. Z toho bylo 113 politických vězňů či dalších obětí politicky motivované represe, 21 retribučních vězňů, 49 kriminálních vězňů a 1 osoba nebyla doposud zařazena do žádné z kategorií. V některých případech se jedná o hraniční kauzy. Pro zařazení konkrétních osob mezi popravené bylo postupováno ve shodě s nedávno vydanou publikací

na toto téma.¹⁴² Podobně jsme postupovali v případě zemřelých vězňů. Životní příběhy a jejich interpretace budou později publikovány v připravované monografii.

Z uvedených 191 vězňů bylo celkem 121 osob popraveno, z toho 87 politických vězňů či dalších obětí politicky motivované represe, 4 retribuční vězni a 30 kriminálních vězňů. Celkem 6 osob bylo exhumováno.¹⁴³

140 Projekt je řešen v Ústavu pro studium totalitních režimů.

141 Srov. kapitulu 2.1.

142 MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu*, díl 1–4. Academia – ÚSTR, Praha 2024.

143 V seznamu nejsou uvedena jména osob, jejichž ostatky byly v minulosti z šachtových hrobů na Ďáblickém hřbitově exhumovány. Jedná se o Josefa Vojtecha Danieloviče, Oldřicha Fialu, Miloslava Plešmída, Josefa Pohla, Josefa Toufara a Osvalda Závodského.

V publikovaném seznamu jsou vedle jmen v závorce uvedeny roky narození a poprav či úmrtí.

Pavel Babík (1924–1953)
Sigmund Bakala (1925–1951)
Václav Bejček (1925–1952)
Bohuslav Beneš (1919–1951)
František Bodnár (1914–1953)
Barbora Boenighová (1896–1956)
Ferdinand Brindza (1926–1958)
Stanislav Broj (1901–1950)
František Bučil (1894–1955)
Bohumil Bunža (1877–1950)
Vladimír Cerman (1925–1952)
Petr Čížek (1914–1952)
Josef Čuba (1893–1951)
Ludovít Dropuljič (1906–1953)
Jan Dvořák (1921–1953)
Jaroslav Dvořák (1930–1952)
Luděk Fajkus (1925–1953)
Josef Fric (1918–1952)
Mikuláš Fuchs (1906–1955)
Rudolf Fuksa (1930–1952)
Štefanie Galvánková (1919–1956)
Bohumil Gruber (1900–1953)
Karel Gruber (1927–1954)
Vladislav Hadaš (1923–1953)
Karel Hájek (1924–1952)
Antonín Harazín (1931–1953)
Jiří Hejna (1930–1952)
Františka Cypriána Hlavínová (1874–1950)
Jan Horáček (1919–1951)
Jan Hošek (1904–1952)
Karel Chaloupecký (1915–1952)
Miloslav Choc (1925–1949)
Bohumil Jakubek (1905–1953)
Jan Janoušek (1900–1954)
Alois Jaroš (1923–1952)
Miloslav Jebavý (1911–1949)
Alois Jeřábek (1927–1953)

Josef Jonák (1900–1953)
Bedřich Judytka (1914–1950)
Štefan Kalitka (1927–1950)
Anton Kandrác (1925–1954)
Josef Karolík (1930–1952)
Jiří Kauer (1925–1952)
Josef Kepka (1902–1952)
Jiří Kodet (1929–1950)
Tomáš Kořínek (1920–1951)
Vladimír Kořínek (1911–1951)
Lubomír Koukal (1925–1951)
Josef Kozlík (1904–1954)
Josef Krejčí (1891–1953)
Václav Krejčík (1899–1951)
Bohumil Kruliš (1908–1951)
Václav Křeček (1900–1955)
Karel Kupka (1891–1951)
Jaroslav Lazar (1915–1952)
Josef Liška (1922–1952)
Josef Ludvík (1912–1952)
Pavel Lukačka (1923–1953)
Peter Lupták (1909–1953)
Ivan Maroš (1920–1953)
Zdena Mašínová (1907–1956)
Josef Matouš (1921–1953)
Jaroslav Melkus (1901–1953)
Michal Mihok (1926–1953)
Jaroslav Mikeš (1913–1950)
Alojz Milučký (1930–1954)
František Mojžíš (1914–1953)
Josef Musil (1900–1954)
Amálie Müllerová (1900–1957)
Josef Novák (1901–1956)
Vladimír Palma (1927–1952)
Václav Patzák (1891–1954)
Josef Pavelka (1923–1952)
Karel Pavlovič (1898–1955)
Jaroslav Peteřík (1923–1954)
Stanislav Plichta (1931–1953)
Ladislav Plšek (1925–1952)
Alois Pokorný (1928–1952)

Miloslav Pospíšil (1918–1951)
Klára Pošmourná (1901–1951)
Josef Prouza (1925–1952)
Václav Pyras (1908–1954)
Vladimír Rajnoch (1925–1951)
Milan Ráliš (1912–1951)
Emanuel Rendl (1923–1952)
Ján Rešetko (1917–1953)
Tomáš Rumíšek (1923–1953)
Josef Řezníček (1910–1952)
Karel Sabela (1917–1949)
Jan Shrbený (1924–1953)
Vojtěch Schlesinger (1907–1950)
Gustav Smetana (1907–1953)
Vilém Sok (1902–1949)
Josef Sporka (1910–1951)
Alois Suttý (1924–1951)
František Sysel (1908–1957)
Slavoj Šádek (1926–1949)
Karel Široký (1898–1950)
Václav Šnaidr (1911–1952)
František Šoller (1888–1953)
Marie Štěrbová (1909–1951)
Václav Tippl (1930–1950)
Josef Trojan (1906–1953)
Pavel Valent (1914–1953)
Josef Vašek (1921–1953)
Marie Vašková (1895–1955)
Josef Vávra-Stařík (1902–1953)
Jaroslav Vetejška (1926–1950)
Josef Vít (1912–1952)
František Votava (1927–1951)
Václav Vrba (1921–1950)
Tibor Vrbický (1921–1951)
Vlastimil Železný (1928–1952)

3.2 VYŠETŘOVÁNÍ A HLEDÁNÍ OSTATKŮ V ROCE 1968 A PO ROCE 1989

Příbuzní popravených či zemřelých politických vězňů se v řadě případů snažili získat ostatky pro pohřbení, a to nejen bezprostředně po získání informace o smrti jejich blízkých, ale v některých případech ještě v šedesátých letech. Až na výjimky nebyli úspěšní.¹⁴⁴ Některým se alespoň podařilo různými cestami získat informaci, že pozůstatky jejich blízkých byly uloženy v hromadných hrobech na Ďáblickém hřbitově, který poté navštěvovali. Patřili mezi ně příbuzní Stanislava Broje, Zdeny Mašínové a několika dalších obětí komunistického režimu. V následujících desetiletích vzniklo na tomto místě několik desítek pomníků, ačkoli až na výjimky nepatřily obětem represí.¹⁴⁵

Od jara 1968 se hledání ostatků popravených či zemřelých politických vězňů věnovali členové dokumentační komise Sdružení bývalých politických vězňů K-231, Ota Rambousek a Ladislav Gruber.¹⁴⁶

Důležité informace o pohřbívání v šachtových hrobech u severní zdi Ďáblického hřbitova obsahuje i archivní dokumentace k vyšetřování smrti P. Josefa Toufara z 9. srpna 1968, kterou tehdy prováděla Komise ministra vnitra, konkrétně příslušník Státní bezpečnosti mjr. František Machara. Popisuje dobovou situaci na Ďáblickém hřbitově,

kopii desek a vybraných stránek jedné z polohových knih, obsahující informace o části ostatků spočívajících v šachtě č. 16, do níž byl umučený kněz pohřben pod jménem Josef Zouhar. Její součástí jsou dále cenné dobové snímky, pořízené na místě v srpnu 1968. Mjr. Machara vyslechl i bývalé zaměstnance Ďáblického hřbitova, avšak všechny informace byly tajné a zveřejnění se dočkaly teprve po pádu komunistického režimu v Československu. Polohové knihy a indexové knihy (mimo jedné z nich) shodily prý v prostorách správy Ďáblického hřbitova za nejasných okolností již několik dní po návštěvě příslušníka StB – v ranních hodinách 14. srpna 1968.

Po roce 1989 se rodiny obětí komunistického režimu opět snažily hledat místa uložení ostatků svých příbuzných. Některé dotazy archivům a dalším úřadům jsou dochovány ve spise, který vznikl při rozsáhlém vyšetřování ve věci uložení ostatků politických vězňů prováděném Městskou prokuraturou Praha (později Městské státní zastupitelství Praha). Zahájeno bylo na základě oznámení Jiřího Nedomy z 10. května 1990, adresovaného městskému prokurátorovi pro území hl. m. Prahy Tomáši Sokolovi. Vyšetřovatel Jaroslav Dolejší pečlivě shromáždil dokumentaci několika úřadů zabývajících se stejným tématem. Dne 1. ledna 1995 byl spisový materiál shromážděný při zmíněném vyšetřování převzat nově vytvořeným Úřadem pro dokumentaci a vyšetřování zločinů ko-

¹⁴⁴ Srov. kapitolu 3.4.

¹⁴⁵ Srov. kapitolu 3.3.

¹⁴⁶ Blíže RAMBOUSEK, Ota – GRUBER, Ladislav: *Zpráva Dokumentační komise K 231*. Vydali členové Dokumentační komise K 231 v exilu. Belgie 1973.

Komise ministra vnitra

Čj. KM - 242/68

V Praze dne 25. července 1968

Z á z n a m

Dne 24.7.1968 jsem informoval náčelníka hlavní vojenské prokuratury pplk. dr. RICHTRA o výsledcích dosavadního šetření, tak jak jsou uvedeny v záznamu ze dne 23.7.1968. Při této příležitosti jsem jej upozornil na předpokládanou pracovní potřebu seznamu všech pochovaných ve společných hrobech ve smyslu jejich dožádání ze dne 11.6.1968 s tím, že by bylo vhodnější, kdyby nám byla sdělena jména pohřbených osob, která je zajímavá a k těmto pak bylo zaměřeno další šetření, anebo pokud tak nemůžeme učinit z důvodu utajení zájmu určité osoby, že zařídím zapůjčení předmětných pohřebních knih (indexy a polchové knihy) k vlastním nahlédnutí. Zřejmě z důvodů nepřítomnosti vedoucího skupiny vyšetřování pplk. dr. VYCHODILA, který nám dožádání zaslal, nebyla konkrétní jména, na kterých je zájem, sdělena. Závěr jednání vyzněl v tom smyslu, aby šetřením bylo dokončeno k získání všech poznatků ve věci společného pohřbívání a existenci šachet, aby tak byl získán spolehlivý a ucelený obraz o situaci pro jakýkoli jejich pozdější zájem. Kromě toho byl vysloven požadavek, aby bylo šetření zaměřeno k zjištění, zda na Ďáblickém hřbitově (pražském) je pohřben bývalý šichoštský farář Josef TOUFAL, event. kde konkrétně se nachází jeho hrob. Účelem tohoto šetření má být ověření jejich poznatků v tomto směru a jejich vzájemná konfrontace. V této souvislosti jsem byl upozorněn, že Josef TOUFAL nebyl zřejmě pohřben pod svým jménem, a proto obych při šetření měl toto na mysli.

Zapsal :

mjr. Machara
mjr. František MACHARA

Petr Placák, Zdeňka Mašínová a Ota Rambousek v lednu 1990 na místě, kde by měly být ostatky Zdeny Mašínové (archiv Josefa Mašína)

munismu Policie ČR. Vyšetřování bylo ale rychle ukončeno.

Tato rozsáhlá dokumentace byla později předána zpět na Městskou prokuraturu Praha a odtud byla následně deponována v Archivu hlavního města Prahy, kde byl spis vzhledem k existující legislativě do roku 2020 pro historické bádání oficiálně nepřístupný. Některé dokumenty se však v kopiích dostaly do Dokumentačního střediska Konfederace politických vězňů ČR, které jsou dnes uloženy v Národním archivu.¹⁴⁷ Několik dokumentů se také nachází v archivu Sdružení bývalých politických vězňů. Jsou svědectvím o dlouholetém

zájmu představitelů organizací sdružující bývalé politické vězně o toto tragické téma.

Novou vlnu zájmu o ďáblické šachtové hroby vyvolala v roce 2014 úspěšná exhumace ostatků faráře Josefa Toufara, k níž výrazně napomohli svým bádáním někdejší politický vězeň a vyšetřovatel Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR Adolf Rázek a spisovatel Miloš Doležal.¹⁴⁸ Dne 14. prosince 2014 Sdružení bývalých politických vězňů, Konfederace politických vězňů ČR, Centrum pro dokumentaci totalitních režimů a Platforma evropské paměti a svědomí požádaly

¹⁴⁷ Srov. kapitulu 2.1.

¹⁴⁸ Blíže DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhoštského zázraku, se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015.

předsedu vlády ČR Bohuslava Sobotku o exhumaci všech politických vězňů na pohřebišti v Ďáblicích. Záměrem iniciátorů bylo prohlášení tohoto místa za národní kulturní památku¹⁴⁹ a také zveřejnění jmen pachatelů, kteří se podíleli na tajném nakládání s pozůstatky politických vězňů.¹⁵⁰

Na žádost předsedy Sdružení bývalých politických vězňů Stanislava Stránského byl v Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR zahájen ve spolupráci s Národním archivem historický projekt s cílem identifikovat popravené a zemřelé odsouzené za protikomunistický odpor a odboj a osoby ve výkonu vazby, pohřbené do společných hrobů v Praze-Ďáblicích v letech 1948 až 1961. Aleš Kýr, Alena Kafková a Alena Šimánková se soustředili na úmrtí vězňů ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody ve věznicích v Praze na Pankráci a Praze-Ruzyni, ukládání jejich pozůstatků a pozůstatků popravených. Pohřbíváním popravených v pankrácké věznici se tehdy rovněž zabývala historička Zora Dvořáková.¹⁵¹

Dne 10. prosince 2015 a 21. června 2016 se v Senátu Parlamentu České republiky jako jedna z reakcí na zmíněnou žádost uskutečnily k tématu dva kulaté stoly, jichž se zúčastnili zástupci spolků, státní správy a samosprávy. Byly zde prezentovány první dílčí výsledky projektu Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR. Dalším

výsledkem bylo nové vyšetřování Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, jež začalo na konci prosince 2016.

Pro potřeby dalšího šetření bylo v roce 2020 umožněno Petru Blažkovi a Aleně Šimánkové jako členům pracovní skupiny zřízené Magistrátem hlavního města Prahy pro dohledání ostatků Zdeny Mašínové studium výše zmíněného spisu Městského státního zastupitelství v Praze, kde dohledali řadu údajů z matrik. V následujícím roce byl zahájen v Ústavu pro studium totalitních režimů projekt zmíněných badatelů, kteří spolupracovali s předsedou Sdružení bývalých politických vězňů Jiřím Línkem a badateli z Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR Alešem Kýrem a Alenou Kafkovou. Některé výsledky těchto projektů využil historik Michal Louč ve své monografii o dějinách ěáblického pohřebiště, kde také na základě dostupných plánků a dobových snímků popsal číslování části šachtových hrobů.¹⁵²

Nový impuls pro hledání ostatků znamenal vytvoření odborné komise při Úřadu vlády ČR na jaře 2023. Podařilo se především získat nové prameny, které umožnily částečnou rekonstrukci poloh části šachtových hrobů, dokončení seznamu vězňů, jejichž ostatky byly po roce 1948 uloženy na ěáblickém pohřebišti, a vytipování vhodných šachtových hrobů pro exhumace politických vězňů.

149 Srov. kapitolu 3.3.

150 Blíže dokumenty zveřejněné v rámci projektu Jména mrtvým, <https://cdtr.cz/cs/pohrebiste-v-dablicich/> (ověřeno 10. 4. 2025).

151 KÝR Aleš – KAFKOVÁ Alena: Příspěvek k identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a popravených odpůrců totality v letech 1948–1965. *Historická penologie* 2022, 1, s. 3. Srov. DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole, Praha 2013.

152 LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021.

3.2 VYTVOŘENÍ PIETNÍHO MÍSTA PO ROCE 1989

Pád komunistického režimu v Československu umožnil důstojnou proměnu místa na Ďáblickém hřbitově v Praze, kde byly utajovaně ukládány ostatky jeho obětí. Na počátku devadesátých let byl tento prostor zarostlý křovím a nálety dřevin. Na propadlinách hrobů bylo smetiště.¹⁵³ Péči bývalých politických vězňů, jejich příbuzných a sympatizantů byl zapomenutý a zanedbaný prostor postupně upraven do současné podoby.¹⁵⁴

Důležitou roli v tomto úsilí sehráli bývalý politický vězeň Stanislav Stránský, předseda pražské pobočky Konfederace politických vězňů (KPV) a od roku 1994 předseda nově vytvořeného Sdružení bývalých politických vězňů (SBPV), a člen zastupitelstva Prahy 8 Jiří Nedoma, který inicioval vyšetřování okolnosti vzniku tohoto místa. V listopadu 1990 také zaměřil na jeho podnět geodet Jan Ratiborský šachtové hroby a různé pomníčky, které se zde tehdy nacházely. Tato mapa je důležitým pramenem pro určení pozice většiny šachtových hrobů.¹⁵⁵

Na počátku devadesátých let byly z iniciativy politických vězňů provedeny první pietní úpravy, v jejichž rámci byl na místě vztyčen dřevěný kříž a později

také litinový kříž připomínající kněze Josefa Toufara.¹⁵⁶

V roce 1992 pracovníci hřbitovní správy, odstraňující polomy, údajně omylem zdevastovali tehdejší pietní úpravu pohřebiště. Dokonce poškodili a odstranili pomníky se jmény pohřbených. KPV tehdy podala trestní oznámení, které bylo policejními vyšetřovateli odloženo, neboť pohřebiště nemělo tehdy oficiální statut a nebyla podle vyšetřovatelů údajně doložena ani jeho existence.¹⁵⁷

Dne 30. června 1993 vznikla z iniciativy Stanislava Stránského Nadace pro uctění památky obětí komunismu v Praze, do které se vedle politických vězňů zapojilo také hlavní město Praha a některé pražské městské části.¹⁵⁸ Účelem nadace byla adekvátní úprava Ďáblického pohřebiště, případně dalších míst v Praze, kde se mohly nacházet ostatky politických vězňů. Pro pohřebiště byl navržen název Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů let 1948–1989. Na podzim 1993 byly dokončeny plány architektonických úprav a schválena podoba ústředního pomníku. Bronzovou plastiku s motivem rukou propletených ostnatým drátem vytvořil sochař Antonín Kulda podle návrhu výtvarníka Jiřího Kargera. Autorem ar-

153 Srov. RAMBOUSEK, Ota: N-991. Udušení oběšením. *Západ* 1990, 4, s. 3; pp [PLACÁK, Petr]: Nesmazatelné znamení. *Informační servis* 1990, 44, s. 1; JIRÁSEK, Ladislav: Pohřebiště nepohodlných. In: *Pieta. Památce bratří a sester, popravených, umučených a zastřelených za komunistického teroru*. Časopis Věrní zůstali, Praha 1993, s. 32–33; DOLEŽAL, Miloš: Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vraha a číhoštského zázraku, se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015; LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021, s. 23–33.

154 Po roce 1989 se jednalo zejména o členy Konfederace politických vězňů ČR, kteří v roce 1994 vytvořili Sdružení bývalých politických vězňů (SBPV). Archiv této organizace je důležitým zdrojem pro poznání dějin zmíněného pohřebiště v Ďáblicích po roce 1989. Informace uvedené v této kapitole se opírají, není-li uvedeno jinak, o dokumenty, kde jsou zde uloženy.

155 LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021, s. 23–33.

156 Tamtéž, s. 25.

157 Tamtéž, s. 25.

158 Vznik nadace podpořily městské části Praha 1, Praha 5, Praha 8 a hl. město Praha. V roce 1995 se připojily městské části Prahy 2, 3, 6, 7, 9, 10 a městská část Praha-Dubč.

Podoba části ďáblického pohřebiště na počátku devadesátých let. Foto vzniklo při šetření Městského státního zastupitelství Praha (AHMP)

Stanislav Stráský na Ďáblickém hřbitově u kříže připomínajícího kněze Josefa Toufara, okolo 1994 (archiv Petra Blažka)

chitektonické podoby pomníku byl Karel Gronwaldt.

Dne 1. července 1994 vysvětili dva bývalí političtí vězni, arcipat Břevnovského kláštera Anastáz Opasek a opat Želivského kláštera Vít Tajovský, pomník a šachtové hroby. Prvního veřejného pietního aktu na čestném pohřebišti se za velkého zájmu bývalých politických vězňů a jejich rodin zúčastnil také zástupce Kanceláře prezidenta republiky Ivan Medek, ministr vnitra Jan Ruml a další významné osobnosti.¹⁵⁹ Pietní setkání, které pořádá SBPV (od roku 2024 společně s ÚSTR) se od tohoto roku pravidelně konají 26. června v předvečer výročí popravy Milady Horákové a dalších tří politických vězňů.¹⁶⁰

Architektonický návrh současné podoby čestného pohřebiště vytvořil v roce 1996 architektonický atelier Lang & Špinar a realizace byla dokončena v následujících dvou letech. Postupně zde bylo umístěno 247 symbolických pomníků, stojících na části šachtových hrobů. Nesou jména popravených politických vězňů, o nichž se v polovině devadesátých let vědělo či mělo za to, že se jedná o politické vězně (ačkoliv to v pár případech byli vězni kriminální či retribuční). Tehdy nebylo jasné, kde se jejich ostatky nachází, avšak historický výzkum postupně prokázal, že jsou zde ve skutečnosti uloženy ostatky jen menší části z nich. Některá jména jsou také napsána chybně.¹⁶¹

¹⁵⁹ jsk [JIRÁSEK, Ladislav]: Vysvěcení hřbitova politických vězňů. *Věrní zůstali* 1994, 7, s. 1; jl [JIRÁSEK, Ladislav]: Ďáblice – místo poslední... *Věrní zůstali* 1994, 10, s. 13.

¹⁶⁰ Výročí popravy Jana Buchala, Milady Horákové, Závaře Kalandry a Oldřicha Pecla (27. června 1950) bylo v roce 2004 prohlášeno významným dnem ČR jako Den památky obětí komunistického režimu.

¹⁶¹ Seznam politických vězňů z období komunistického režimu, jejichž pozůstatky byly na pohřebišti skutečně uloženy, nebylo možné tehdy sestavit z důvodu nepřístupnosti archivních pramenů.

Snímky dáblického pohřebiště z počátku devadesátých let (archiv Jaroslava Čvančary)

Stavba pomníku v Ďáblicích (KPV ČR)

Součástí prostoru někdejších šachtových hrobů je takzvaný dětský hřbitov, kde je osazeno celkem 40 desek se jmény 43 dětí. Jeho podoba je rovněž z devadesátých let 20. století. Podle tradovaného výkladu se mělo jednat o děti narozené politickým vězeňkyním v padesátých letech století na Pankráci. Ve skutečnosti byla jména převzata z pomníčků původně umístěných do počátku devadesátých let na různých místech šachtových hrobů. Jednalo se až na výjimky o děti zemřelé krátce po porodu v nemocnicích matkám, které nebyly vězeňkyněmi.¹⁶²

V čele dětského hřbitova se nachází pomníček se jménem Zdeny Mašínové, postavený v roce 1994 její dcerou Zdeň-

kou Mašínovou.¹⁶³

V roce 2008 vznikl poblíž šachtových hrobů pomník československým vojákům, kteří uskutečnili atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, a vlastencům, kteří jim poskytli pomoc. Byl postaven na náklady Prahy 8. Vzhledem k zaměření čestného pohřebiště na protikomunistický odboj požádala městská část o povolení vztyčit pomník SBPV. Vycházelo se z hypotézy, že na tomto místě mohou být uloženy ostatky výše zmíněných příslušníků protinacistického odboje, což se doposud nepodařilo potvrdit.

Dne 2. února 2017 schválila vláda návrh Národního památkového ústavu

¹⁶² LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021, s. 28–30. K dětem narozeným vězeňkyním na Pankráci a pohřbeným v Ďáblicích blíže kapitola o pohřbívání v období komunistického režimu.

¹⁶³ Blíže BLÁŽEK, Petr – ŠIMÁNKOVÁ, Alena: Zpráva o archivní rešerši pro přípravu exhumace ostatků Zdeňky Mašínové, *XX. Revue Muzea paměti XX. století* 2021, 1, s. 57–81. Viz též níže kapitola 3.3.

Pomník v Dáblčích 26. června 2015 (foto: Petr Blažek)

Symbolické náhrobky na místě části šachtových hrobů, 26. srpna 2015 (foto: Petr Blažek)

Pamětní deska připomínající Zdenku Mašínovou, 26. srpna 2019 (foto: Petr Blažek)

Pietní akt na Ďáblickém hřbitově 26. června 2019 (foto: Petr Blažek)

na prohlášení celého Ďáblického hřbitova v Praze i s Čestným pohřebištěm popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje za národní kulturní památku. Celý proces iniciovali v prosinci 2014 zástupci Sdružení bývalých politických vězňů, Konfederace politických vězňů ČR, Centra pro dokumentaci totalitních režimů a Platformy evropské paměti a svědomí.¹⁶⁴

V roce 2022 vypsalo hl. m. Praha architektonickou soutěž na pietní úpravu Ďáblického hřbitova spolu s čestným pohřebištěm. Dne 21. září 2022 zadavatel

oznámil, že soutěž vyhrály dva návrhy – MCA atelieru a Architektonické kanceláře Jiří Kolomazník.¹⁶⁵ Konečný výběr a realizace byly v souvislosti se vznikem odborné komise při Úřadu vlády ČR v roce 2023 odloženy. Práce by totiž mohly narušit současnou podobu šachtových hrobů a ztížit případnou exhumaci ostatků politických vězňů z období komunistického režimu.

¹⁶⁴ Srov. Ďáblický hřbitov v Praze s Čestným pohřebištěm popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje – národní kulturní památka, <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/dablicky-hrbitov-v-praze-s-cestnym-pohrebistem-popravenych-a-umucenych-politickych-veznu-a-prislusniku-druheho-a-tretiho-odboje-12789252> (ověřeno 14. 3. 2025).

¹⁶⁵ Srov. Pietní úprava Ďáblického hřbitova v Praze, In: <https://www.cka.cz/souteze/databaze/pietni-uprava-dablickeho-hrbitova-v-praze-1> (ověřeno 14. 3. 2025).

3.4 EXHUMACE Z ŠACHTOVÝCH HROBŮ NA ĎÁBLICKÉM POHŘEBIŠTI

Často se traduje, že na místě šachtových hrobů u severní zdi Ďáblického hřbitova se doposud provedla pouze jedna exhumace, při níž byly v roce 2014 vyzdvihnuty ostatky Josefa Toufara. Ve skutečnosti bylo na tomto místě exhumací více. Problémem je však nedostatek dokumentace k těmto konkrétním případům, protože často jsou zmíněny pouze v dochované Indexové knize k šachtovým hrobům na Ďáblickém hřbitově pro období let 1943–1951.¹⁶⁶

V druhé polovině čtyřicátých se na tomto místě zřejmě uskutečnila řada exhumací. Podle zápisů v Indexové knize z let 1943–1951 byly přibližně v lednu roku 1946 exhumovány v šachtě č. 10 (1943–1945) ostatky několika účastníků Pražského povstání, kteří zemřeli v nemocnici Bulovka. Tyto ostatky byly následně přemístěny na vznikající čestné pohřebiště, či do rodinných hrobů.¹⁶⁷

V roce 1947 byla na Ďáblickém pohřebišti (šachta č. 1) provedena exhumace ostatků amerického vojáka Lawrence Ordwaye za účasti zástupců organizace Army Graves Registration Service. Jelikož americká strana chtěla mít jistotu ohledně identifikace, byly ostatky po sejmutí otisků zubů vráceny zpět do šachtového hrobu a díky otiskům se později potvrdilo, že

jde skutečně o hledanou osobu. Vzhledem k politickým změnám byla žádost americké strany o další exhumaci Ordwayových ostatků v roce 1954 československým ministerstvem zahraničí zamítnuta.¹⁶⁸

V období po únoru 1948 jsou na stejném místě doloženy exhumace ostatků čtyř politických vězňů. Tyto exhumace byly ovšem výjimečné a povoleny byly navíc pouze za zvláštních okolností, kdy nemohl být následně při ukládání urny či rakve do rodinného hrobu uskutečněn pohřební obřad. Ostatním žádostem pozůstalých po politických vězních vyhověno nebylo, a to dokonce ani v roce 1968, kdy bylo zahájeno vyšetřování týkající se ukládání těl politických vězňů. Exhumovány byly tedy pouze ostatky politických vězňů Miloslava Plešmída, Josefa Pohla, Oldřicha Fialy a Vojtecha Gejzy Danieloviče z první poloviny padesátých let.¹⁶⁹

V polovině šedesátých let byly na žádost rodiny exhumovány ostatky někdejší velitele Státní bezpečnosti Osvalda Závodského. Po jejich zpopelnění byla urna uložena do rodinného hrobu. Další exhumace na místě šachtových hrobů do roku 1989 nejsou písemnými prameny doloženy, i když se dá předpokládat, že například u osob, které nebyly vězni, se patrně konaly.

Situace se zpočátku příliš nezměnila ani po pádu komunistického režimu, neboť se dlouho mělo za to, že neexistuje dostatek archivních pramenů, jež by exhumace na tomto místě umožnily.

166 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty, nezprac.

167 Viz výše kapitola 2.2. Srov. též LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021, s. 17.

168 LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021, s. 32.

169 PEJČOCH, Ivo: *Vojáci na popravišti. Vojenské osobnosti, popravené z politických nebo kriminálních důvodů v období 1949–1965*. Svět křídel, Cheb 2011, s. 236; DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole, Praha 2013, s. 146 a 155; LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021, s. 12.

Vyzdvihnutí ostatků P. Josefa Toufara se v Ďáblicích podařilo 14. listopadu 2014 (Česká televize)

Pro úplnost uvádíme, že v letech 1996 a 1998 se v jiné části Ďáblického hřbitova v Praze (část III., kde byly také další šachtové hroby z čtyřicátých let), uskutečnily exhumace iniciované organizací Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, která vyhledává německé válečné hroby a stará se o německé vojenské hřbitovy. Při těchto exhumacích byly vyzvednuty ostatky 1 144 osob, z nichž některé nebyly německými vojáky.¹⁷⁰

Situace se výrazně změnila teprve v souvislosti s úspěšnou exhumací ostatků kněze Josefa Toufara 14. listopadu 2014, o níž rozhodlo hlavního města Praha na žádost římskokatolické církve v souvislosti s návrhem na jeho blahořečení.¹⁷¹ Tato kauza vyvolala velkou pozor-

nost veřejnosti, paměťových organizací a příbuzných obětí, jejichž ostatky jsou uloženy v šachtových hrobech. Výsledkem bylo uspořádání několika kulatých stolů, seminářů a konferencí.

V roce 2020 se na základě žádosti Zdeňky Mašínové a rozhodnutí hl. m. Prahy uskutečnila sonda na místě předpokládaného šachtového hrobu č. 52, kde byly neúspěšně hledány ostatky její matky Zdeny Mašínové.¹⁷² Tento pokus měl velký význam, neboť při přípravě byly pracovní skupinou zřízené Magistrátem hl. m. Prahy dohledány nové archivní prameny, které přispěly k přesnější identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a dalších osob v šachtových hrobech.

¹⁷⁰ Blíže viz kapitola 2.2.

¹⁷¹ Viz DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhoštského zázraku, se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015.

¹⁷² Národní památkový ústav (dále NPÚ) Praha, Nálezová zpráva o zjišťovacím archeologickém výzkumu NPÚ ÚOP v Praze, č. 2020/23.

3.5 POLOHY OSTATKŮ POLITICKÝCH VĚZŇŮ V ŠACHTOVÝCH HROBECH A JEJICH MOŽNÉ EXHUMACE

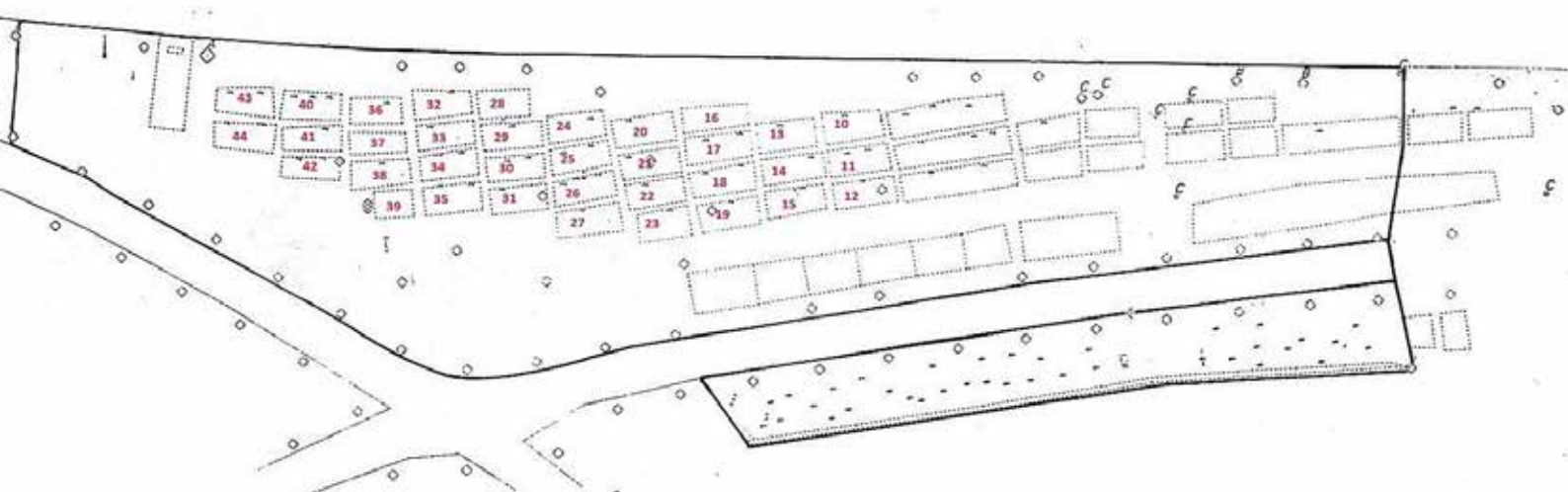
Jedním z cílů archivního šetření bylo také zjistit polohu ostatků politických vězňů a vytipovat vhodné šachtové hroby pro exhumace. Ze 113 zjištěných politických vězňů a dalších obětí politicky motivované represe po roce 1948 byla na základě dostupné dokumentace doposud určena přesná poloha u 24 osob, z nichž 23 byly politickými vězni a 1 osoba obětí stranických čistek.¹⁷³

U dalších několika desítek politických vězňů bylo určeno číslo šachtového hrobu bez jednoznačné polohy. U třetí, nejméně početné skupiny lze číslo šachtového hrobu pouze odhadnout jako pravděpodobné. Situaci komplikuje skutečnost, že doposud je známo přesné místo šachtových hrobů pouze u jejich části (do šachty č. 44).

Pro první etapu exhumací se jeví jako vhodné dvě skupiny šachtových hrobů, kde je zejména písemnými prameny doloženo přesné uložení ostatků politických vězňů a kde jsou také vhodné polohy (ostatky jsou uloženy v horních vrstvách). Výběr rovněž ovlivňují již uskutečněné exhumace, jež narušily původní stav některých dalších šachtových hrobů.

Do první skupiny patří šachtové hroby č. 12, 14, 17 a 18, které byly zaplněny v letech 1949–1951. V jejich případě je možné zejména rekonstruovat všechny polohy za pomoci dostupných archivních pramenů. Z nich působí vzhledem k zjištěné poloze jako nejvhodnější šachty č. 12, 14, 17 a 18.

Do druhé skupiny patří šachtový hrob č. 20, kde je doložena přesná poloha ostatků 4 politických vězňů v horní vrstvě. V tomto hrobu jsou uloženy ostatky ještě jednoho politického vězně, jehož polohu přesně neznáme – patrně se naopak nachází v dolních vrstvách.

Mapa části šachtových hrobů na Ďáblickém hřbitově. Plánek vytvořil pro SBPV architektonický atelier Lang & Špinar v roce 1996, čísla zakreslil v roce 2024 Petr Blažek (SBPV)

¹⁷³ Stejná informace je k dispozici také u celkem 3 retribučních vězňů, 1 kriminálního vězně a 1 neurčeného vězně (všichni zemřeli po únoru 1948).

Po zvážení všech okolností komise vybrala jako první šachtu č. 14.¹⁷⁴

Pro druhou etapu exhumací se jeví jako vhodné šachtové hroby, kde sice neznáme přesnou polohu ostatků politických vězňů, ale je jich zde uložen poměrně velký počet. Uváděná čísla politických vězňů a odhad poloh jejich ostatků bude nutné ještě ověřit a zpřesnit dalším pátráním a srovnáním s dalšími prameny. Jedná se o šachty č. 21 (4 osoby), č. 22 (4, 1 exhumována), č. 23 (4), č. 24 (2), č. 25 (8), č. 26 (10), č. 27 (4), č. 28 (5), č. 29 (5), č. 30 (9), č. 31 (7), č. 33 (7), č. 34 (2), č. 35 (4, 1 exhumována), č. 36 (2), č. 37 (1), č. 41 (2), č. 43 (4).

U dalších politických vězňů, jejichž ostatky byly později uloženy do šachtových hrobů, je obtížné potvrdit místo jejich uložení, neboť nevíme s jistotou, kde se příslušné šachtové hroby nacházejí (od č. 45). Určitou výjimku představuje šachta č. 52, známá z dobových pramenů (místo uložení ostatků Zdeny Mašínové).

Seznam politických vězňů se zjištěnou přesnou polohou v šachtovém hrobě

šachtový hrob č. 12

poloha č. 32 Miloslav Choc

(† 19. 2. 1949, poprava)

poloha č. 33 Slavoj Šádek

(† 19. 2. 1949, poprava)

šachtový hrob č. 14

poloha č. 17 Karel Sabela

(† 18. 7. 1949, poprava)

poloha č. 19 Miloslav Jebavý

(† 18. 7. 1949, poprava)

poloha č. 20 Vilém Sok

(† 18. 7. 1949, poprava)

šachtový hrob č. 17

poloha č. 21 Stanislav Broj

(† 23. 5. 1950, poprava)

poloha č. 28 Václav Vrba

(† 10. 6. 1950, nemoc, zemřelý ve vězení)

poloha č. 34 Vojtěch Schlesinger

(† 8. 7. 1950, sebevražda, zemřelý ve vazbě)

šachtový hrob č. 18

poloha č. 11 Jaroslav Vetejška

(† 6. 9. 1950, poprava)

poloha č. 16 Štefan Kalitka „Ostap“

(† 23. 9. 1950, poprava)

poloha č. 28 Jiří Kodet

(† 21. 10. 1950, poprava)

poloha č. 29 Bohumil Bunža

(† 17. 10. 1950, nemoc, zemřelý ve vazbě)

poloha č. 30 Václav Tippl

(† 1. 11. 1950, poprava)

174 Srov. kapitulu 4.1.

šachtový hrob č. 19

poloha č. 1 Karel Široký

(† 7. 11. 1950, nemoc, zemřelý ve vězení)

poloha č. 10 Františka Hlavínová,

M. Cypriána de ND

(† 23. 11. 1950, nemoc, zemřelá ve vězení)

šachtový hrob č. 20

poloha č. 37 Alois Suttý

(† 12. 4. 1951, poprava)

poloha č. 38 Václav Krejčík

(† 9. 4. 1951, sebevražda,
zemřelý ve vazbě)

poloha č. 39 Vladimír Kořínek

(† 10. 4. 1951, poprava)

poloha č. 40 Klára Pošmourná

(† 9. 4. 1951, zemřelá ve vazbě)

šachtový hrob č. 21

poloha č. 1 Bohumil Kruliš

(† 10. 4. 1951, poprava)

poloha č. 2 Tomáš Kořínek

(† 10. 4. 1951, poprava)

šachtový hrob č. 30

poloha č. 39 Stanislav Plichta

(† 23. 5. 1953, poprava)

šachtový hrob č. 31

poloha č. 12 Luděk Fajkus

(† 20. 6. 1953, poprava)

4. PILOTNÍ PROJEKT EXHUMACÍ

4.1 VÝBĚR ŠACHTY Č. 14

Na základě provedeného archivního šetření a po zvážení všech okolností včetně již uskutečněných exhumací na ďáblicím pohřebišti doporučuje komise jako vhodný pro pilotní projekt šachtu č. 14.¹⁷⁵

Klíčové je, že v této šachtě jsou v jedné vrstvě téměř vedle sebe (poloha č. 17, 19 a 20) uloženy ostatky tří politic-

zatčením armádními důstojníky.

Kpt. Karel Sabela (1917–1949) bojoval v československé zahraniční armádě a zúčastnil se bojů u Dunkerque. Miloslav Jebavý (1911–1949) působil v armádách Velké Británie a Svobodné Francie. Byl vězněn v okupované Francii. Pplk. Vilém Sok (1902–1949, do roku 1948 Vilém Sieger) se podílel na odboji v okupované vlasti a účastnil se Pražského povstání v roce 1945.¹⁷⁶

Za pomoci nově objevených dokumentů¹⁷⁷ se nyní podařilo potvrdit údaje o uložení ostatků zmíněných politic-

Karel Sabela, Miloslav Jebavý a Vilém Sok (ABS a VÚA-VHA)

kých vězňů popravených 18. července 1949 za protikomunistickou činnost, kteří byli současně účastníky druhého odboje. Jedná se o příslušníky skupiny Praha-Žatec, zainteresované v pokusu o ozbrojený převrat z roku 1949. Dva z nich byli před

kých vězňů a současně zjistit informace o všech dalších ostatcích v celé šachtě, což umožnilo rekonstruovat všechny důležité polohy pro exhumaci. Velmi cenné jsou také zkušenosti archeologů a antropologů z exhumace ostatků P. Jo-

¹⁷⁵ Srov. kapitolu 3.5.

¹⁷⁶ Blíže portréty všech tří popravených v knize MALLOTA, Petr (ed.): *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu*, sv. 1. ÚSTR – Academia, Praha 2024.

¹⁷⁷ Jedná se o jmenný index k polohové knize z období 1943–1951, který je nyní uchováván v Archivu hlavního města Prahy. Druhým pramenem je Kniha zemřelých vedená v Anatomickém ústavu 1. LF UK. Obsahuje údaje o ostatcích osob uložených do šachtových hrobů v Ďáblicích v letech 1946 až 1961.

sefa Toufara, která byla v roce 2014 provedena v blízké šachtě č. 16.¹⁷⁸ V šachtě č. 14 nebyla podle dostupných archivních dokumentů doposud provedena exhumace, jež by mohla narušit její složení. V šachtě také nejsou podle dostupných informací uloženy ostatky kriminálních či retribučních vězňů.

K dispozici máme několik fotografií všech tří vybraných politických vězňů a jejich pitevní protokoly původně uložené v Ústavu soudního lékařství a toxikologie VFN v Praze. Minimálně ve dvou případech máme možnost získat DNA od žijících příbuzných, kteří – stejně jako příbuzní z nepřímé větve – s exhumací souhlasí. V případě Karla Sabely žije dokonce jeho syn Jan (nar. 1944), který již vzorky společně se svým synem poskytl.

*Daniel Vaněk odbírá DNA synu Janu Sabelovi
14. dubna 2025 (MPXX, foto: Marta Myšková)*

178 HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. Ďáblický hřbitov, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú.o.p v hl. m. Praze č. 2014/38; HAVRDA, Jan: Archeologická zpráva o nalezení ostatků P. Josefa Toufara, In: DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhoštského zázraku, se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015, s. 596–619; HAVRDA, Jan: Na svátek sv. Anežky České 13. listopadu 2014 v 15.52 (poznámky archeologa k příběhu nalezení ostatků P. Josefa Toufara), In: DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Návrat P. Josefa Toufara do Číhoště po 65 letech ve fotografiích a textech*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2017, s. 92–97.

4.2 PRÁVNÍ ROVINA EXHUMACÍ NA ĎÁBLICKÉM HŘBITOVĚ

Ďáblický hřbitov – místo pro oběti komunistické totality vskutku ďábelské. Právě zde se zločinný a zavrženíhodný režim¹⁷⁹ zbavoval ostatků svých odpůrců a snažil se tím vymazat památku nepohodlných osobností z historické paměti národa. Nenávist komunistů šla doslova „za hrob“. Ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek vydal tajný rozkaz č. 164/1952 (č. j. S-2592/10 – taj-52) „Pohřeb agentů a teroristů usmrčených v boji s bezpečnostními orgány“ ze dne 18. listopadu 1952. Bez ohledu na platný právní řád tehdejšího režimu zde bezpečnostní orgány obdržely pokyn nevydávat těla obětí a odpůrců komunistické vlády jejich příbuzným, jejich ostatky zpopelnit a uložit je tak, aby nebyly v klasických hrobech, ale na vězeňských hřbitovech či ve speciálních částech civilních hřbitovů.

Příslušné orgány takto postupovaly a jedním z míst, kam byly ve velké míře ukládány pozůstatky zavražděných, popravených, umučených či na následky věznění zemřelých politicky nepohodlných osob, se stala část Ďáblického hřbitova – tajné pohřebiště u Severní zdi. Šlo mimochodem o pokračování v praxi nacistů, neboť do těchto míst pohřbívali pozůstatky svých obětí němečtí okupanti již od roku 1943. Na Ďáblickém hřbitově se takto konalo až do roku 1961 a poté byly šachty plné ostatků obětí komuni-

smu, ale i „nemocničního odpadu“ či těl kriminálních delikventů určeny totalitním režimem k zapomenutí. Po krátké vlně zájmu v roce 1968 se až po roce 1989 začalo diskutovat o odčinění nehumánní praxe komunistů a nápravě křivdy, která byla spáchána. Úsilí bývalých politických vězňů a dalších jednotlivců vedlo k pietní úpravě a vytvoření Čestného pohřebiště popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje. Nařízením vlády č. 69/2017 Sb., o prohlášení některých kulturních památek za národní památky, byl Ďáblický hřbitov, a to plocha hřbitova a Čestného pohřebiště, prohlášen za národní kulturní památku. Jde o pozemky v obci Praha, k.ú. Střížkov, parc.č. 576/1, 576/2, 576/4, 576/5, 576/6 a 578, s účinností ochrany ode dne 1. 7. 2017. K exhumacím (úspěšným či neúspěšným) ale docházelo jen ve výjimečných případech.¹⁸⁰

Na základě podnětu konkrétních jedinců z řad občanské společnosti vznikla v dubnu 2023 Komise pro otázky masových hrobů při Úřadu vlády ČR. Právě prostřednictvím této komise by měla být problematika ostatků hrdinů protikomunistického odboje a obětí komunismu, které byly necivilizovaně vhozeny do šachet na hřbitově v Ďáblicích, vyřešena způsobem, odpovídajícím základním pravidlům nakládání s tělesnými pozůstatky a významu, jež mají osobnosti zlikvidované komunistickou totalitou pro českou společnost. Právní rovina exhumací na Ďáblickém pohře-

179 Ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 198/1993 Sb. o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

180 Srov. Exhumace P. Josefa Toufara. Dostupné na <https://www.cirkev.cz/archiv/141120-exhumace-p-josefa-toufara>.

Navštíveno dne 21. 4. 2025.

bišti je zásadní a neopomenutelná. Bez jasného právního rámce totiž není možné v této věci realizovat žádný relevantní postup. Jaký je tedy právní kontext zkoumané problematiky?

Nakládání s lidskými ostatky v rozhodné době

Po roce 1989 se nešlo reálně možnou cestou diskontinuity práva se zločinným systémem vlády komunistické státostrany, ale cestou kontinuitní.¹⁸¹ S ohledem na kontinuitu práva je relevantní i popis minulého legislativního prostředí a dobové právní úpravy. Tuto kontinuitní cestu až judikatura Ústavního soudu ČSFR a následně ČR definovala jako formální a nikoliv hodnotovou¹⁸², avšak na řešení problematiky potrestání pachatelů a nápravy křivd spáchaných na obětech to mělo přesto zásadní dopad. Již od dob starého Říma byly lidské ostatky po smrti osoby považovány za res extra commercium, tedy věci zvláštní kategorie, s nimiž nebylo možno obchodovat a nakládat ponižujícím způsobem.¹⁸³ Stejně tak v dalších stoletích a po vzniku Československa v roce 1918 byla řádnému pohřbívání věnována pozornost s tím, že se vždy jako zásadní řešil seznatelný projev vůle zesnulého a pozůstalých po něm.¹⁸⁴ Nejvyšší soud ČR v rozsudku č. j. 22 Cdo 2773/2004 ze dne 15. 12. 2005 odkázal na výklad § 285 občanského zákoníku občanského z roku 1811, dle něhož mrtvé lidské tělo ani jeho části není možno po-

važovat za věc v právním slova smyslu.¹⁸⁵ Hrůzy nacismu a druhé světové války s sebou přinesly masakry, hromadné hroby a nehumánní odstraňování lidských ostatků. To byl též případ části Dáblického hřbitova, kam nacisté utajeně a nepietně umísťovali pozůstatky svých obětí. Na praxi nacistů navázali, v souladu se sovětským příkladem, komunisté. Svým obětem a odpůrcům odpírali řádné pohřby a nerespektovali vůli ani jich samotných, ani jejich rodinných příslušníků. Legislativní úprava po nastolení komunistického režimu jim ale neposkytovala jakoukoliv oporu pro jejich postup. Občanský zákoník z roku 1950¹⁸⁶ ve svém § 23 rovněž vyloučil lidské tělo či jeho části z definice věci, když za věci označil „ovladatelné hmotné předměty a přírodní síly, které slouží lidské potřebě“. Na základě § 15 zákona č. 4/1952 Sb. o hygienické a protiepidemické péči vydal ministr zdravotnictví dne 15. 2. 1955 nařízení č. 8/1955 Sb. o pohřebnictví. V ustanovení § 8 je zakotvena pohřbívací povinnost, § 9 nařízení stanoví pohřeb do země nebo zpopelněním, a to u mrtvol na hřbitovech a u zpopelněných ostatků na pohřebišťích. Znění § 9 odst. 4 je vhodné přímo citovat: „*Jsou-li splněny všechny předepsané podmínky pro druh pohřbu, který si zemřelý zvolil, je třeba podle možnosti jeho přání vyhovět. Neurčil-li zemřelý přímo ani nepřímo druh pohřbu, určí jej ten, kdo pohřeb objednává. Tato ustanovení neplatí, jestliže důležitý obecný zájem vyža-*

¹⁸¹ NEDVĚDICKÝ, Kamil: Právní řád po roce 1989 a historická paměť. *Securitas Imperii* 2013, č. 23,2, s. 56.

¹⁸² Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl ÚS 19/93 ze dne 12. 12. 1993.

¹⁸³ SKŘEJPEK, Michal: *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Aleš Čeněk, Plzeň, 2011, s. 98–99.

¹⁸⁴ V podrobnostech srov. KOTRLÝ, Tomáš: *Pohřebnictví. Právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků*. Linde, Praha 2013.

¹⁸⁵ Ustanovení citovaného § 285 znělo, že věc v právním slova smyslu je: „*Vše, co je rozdílné od člověka a slouží k potřebě lidí*“.

¹⁸⁶ Zákon č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník.

duje jiný druh pohřbu“ [zvýraznění autor].
Přání zesnulého se respektuje i u uložení
zpopelněných ostatků – § 17 odst. 1 na-
řízení. Podle § 20 odst. 2 nařízení musí
pohřebiště splňovat nejenom hygienické,
ale i pietní požadavky a disponovat po-
volením okresního hygienika Nařízení
ministra vydané na základě zákonného
zmocnění je předpisem vyšší právní síly
než rozkazy, instrukce apod. Je zřejmé, že
šachty na hřbitově v Ďáblicích nesplňova-
ly žádnou z podmínek platných právních
předpisů v dané době a jednalo se o jednu
z mnoha nezákonností komunistického
režimu, navíc odporující všem zásadám
humanity a řádného nakládání s lidskými
ostatky.

Současný právní stav

Při řešení problematiky obětí komuni-
smu, jejichž ostatky byly nezákonně
vhozeny do šachet na utajovaném místě
v areálu hřbitova v Ďáblicích, je nezbytné
postupovat podle platného a účinného
právního řádu. Není možno aplikovat
dobové normy, ani kombinovat právní
předpisy dnešní s dnes již neplatnými
komunistickými normami.

Současné právo a je vykládající judikatu-
ra soudů jsou zcela jednoznačné.

4.3 PRÁVNÍ RÁMEC A HAR-MONOGRAM EXHUMACE

Vlastníkem veřejného pohřebiště Ďáblický hřbitov je hlavní město Praha. Místo uložení ostatků u severní zdi hřbitova není pronajato jako hrobové místo. Za běžných okolností žádá o exhumaci nájemce hrobového místa. Jediným oprávněným, který tak může o exhumaci za dané situace v mezích zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, žádat a rozhodnout o ní, je hlavní město Praha jakožto vlastník veřejného pohřebiště a jeho provozovatel. Osoby blízké, které by projevíly zájem o exhumaci, se tak mohou obrátit s případným podnětem k provedení exhumace na hlavní město Prahu.

Za hlavní město Prahu činí příslušné rozhodnutí Rada hlavního města Prahy. K rozhodnutí Rady hlavního města Prahy je nezbytné zpracovat projekt exhumace, ve kterém bude obsažen podrobný popis postupu provedení exhumace včetně určení poloh exhumovaných ostatků a ostatků dalších osob nacházejících se v prostoru exhumace. V rámci postupu provedení exhumace je rovněž nezbytné určit, kdo se bude na provedení exhumace podílet, a musí být vyčísleny její náklady. Aby bylo možné vůbec o případné exhumaci rozhodnout, je nezbytné doložit doklady prokazující úmrtí osoby, o jejíž exhumaci se žádá, a písemný souhlas s jejím provedením od osoby uvedené v § 114 odst. 1 občanského zákoníku, a to v posloupnosti manžel zemřelého, není-li jej, pak děti zemřelého, následně rodiče zemřelého, sourozenci zemřelého, děti sourozenců

zemřelého, kterákoli z dalších osob zemřelému blízkých a na posledním místě, není-li žádné osoby blízké, tak může učinit obec, na jejímž území člověk zemřel. Za hlavní město Prahu činí příslušné rozhodnutí opět Rada hlavního města Prahy.

Jako podklad pro jednání a rozhodnutí Rady hlavního města Prahy je každý návrh, tedy i projekt exhumace, před jeho projednáním Radou hlavního města Prahy nutno předložit do připomínkového řízení v rámci Magistrátu hlavního města Prahy. Od okamžiku zpracování projektu je tak nezbytné počítat s časem na jeho projednání v připomínkovém řízení a případné úpravy projektu podle připomínek v minimální délce 30 dnů.

S ohledem na skutečnost, že Ďáblický hřbitov je národní kulturní památkou, je nezbytné záměr případné exhumace oznámit a projednat s příslušným orgánem státní památkové péče (příslušný odbor Magistrátu hlavního města Prahy), aby byla zajištěna jeho možnost se k záměru vyjádřit a stanovit v rámci památkové ochrany případné podmínky pro provedení exhumace (§ 11 a 14 zákona o státní památkové péči). Současně se tak předejde případným komplikacím a zdržení v rámci samotného provedení exhumace. Příslušný orgán státní památkové péče je vhodné oslovit již v okamžiku zpracování projektu exhumace. Stejně tak je nezbytné již v okamžiku zpracování projektu exhumace oznámit záměr jejího provedení Archeologickému ústavu a umožnit mu provedení případného záchranného archeologického výzkumu. Doba nezbytná pro projednání projektu exhumace s orgánem státní památkové-

péče a s Archeologickým ústavem by se měla pohybovat v rozmezí 30 až 60 dnů.

Správu hřbitovů včetně Ďáblického hřbitova provádějí Hřbitovy a pohřební služby hl. m. Prahy, příspěvková organizace, a tato příspěvková organizace tak bude pravděpodobně určena hlavním městem Prahou k provedení případné exhumace a k zajištění souvisejících činností.

Jako vhodné se jeví rovněž oslovit dohledatelné osoby blízké osob, jejichž ostatky se nacházejí v pozicích, které mohou být exhumací dotčeny, s informací o jejím provedení a způsobu, jakým bude provedena, s tím, že ostatky jiných než exhumovaných osob nebudou narušeny.

4.4 ARCHEOLOGICKÁ ASISTENCE V RÁMCI EXHUMACE

Dosavadní archeologické poznání lokality

Lokalita se nachází v oblasti s početnými nálezy dokládajícími pravěké i středověké osídlení.¹⁸⁷ Předchozí archeologické aktivity na Ďáblickém hřbitově jsou spojeny s exhumací ostatků P. Josefa Toufara v roce 2014¹⁸⁸ a se zjišťovacím výzkumem zaměřeným na nalezení kosterních ostatků Zdeny Mašínové v roce 2020.¹⁸⁹ Při dokumentaci terénních situací odhalených při exhumaci hromadných hrobů u severní hřbitovní zdi byly zachyceny také starší objekty zahloubené do podloží. Ve dvou případech se pravděpodobně jedná o hrobové jámy, které indikují pohřební aktivity předcházející pohřbívání ve společných hrobech od čtyřicátých do počátku šedesátých let 20. století (srov. kapitolu 2.2). Další tři jámy mohou představovat pozůstatky sídlištních aktivit. Vzhledem k absenci archeologických nálezů není však jejich časové zařazení možné.¹⁹⁰

Cíl archeologické asistence při exhumaci a vymezení archeologického výzkumu

Ďáblický hřbitov byl podle nařízení vlády č. 69/2017 Sb. v roce 2017 prohlášen Národní kulturní památkou pod č.

41368/1-2063 „Ďáblický hřbitov v Praze s Čestným pohřebištem popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje vedenou v ÚSKP pod č. 409“; od roku 1984 byl evidován jako nemovitá kulturní památka). Vyzvedávání ostatků v prostoru používaných hřbitovů se řídí zákonem č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a dalšími právními úpravami (zákon č. 479/2001 Sb., 320/2002 Sb., 274/2003 Sb., 112/2004 Sb. a 67/2006 Sb.). Zároveň se jedná o území s archeologickými nálezy ve smyslu zákona 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění. Vzhledem k tomu, že Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy, tzv. Maltská konvence (Sdělení 99/2000 Sb. m. s.), nestanoví horní chronologickou hranici pro vymezení archeologických památek, považujeme i nálezy z 20. století za součást archeologického dědictví, které je předmětem ochrany.

Hledání hrobů obětí komunistických represí a jejich exhumace spojená s forenzním archeologickým a antropologickým výzkumem se stalo v posledních třech desetiletích významnou součástí studia materiálních pozůstatků temného totalitního dědictví 20. století. Tajné pohřbívání popravených „nepřátel“ v neoznačených hrobech bylo součástí represivních strategií bezpečnostních

¹⁸⁷ LUTOVSKÝ, Michal – SMEJTEK, Lubor a kol.: *Pravěká Praha*. Libri, Praha 2005.

¹⁸⁸ HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. Ďáblický hřbitov, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú.o.p v hl. m. Praze č. 2014/38; HAVRDA, Jan: Archeologická zpráva o nalezení ostatků P. Josefa Toufara. In: DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhoštského zázraku, se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2016, s. 596–638; PEXA, Tomáš – KRAJSA, Jan – ŠAŇKOVÁ, Markéta – VELEMÍNSKÝ, Petr – HAVRDA, Jan – KOTRLÝ, Tomáš – DRÁBEK, Jiří: Identification of the skeletal remains of the Czech communist regime crime victim, priest Josef Toufar. *Forensic Science International* 2018, 291, e13–e17.

¹⁸⁹ HAVRDA, Jan – FLEK, František: Nálezová zpráva o zjišťovacím archeologickém výzkumu NPÚ ÚOP v Praze, č. 2020/23. Praha 8 – Střížkov, Ďáblická ppč. 576/1. Ďáblický hřbitov – zjišťovací sonda na tzv. dětském hřbitově, 2021.

¹⁹⁰ HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. Ďáblický hřbitov, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú.o.p v hl. m. Praze č. 2014/38, s. 69.

Pokus o exhumaci Zdeny Mašínové. Nad hrobem ukazuje archeolog Jan Havrda Zdeňce Mašínové postup prací, 15. červenec 2020 (foto: Petr Blažek)

orgánů komunistických režimů. Výsledky takto zaměřeného bádání v Polsku a Litvě ukazují, že utajená místa pohřbů popravených a umučených obětí lze pomocí archeologických metod odhalit a lidské ostatky je možno antropologickými forenzními metodami a s využitím analýz DNA v některých případech identifikovat. Oběti komunistické totality tak znovu získávají svoji identitu a důstojnost, jejich ostatky mohou být navráceny rodinám k důstojnému pohřbu a stát se předmětem úcty a piety. V České republice se dosud jediná úspěšná identifikace a exhumace uskutečnila právě na Ďáblickém hřbitově, kde byly vyzvednuty ostatky P. Josefa Toufara.¹⁹¹

Při provádění další případné exhumace v prostoru společných hrobů na Ďáblickém hřbitově je nezbytné zajistit archeologickou asistenci, tak jak tomu bylo v případě exhumace ostatků P. Josefa Toufara v roce 2014.¹⁹² Cílem archeologické asistence je zajistit řádný průběh výkopových prací v souladu s terénními archeologickými metodami a provést odbornou dokumentaci archeologických situací a nálezů, jež mohou poskytnout informace o způsobu pohřbívání, zajistí odbornou identifikaci a dokumentaci pohřbů a zaznamenají také případné další antropogenní aktivity minulosti ve zkoumaném prostoru.

Archeologie definuje odkryv za úče-

lem získání empirických pramenů jako terénní analýzu, jejíž pomocí fyzicky rozkládáme archeologický kontext na makroskopicky vymezené entity označované jako stratigrafické jednotky, u nichž pozorujeme a dokumentujeme formální a prostorové vlastnosti.¹⁹³

Prostorové vztahy stratigrafických jednotek tvoří stratigrafii. Každý archeologický nález má strukturující kontext vztahující se k jednotlivé stratigrafické jednotce, který umožňuje jeho zařazení v rámci relativní nebo absolutní chronologie. Je třeba zdůraznit, že exkavace je destruktivním výzkumným postupem, který nenávratně ničí původní kontext archeologických pramenů a nahrazuje jej terénní dokumentací. V této souvislosti klade Evropská úmluva o archeologickém dědictví (viz výše) důraz na nedestruktivní výzkumné metody. Movité archeologické nálezy jsou při odkryvu vyzdvíženy a po náležitém ošetření, evidenci a vyhodnocení uloženy ve sbírkotvorné instituci.¹⁹⁴ Nedílnou součástí archeologické asistence při exhumaci je terénní antropologický výzkum realizovaný biologickými antropology, spojený s dokumentací a případným vyzvednutím lidských ostatků (viz kapitola 4.4), a dále identifikace a odběr DNA provedený příslušnými specialisty (viz kapitola 4.5).

Instituce provádějící archeologický výzkum je zavázána vypracovat po jeho

191 VAŘEKA, Pavel: The Archaeology of Communism, *Beiträge zur Mittelalter- und Neuzeitarchäologie in Österreich, Beiheft* 2024, 15, s. 32–34.

192 HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. Ďáblický hřbitov, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú.o.p v hl. m. Praze č. 2014/38.

193 K vymezení archeologického výzkumu odkryvem srov. KUNA, Martin – VAŘEKA, Pavel: Archeologický odkryv, In: KUNA Martin (ed.): *Archeologie pravěkých Čech 1. Pravěký svět a jeho poznávání*. Archeologický ústav AVČR – Institute of Archaeology Czech Academy of Sciences, Praha 2007, s. 94–97.

194 Instituce provádějící archeologickou asistenci musí mít uzavřenou Dohodu o předání získaných movitých archeologických nálezů do regionálně příslušné sbírkotvorné organizace, nebo NM v Praze ve smyslu § 23 zákona č. 20/1987 Sb., v platném znění.

ukončení zprávu o jeho výsledcích v podobě komplexní nálezové zprávy,¹⁹⁵ která bude předána do archivu Archeologického ústavu AVČR, Praha, v.v.i. a Národního památkového ústavu.

Terénní situace a metody

Na základě výsledků exhumace s archeologickou asistencí z roku 2014 lze predikovat terénní situace v severní části Ďáblického hřbitova, kde se u hřbitovní zdi nacházejí společné hroby.¹⁹⁶ Poloha jednotlivých hrobových jam je indikována propadlinami, jež vznikají prosednutím výplní hrobů. Tvoří je povrchově patrné konkávní objekty o hloubce okolo 20 cm. V roce 2024 byla prostřednictvím trojrozměrného modelu reliéfu pořízena detailní dokumentace antropogenních tvarů v prostoru společných hrobů, zachycující aktuální stav hrobových propadlin. Dokumentace terénních situací odkrytých při exhumaci v roce 2014 ukázala, že pod svrchní humózní hřbitovní vrstvou o mocnosti od cca 0,2–0,4 m se nachází sprašové podloží, ve kterém jsou dobře patrné obrysy hrobových jam. Jejich výplně tvořené přemístěnou spraší s příměsí černozemě se od podloží odlišují konzistencí i barvou. Odkryv ukázal, že jámy společných hrobů jsou obdélného půdorysu orientované delší osou ve směru západ – východ a jejich rozměry činí 1,9–2,2 × 5,2–5,3 m. Stěny hrobových jam jsou svislé a hloubka k plochému dnu dosahuje 2,2–2,3 m. Do hrobových jam byly lidské ostatky ukládány v dřevěných rakvích tvořících řady o deseti ve čtyřech nasedajících

vrstvách. Víka rakví horní vrstvy se dnes nacházejí v hloubce cca. 1–1,5 m. Identifikace ostatků P. Josefa Toufara v hrobě označeném číslem 17 poskytuje vodítko pro identifikaci dalších pohřbených jedinců ve společných hrobech (plánovaná šachta č. 14), a to s využitím hrobové evidence podle Polohové knihy (viz kapitola 3.4).

Terénní situace je nezbytné odkrývat a dokumentovat standardními metodami terénního archeologického výzkumu. Odkryv musí postupovat po přirozených stratigrafických jednotkách, v jejichž rámci budou evidovány i jednotlivé nálezy. Vzhledem k významu lokality vyplývajícího z historického kontextu je nezbytné provádět taktéž přesné geodetické polohopisné i výškopisné zaměření všech nálezů. Jednotlivé zkoumané úrovně budou dokumentovány plošně (měřické plány) a trojrozměrným scannerem, a to včetně odhalených kosterních pozůstatků odhalených jedinců. Zároveň bude provedena měřická dokumentace pomocí řezů. Za účelem získání všech archeologických nálezů je nezbytné odkrývanou zeminu prosívat a zároveň odebírat reprezentativní vzorky z každé uloženiny pro flotační separaci velmi drobných artefaktů a ekofaktů. Získané ekofakty se stanou předmětem následných archeobiologických analýz.

195 Ve smyslu dohody o provádění archeologických výzkumů příslušné oprávněné organizace; zákon 20/87 Sb., v platném znění.

196 HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. Ďáblický hřbitov, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú.o.p v hl. m. Praze č. 2014/38.

Součinnost se Správou pražských hřbitovů, příspěvkové organizace hl. města Prahy

- zajištění ohrazení plochy v průběhu realizace exhumace s archeologickou asistencí
- překrytí plochy výkopů stany, které umožní provádění prací i době nepříznivého počasí
- zabezpečení střežení plochy hlídkou městské policie

4.5 ANTROPOLOGICKÝ PRŮZKUM LIDSKÝCH OSTATKŮ

Antropologický průzkum bude mít dvě fáze. První fáze bude probíhat souběžně, resp. v úzké návaznosti na archeologický terénní průzkum příslušné hrobové jámy. Druhá fáze antropologického výzkumu se potom uskuteční po vyzvednutí lidských ostatků v laboratořích příslušného pracoviště. I zde bude nutná úzká spolupráce s dalšími vědními disciplínami.

Hlavním cílem antropologického průzkumu bude přispět k nalezení a potvrzení autenticity ostatků obětí protikomunistického odboje, takže průzkum se zaměří především na určení, přesněji odhad základních paleodemografických ukazatelů, tj. pohlavní příslušnosti a věku dožití exhumovaných jedinců a posouzení jejich zdravotního stavu.

Možnosti antropologického průzkumu budou zásadně podmíněny stavem zachovalosti kosterních ostatků. Pokud se kostra dochová pouze částečně, kosti budou poškozené, ve zlomcích, nebude možné aplikovat řadu osteologických metod.

Shromáždění a studium biografických informací exhumovaných osob

U vlastního průzkumu kosterních ostatků bude nutně vycházet z informací shro-

mážděných historiky o pochovaných jedincích. To bude platit zejména o údajích týkajících se jejich zdravotního stavu, kde zdrojem budou pitevní protokoly, zdravotnická či osobní dokumentace hledaných jedinců, popřípadě ústní sdělení.

Terénní dokumentace nálezové situace lidských ostatků

Zásadní bude provést kvalitní archeologickou a antropologickou dokumentaci nálezové situace odkrývaných lidských ostatků v průběhu jejich exhumace. Vedle základní popisné, nákresové, fotografické dokumentace by bylo vhodné, aby se uskutečnila i 3D dokumentace nálezové situace jedinců a ostatky se před vlastním vyzvednutím nasnímaly 3D skenerem. Terénní průzkum by měl vycházet ze zkušeností z předešlých exhumací na hřbitově v Ďáblicích¹⁹⁷

Určení/odhad pohlavní příslušnosti

Pohlavní příslušnost na základě lidské kostry lze odhadnout pouze u dospělých jedinců. V případě dětí a dospívajících je úspěšnost a spolehlivost odhadu pohlaví velmi nízká. Odhad pohlaví by se měl provést na základě populačně nespecifických metod založených na rozměrech a morfologických znacích pánevních kostí.¹⁹⁸ V případě nedochování pánevních kostí bude pohlaví odhadnuto na základě lebečních znaků.¹⁹⁹

-
- 197 HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. Ďáblický hřbitov, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú.o.p v hl. m. Praze č. 2014/38; VELEMÍNSKÝ, Petr – DOBISÍKOVÁ, Miluše – KUŽELKA, Vítězslav: Antropologický průzkum kostry P. Josefa Toufara. In: DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vraha a číhošského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015, s. 613–619.
- 198 BRŮŽEK, Jaroslav: A Method for Visual Determination of Sex, Using the Human Hip Bone. *American Journal of Physical Anthropology* 2002, 2, s. 157–168; BRŮŽEK, Jaroslav – SANTOS, Frédéric – DUTAILLY, Bruno – MURAIL, Pascal – CUNHA, Eugenia: Validation and reliability of the sex estimation of the human os coxae using freely available DSP2 software for bioarchaeology and forensic anthropology. *American Journal of Physical Anthropology*, 2017, 2, s. 440–449.
- 199 STLOUKAL, Milan – DOBISÍKOVÁ, Miluše – KUŽELKA, Vítězslav – STRÁNSKÁ, Petra – VELEMÍNSKÝ, Petr – ZVÁRA, Karel: *Antropologie. Příručka pro studium kostry*. Národní muzeum, Praha 1999, s. 510; WALKER, Philip L.: Sexing skulls using

Odhad biologického věku jedince v době úmrtí

Je nutné si uvědomit, že na základě lidské kostry lze odhadovat pouze biologický věk, nikoli chronologický věk. Posuzujeme stárnutí lidské kostry, které nemusí odpovídat skutečnému věku jedince. U dospělých jedinců neumožňují osteologické metody odhad věku v užších věkových intervalech. U jedinců (koster) starších třiceti let je věk v době úmrtí možné stanovit nanejvýše v desetiletých intervalech. Věk dožití jedinců by měl být odhadnut na základě více ukazatelů a s vědomím, že žádný indikátor senescence nedovoluje odhad věku v celém širokém intervalu dospělosti. Současně by měly být aplikovány metody, které jsou v rámci současné osteologické antropologie používány, ověřeny a respektují vývoj metod posledního desetiletí. Posuzování věku by mělo být komplexním přístupem, kdy bude sledován stav osifikace kostry, charakter povrchu stydké spony, boltcové plochy a kloubní jamky kyčelní kosti, vnitřní struktury kosti stehenní a pažní, anebo na základě cementochronologie.²⁰⁰ U dospělých jedinců, pokud budou přítomni, se aplikují metody opírající se o mineralizaci dočasného i trvalého chrupu a stav ontogeneze kostí končetin.²⁰¹

Odhad výšky postavy

Odhad výšky těla by měl být proveden na základě regresních modelů založených na délce dlouhých kostí končetin jedinců známé výšky těla. Nutné brát v úvahu, že metody jsou populačně specifické. Měly by být tudíž aplikovány metody, vypracované na referenčním souboru chronologicky a geograficky blízkém studovaným jedincům.²⁰² Výsledná hodnota výšky těla by měla být uváděna se směrodatnou odchylkou minimálně ± 2 cm.

Posouzení projevů onemocnění, úrazů a zranění

U exhumovaných lidských kosterních ostatků bude posouzena přítomnost patologických změn na lidské kostře. V úvahu budou brány dochované informace o zdravotním stavu exhumovaných jedinců. Zvláštní pozornost bude věnována zdravotnímu stav chrupu, prodělaným úrazům a zraněním. Bude hodnocen rozsah degenerativních změn.²⁰³

-
- discriminant function analysis of visually assessed traits. *American Journal of Physical Anthropology*, 2008, 1, s. 39–50.
- 200 STLOUKAL, Milan – DOBISÍKOVÁ, Miluše – KUŽELKA, Vítězslav – STRÁNSKÁ, Petra – VELEMÍNSKÝ, Petr – ZVÁRA, Karel: *Antropologie. Příručka pro studium kostry*. Národní muzeum, Praha 1999; SCHEUER, Louise – BLACK, Sue: *The juvenile skeleton*. Elsevier Academic Press, London – San Diego 2004; CALCE, Stephanie E.: A new method to estimate adult age at death using the acetabulum. *American journal of physical anthropology*, 2012, 1, s. 11–23; ZAZVONILOVÁ, Eliška – VELEMÍNSKÝ, Petr – ČERNÍKOVÁ, Alena – DANIELISOVÁ, Alžběta – BRŮŽEK, Jaroslav: Protocol matters: A need for standardized procedure in cementochronology. *Forensic Science International*, 2022, s. 111439.
- 201 ALQAHTANI, Sakher J. – HECTOR, Mark P. – LIVERSIDGE, Helen M.: Brief communication: the London atlas of human tooth development and eruption. *American Journal of Physical Anthropology*, 2010, 3, s. 481–490; LIVERSIDGE, Helen M. – MOLLERSON, Theya: Variation in crown and root formation and eruption of human deciduous teeth. *American Journal of Physical Anthropology*, 2004, 2, s. 172–180.
- 202 VERCELLOTTI, Giuseppe – AGNEW, Amanda M. – JUSTUS, Hedy M. – SCIULLI, Paul W.: Stature estimation in an early medieval (XI–XII c.) Polish population: Testing the accuracy of regression equations in a bioarcheological sample. *American Journal of Physical Anthropology*, 2009, 1, s. 135–142.
- 203 PINHASI, Ron – MAYS, Simon (eds.): *Advances in human palaeopathology*. John Wiley & Sons, Chichester 2008; BUIKSTRA, Jane – ROBERTS, Charlotte (eds.): *The global history of paleopathology: Pioneers and prospects*. Oxford University Press, Oxford 2011; GRAUER, Anne L. (ed.): *The Routledge handbook of paleopathology*. Routledge, London – New York 2023.

4.6 FORENZNÍ IDENTIFIKACE

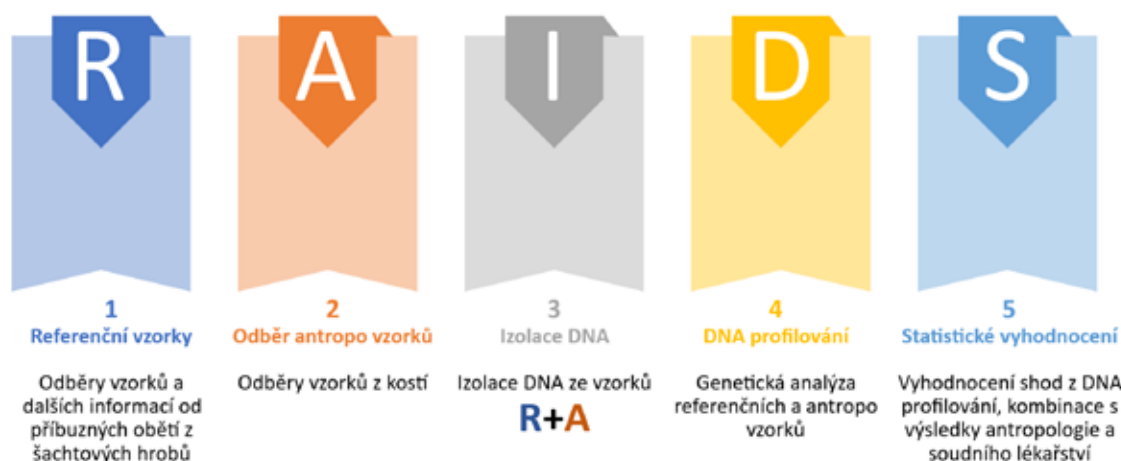
Forenzní identifikace lidských ostatků, navazující jako logický krok na práci historiků, zahrnuje archeologii, antropologii, soudní lékařství a genetiku. Poté co proběhne exhumace ostatků a zdokumentování situace v šachtovém hrobě, bude určen věk, pohlaví a výška jedince a zaznamenají se poranění vzniklá *ante mortem* (před smrtí). Genetické zkoumání kosterních ostatků vyžaduje odběr vzorku z dlouhé kosti nebo zubu, izolaci DNA a stanovení identifikačního profilu. Ten je následně porovnáván s referenčními vzorky příbuzných osob a provádí se

Odběry vzorků a dalších informací od příbuzných obětí z šachtových hrobů

Od osob poskytujících referenční/srovnávací biologický materiál je kromě vzorku biologického materiálu potřeba zajistit i tyto informace:

- Osobní údaje zemřelého (datum narození, úmrtí)
- Příbuzenský vztah donora (dárce) biologického materiálu vůči zemřelému (v ideálním případě genealogický strom rodiny)
- Kontakty na další příbuzné osoby z genealogického stromu rodiny zemřelého
- Fotografie zemřelého *ante mortem*

Forenzní identifikace

Obrázek č. 1: Schéma procesu forenzní identifikace (bez fází archeologické dokumentace a vyzvednutí ostatků).

statistické ověření předpokládaného příbuzenského vztahu. V případě existence fotografií zemřelého je možné provést i antropologickou identifikaci pomocí metody superprojekce. Po ukončení všech forenzních úkonů lze učinit závěry o identitě ostatků.

- Informace o zraněních zemřelého *ante mortem* (například zlomeniny a podobně)
- Předměty osobní potřeby, jež zemřelý používal (takové, kde je možné předpokládat výskyt biologického materiálu), dále pak dopisy, vlasy, zuby a podobně
- Souhlas s vyzvednutím ostatků ze šachtových hrobů

Antropologické a soudně-lékařské ohledání, odběry vzorků z kostí

Vzhledem k tomu, že odběr vzorků kosterního materiálu pro následnou genetickou analýzu je ve většině případů destruktivní, je zapotřebí před vlastním odběrem dokončit antropologické a soudně lékařské ohledání. Zatímco cílem antropologického ohledání je shromáždění informací o věku, výšce, pohlaví a změnách na kostře, soudně lékařské ohledání se zaměřuje na možné vnější příčiny úmrtí osoby, zejména čerstvé i starší úrazové změny s určením mechanismu jejich vzniku. V případě provedení CT-skenu, popř. 3D skenu je možné provést celou řadu úkonů s časovým odstupem i po pohřbení ostatků; tyto metody představují trvalou zálohu dat získaných z exhumovaných ostatků a je možné se k nim průběžně vracet a opětovně je vyhodnocovat, aniž by bylo nutné mít zároveň fyzicky k dispozici samotné kosterní ostatky.

Izolace DNA z referenčních a kosterních vzorků

Cílem izolace DNA je získat dostatečné množství DNA k provedení následujícího kroku DNA profilování. Koncentrace a kvalita izolované DNA se následně ověřují pomocí kvantifikační reakce (RT-PCR).

DNA profilování

Je několik faktorů, jež ovlivňují cenu za DNA profilování. U kosterních ostatků se může vyskytnout problém s degradovanou DNA. U případů, kde budou k dispozici pouze referenční vzorky vzdálenějších příbuzných, se namísto fragmentační analýzy použije metoda masivního paralelního sekvenování.

Statistické vyhodnocení

Tento krok forenzní identifikace umožňuje vyhodnotit shody získané identifikačními úkony a vyslovit závěr o identitě zkoumaných kosterních ostatků.

Časová a logistická osa forenzní identifikace

Jednotlivé na sebe navazující úkony forenzní identifikace (viz níže) je třeba provádět co nejrychleji, s minimalizací časových ztrát způsobených převozy či nenavazujícími činnostmi. Jako logické se jeví řešení zahrnující FN Bulovka, kde lze provést v rámci jediné budovy Ústavu soudního lékařství většinu úkonů forenzní identifikace. Jde o následující kroky:

- 1) Archeologické zadokumentování náleзовé situace (archeolog – Ďáblice)
- 2) Vyzvednutí/exhumace kosterních ostatků (archeolog – Ďáblice)
- 3) Antropologické a soudně lékařské ohledání kosterních ostatků (antropolog + soudní lékař – Fakultní nemocnice Bulovka)
- 4) CT-sken /rentgen/fotografická dokumentace (antropolog + soudní lékař – Fakultní nemocnice Bulovka)
- 5) Odběr vzorků pro DNA analýzu (antropolog + genetik – Fakultní nemocnice Bulovka)
- 6) DNA analýza (genetik – Fakultní nemocnice Bulovka)
- 7) Porovnání výsledků DNA analýzy kosterních ostatků s referenčními vzorky příbuzných osob (genetik – Fakultní nemocnice Bulovka)
- 8) Pohřeb ostatků – prováděno průběžně

Uložení vyzvednutých ostatků (dočasné/trvalé):

Vyzvednuté kosterní ostatky se v souladu s navrženou logistickou osou převezou k soudně lékařskému a antropologickému ohledání, kde budou uloženy po dobu provedení identifikačních úkonů, včetně odběru vzorku pro analýzu DNA (řádově jednotky týdnů). Identifikované kosterní ostatky se následně předají rodinným příslušníkům k trvalému uložení. Neidentifikované kosterní ostatky budou vráceny v označené schráně do hrobu na Ďáblickém hřbitově.

4.7 ROZPOČET PILOTNÍHO PROJEKTU

Jedná se o předběžnou kalkulaci exhumace ostatků tří osob ve vybrané šachtě č. 14, která byla odhadnuta Hřbitovy a pohřební služby hl. m. Prahy na základě zkušeností s předchozími exhumacemi na dáblickém pohřebišti.

položka	částka vč. DPH
Ohrazení prostoru mobilními zábranami	55 000,00 Kč
výkop - zásyp (a další asistence hrobníků)	40 000,00 Kč
oseť trávnickem a kultivace plochy	2 000,00 Kč
demontáž a osazení pomníků	40 000,00 Kč
exhumační rakve 3 ks	10 000,00 Kč
rakve pro zpětné uložení ostatků	100 000,00 Kč
převozy ostatků	10 000,00 Kč
ostraha	30 000,00 Kč
RTG dokumentace	30 000,00 Kč
fotografická dokumentace v terénu a osteologická	60 000,00 Kč
CT sken a vyšetření ostatků soudním lékařem	54 450,00 Kč
DNA identifikace	120 000,00 Kč
přechodné uložení kosterních pozůstatků v chladícím zařízení a vedení jejich evidence	19 500,00 Kč
archeologická asistence	242 000,00 Kč
fotodokumentátor	20 000,00 Kč
příspěvek na pohřbení pro rodiny exhumovaných	90 000,00 Kč
celkem	922 950,00 Kč

4.8 ZÁVĚR

Tento materiál je výsledkem dvouleté práce Komise pro otázky masových hrobů na Ďáblickém hřbitově, která vznikla na přání předsedy vlády Petra Fialy. Kladla si za cíl napravit historickou křivdu a pokusit se rozkrýt tajemství hřbitova, kde jsou v několika desítkách šachet uloženy kromě jiného i ostatky obětí odpůrců dvou zvržených totalitních režimů.

Komise stála od počátku před nelehkým úkolem. A to nejen proto, že oba režimy si dávaly velmi záležet, aby jakékoli stopy vedoucí k případné identifikaci těl byly odstraněny, ale také proto, že se dosud podařilo shromáždit mnoho poznatků, informací a důkazů, ale také stop falešných, zavádějících a nepodložených. Komise pod vedením Jany Kotalíkové vždy zdůrazňovala nutnost předkládat pouze takové závěry, které jsou dostatečně průkazné a vycházejí z relevantních zdrojů. To kladlo přirozeně nároky na související vědeckou a archivní práci a podmínku několikanásobného ověřování a dokazování zjištěných závěrů. Současně se ale dařilo využívat i dosavadní práce, které v této otázce vznikly, a zkušenosti členů Komise z předchozích exhumací na Ďáblickém hřbitově. Důležitým momentem rovněž bylo navázání spolupráce s dalšími institucemi, které ochotně sdílely informace a umožnily zpřístupnit mnoho cenných materiálů.

Občané Československé republiky byli ve 20. století hned dvakrát vystaveni násilí totality. Poprvé ze strany německých nacistů v letech 1938–1945 a podruhé ze strany komunistů od února 1948

až do listopadu 1989. Několik desítek let trvající doba násilí, vraždění, útlaku a politických represí zanechala českému národu těžké šrámy na duši, se kterými se dodnes snažíme v mnoha směrech vypořádat. Zanechala po sobě ale i stovky mrtvých hrdinů, kteří se režimům postavili a ve jménu svobody přinesli oběť nejvyšší. A právě část z nich byla pohozena do šachtových hrobů v Ďáblicích, ukryta mezi další tisíce těl tak, aby nikdy nebyla nalezena a identifikována.

Komisi si podařilo identifikovat 3 politické vězně z období nacistické okupace, 1 vězně z Malé pevnosti Terezín, 1 příslušníka americké armády a celkem 113 politických vězňů komunistického režimu. Z těchto 113 ostatků patřilo 87 popraveným osobám, dalších 25 zemřelým ve vazbě nebo ve výkonu trestu a v jednom případě umučenému při únosu tajnou policií, páteru Josefu Toufarovi. Ti všichni byli pohřbeni v šachtových hrobech na Ďáblickém hřbitově.

Šachty I až IX byly koncipovány pro 80 poloh/rakví v jedné šachtě a byly skládány ve 4 vrstvách, vždy po 20 v řadě. Od šachty X se pak pohřbívalo pouze po 40 rakvích. Celkem se tedy ve 40 polohách pravděpodobně nacházelo několik stovek ostatků a na základě písemných pramenů bylo doposud doloženo 69 šachtových hrobů. Poslední pozůstatky byly uloženy 28. března 1961.

Jak již bylo řečeno, bez ohledu na platný právní řád tehdejšího režimu měly bezpečnostní orgány pokyn v žádném případě nevydávat těla odpůrců vlády příbuzným. Nezřídka neměly rodiny obětí i několik let zprávu o úmrtí jejich blízkého. V řadě případů se pak příbuzní popra-

vených či zemřelých politických vězňů snažili získat ostatky pro důstojné pohřbení. Až na výjimky nebyli úspěšní. Maximálně se jim dostalo informace o pravděpodobném uložení na Ďáblickém hřbitově, někde v zarostlém koutě u severní zdi.

I když od konce čtyřicátých let proběhly na tomto místě jednotky exhumací, žádná větší akce se nekonala. V sousedním Polsku, kde jsou místa podobná hřbitovu v Ďáblicích, se od roku 2012 daří provádět oficiální, státem posvěcené exhumace. Dosud se našly ostatky více než 250 lidí a pomocí DNA se jich několik desítek identifikovalo. V České republice se větší pozornosti dostalo úspěšné exhumaci pátera Josefa Toufara a pokusu o exhumaci Zdeny Mašínové. Tento pokus sice úspěšný nebyl, ale výrazně napomohl k pochopení způsobu pohřbívání na Ďáblickém hřbitově a přinesl další důležité informace.

Komise pro otázky masových hrobů na Ďáblickém hřbitově po svém dvouletém úsilí, rozsáhlém archivním šetření a zvážení všech okolností předkládá návrh, aby se jako pilotní projekt zvolila šachta číslo 14. V té jsou v jedné vrstvě vedle sebe uloženy ostatky 3 politických vězňů popravených v roce 1949 za protikomunistickou činnost – Karla Sabely, Viléma Soka a Miloslava Jebavého. Díky nově objeveným dokumentům se podařilo potvrdit údaje o uložení těchto ostatků a zároveň rekonstruovat šachtu jako takovou. Komise navíc má kromě fotografií a osobních předmětů k dispozici pitevní protokoly, což výrazně usnadní případnou identifikaci. Členové Komise jsou navíc v kontaktu s příbuznými těchto politických vězňů.

Zásadním momentem je pro úspěšnou realizaci exhumace ze šachty číslo 14 nejen kladné stanovisko Vlády ČR, ale především pak rozhodnutí Rady hl. m. Prahy, která je vlastníkem veřejného pohřebiště Ďáblický hřbitov. Ve spolupráci se Správou pražských hřbitovů vypracovávala Komise návrh harmonogramu jednotlivých kroků včetně předpokládaného rozpočtu pilotního projektu, který by se měl pohybovat kolem 1 milionu Kč.

Komise bude nadále pokračovat ve výzkumu nákládání s ostatky obětí totalitních režimů na Ďáblickém hřbitově a postupně připravovat další návrhy na exhumace ve vytipovaných šachtových hrobech.

Desítky let se mnoho našich předních historiků, vědců, archivářů či nadšenců snažilo zlomit děsivé tajemství Ďáblického hřbitova, kde v temném koutě leží pod povrchem tisíce těl. Některá z nich patří obětem dvou totalitních režimů, nacistického a komunistického, jejichž zrušné praktiky se od sebe téměř nelišily.

Je smutnou realitou, že se za celých 35 let svobodné České republiky nepodařilo tuto historickou křivdu napravit. Nebyly to ale ztracené roky. Hodně se toho podařilo vypátrat a doložit a současná Komise pak dokázala úspěšně všechny tyto dosavadní znalosti a zkušenosti využít, doplnit a připravit materiál, který bude prvním krokem k odkrytí tajemství Ďáblického hřbitova.

Někdy je k velkým rozhodnutím třeba dobré souhry okolností a správných lidí na správném místě...

PŘÍLOHY

SEZNAM ČLENŮ KOMISE PRO ŘEŠENÍ OTÁZKY MASOVÝCH HROBŮ NA ĎÁBLICKÉM HŘBITOVĚ

Petr Adamec, projektový manažer
Odboru hospodaření s majetkem
Magistrátu hl. m. Prahy

PhDr. Petr Blažek, Ph.D., historik, ředitel
Muzea paměti XX. století a pracovník
Ústavu pro studium totalitních režimů

Mgr. Pavel Černý, pplk. v.v., publicista

Jaroslav Čvančara, historik,
publicista a spisovatel

Mgr. Adam Hájek, historik, Odbor
pro válečné veterány a válečné hroby
Ministerstva obrany

Mgr. Jan Havrda, vedoucí oddělení
archeologických výzkumů, Národní
památkový ústav

doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.,
historik a filozof

Brigádní generál Mgr. Aleš Knížek,
ředitel Vojenského historického ústavu

Mgr. Jana Kotalíková, vedoucí Úřadu
vlády ČR

ThLic. Tomáš Kotrlý, Th.D., vedoucí
oddělení pohřebnictví MMR

PhDr. Aleš Kýr, vedoucí Kabinetu
dokumentace a historie Vězeňské
služby ČR

Ing. Jiří Línek, Sdružení bývalých
politických vězňů

JUDr. Kamil Nedvědický, náměstek
ředitele Ústavu pro studium totalitních
režimů

plk. Ing. Robert Speychal, ředitel odboru
pro válečné veterány a válečné hroby
Ministerstva obrany

plk. gšt. v.z. PhDr. Eduard Stehlík, Ph.D.,
MBA, ředitel Památníku Lidice

PhDr. Alena Šimánková, oddělení fondů
státní správy z let 1918–1992 Národního
archivu

MUDr. Petr Tomášek, Ph.D., přednosta
Ústavu soudního lékařství

PhDr. Prokop Tomek, Ph.D., historik,
vedoucí oddělení vojenské historie
Vojenského historického ústavu Praha

Mgr. Tereza Vaňáčová, provozně-
technický náměstek Hřbitovy a pohřební
služby hl. m. Prahy

RNDr. Daniel Vaněk, Ph.D., soudní znalec

Mgr. Kamila Varaďová, tajemnice Komise

doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D., vedoucí
katedry archeologie ZČU

RNDr. Petr Velemínský, Ph.D., vedoucí
antropologického oddělení, Národní
muzeum

Ondřej Vetchý, herec a iniciátor petice
za vyzdvižení těl národních hrdinů
a odbojářů z masových hrobů Ďáblického
hřbitova

Mgr. Petra Vinařová, specialistka
pohřebnictví, Odbor zdravotnictví,
Magistrát hl. m. Praha

MUDr. Mgr. Filip Wagner, odbor vládní
legislativy Úřadu vlády ČR

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

ALQAHTANI, Sakher J. – HECTOR, Mark P. – LIVERSIDGE, Helen M.: Brief communication: the London atlas of human tooth development and eruption. *American Journal of Physical Anthropology* 2010, 3, s. 481–490.

AMBERS, Angie – VOTRUBOVA, Jitka – VANEK, Daniel – SAJANTILA, Antti – BUDOWLE, Bruce: Improved Y-STR typing for disaster victim identification, missing persons investigations, and historical human skeletal remains. *International journal of legal medicine* 2018, 6, s. 1–9.

AMBERS, Angie – ZENG, Xiangpei – VOTRUBOVA, Jitka – VANEK, Daniel: Enhanced interrogation of degraded DNA from human skeletal remains: Increased genetic data recovery using the expanded CODIS loci, multiple sex determination markers, and consensus testing. *Anthropologischer Anzeiger; Bericht über die biologisch-anthropologische Literatur* 2019, 4, s. 333–351.

BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Dokořán – Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha 2008.

BLAŽEK, Petr – ŠIMÁNKOVÁ, Alena: Zpráva o archivní rešerši pro přípravu exhumace ostatků Zdeny Mašinové. *XX. Revue Muzea paměti XX. století* 2021, 1, s. 57–81.

BRŮŽEK, Jaroslav: A Method for Visual Determination of Sex, Using the Human Hip Bone. *American Journal of Physical Anthropology* 2002, 2, s. 157–168.

BRŮŽEK, Jaroslav – SANTOS, Frédéric – DUTAILLY, Bruno – MURAIL, Pascal – CUNHA, Eugenia: Validation and reliability of the sex estimation of the human os coxae using freely available DSP2 software for bioarchaeology and forensic anthropology. *American Journal of Physical Anthropology* 2017, 2, s. 440–449.

BRZOBOHATÁ, Hana – ŠUMBEROVÁ, Radka – VOTRUBOVÁ-DUBSKÁ, Jitka – VANĚK, Daniel: A Case of Sharp Force Trauma to the Skull of Female Buried Within a Neolithic Rondel, Kolín (Czech Republic). *Collegium antropologicum* 2017, 3, s. 297–303.

BUIKSTRA, Jane – ROBERTS, Charlotte (eds.): *The global history of paleopathology: Pioneers and prospects*. Oxford University Press, Oxford 2011.

CALCE, Stephanie E.: A new method to estimate adult age-at-death using the acetabulum. *American journal of physical anthropology* 2012, 1, s. 11–23.

ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Strana světí prostředky. Martyrium faráře Josefa Toufara*. Tilia, Šenov u Ostravy 2001.

DAVOREN, Jon – VANEK, Daniel – KONJHODZIĆ, Rijad – CREWS, John – HUFFINE, Edwin – PARSONS, Thomas J.: Highly Effective DNA Extraction Method for Nuclear Short Tandem Repeat Testing

of Skeletal Remains from Mass Graves. *Croatian Medical Journal* 2007, 4.

DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhoštského zázraku, se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa*

Toufara. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015.

DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Návrat P. Josefa Toufara do Číhoště po 65 letech ve fotografiích a textech*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2017.

DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole, Praha 2013.

GRAUER, Anne L. (ed.): *The Routledge handbook of paleopathology*. Routledge, London – New York 2023.

HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. Ďáblický hřbitov, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú.o.p v hl. m. Praze č. 2014/38.

HAVRDA, Jan: Archeologická zpráva o nalezení ostatků P. Josefa Toufara. In: DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhoštského zázraku, se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2016, s. 596–638.

HAVRDA, Jan – FLEK, František: Nálezová zpráva o zjišťovacím archeologickém výzkumu NPÚ ÚOP v Praze, č. 2020/23. Praha 8 – Střížkov, Ďáblická ppč. 576/1. Ďáblický hřbitov – zjišťovací sonda na tzv. dětském hřbitově, 2021.

HOFREITER, Michael – SNEBERGER, Jiri – POSPISEK, Martin – VANEK, Daniel: Progress in forensic bone DNA analysis: Lessons learned from ancient DNA. *Forensic Science International: Genetics* 2021, 54, 102538.

JIRÁSEK, Ladislav: Pohřebiště nepohodlných. In: *Pieta. Památce bratří a sester, popravených, umučených a zastřelených za komunistického teroru*. Věrní zůstali, Praha 1993, s. 32–33.

jl (JIRÁSEK, Ladislav): Ďáblice – místo poslední... *Věrní zůstali* 1994, 10, s. 13.

jsk (JIRÁSEK, Ladislav): Vysvěcení hřbitova politických vězňů. *Věrní zůstali* 1994, 7, s. 1.

KALOUS, Jan: *Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950. Zákulisí případu Číhošť*. ÚDV, Praha 2001.

KAPLAN, Karel: *Zemřelí ve věznicích a tresty smrti 1948–1956. Seznamy*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1992.

kol. autorů: *Návrh na vymezení rozsahu národní kulturní památky*. NPÚ, Praha 2015, rukopis.

- KOVAŘÍK, Petr: *Klíč k pražským hřbitovům*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001.
- KOVAŘÍK, Petr: *Procházky po pražských hřbitovech*. Nakladatelství Universum, Praha 2017.
- KUNA, Martin – VAŘEKA, Pavel: Archeologický odkryv, In: KUNA Martin (ed.): *Archeologie pravěkých Čech 1. Pravěký svět a jeho poznávání*. Archeologický ústav AVČR – Institute of Archaeology Czech Academy of Sciences, Praha 2007, s. 94–97.
- KÝR, Aleš – KAFKOVÁ, Alena: Pankrácká věznice v období historických změn (1889–1993). *Historická penologie* 2009, 3, s. 1–92.
- KÝR, Aleš – KAFKOVÁ, Alena: Příspěvek k identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a popravených odpůrců totality v letech 1948–1965. *Historická penologie* 2022, 1, s. 2–56.
- KÝR, Aleš – LÍNEK, Jiří: Novorozenci v pankrácké věznici v letech 1930 až 1962. *Historická penologie* 2023, 1, s. 12–20.
- LAGOVÁ, Veronika: *Smrt za mrežami*. Nakladatelství Michala Vaška, Prešov, 2006.
- LIŠKA, Otakar a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989*. ÚDV PČR, Praha 2006.
- LIVERSIDGE, Helen M. – MOLLERSON, Theya: Variation in crown and root formation and eruption of human deciduous teeth. *American Journal of Physical Anthropology* 2004, 2, s. 172–180.
- LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021.
- LUTOVSKÝ, Michal – SMEJTEK, Lubor a kol.: *Pravěká Praha*. Libri, Praha 2005.
- MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu*, díl 1–4. Academia – ÚSTR, Praha 2024.
- MAREK, Václav: *Statečné Kníničky, zmizelý i pokračující život obce*. Bakalářská práce, FF MÚ, Brno 2017.
- MAŠÍNOVÁ, Zdena – MARTIN, Rudolf: *Čtyři české osudy. Tragický úděl rodiny Mašinovy*. Paseka, Praha – Litomyšl 2001.
- PALEČEK, Pavel: *Likvidace ostatků obětí nacismu a komunismu na území Československa. Neevidované kremace 1941–1945. Zemřelí ve věznicích 1948–1956*. Prius, Brno 2002.
- PAULY, Jan Křtitel: *Hřbitovní a pohřební právo: příručka zákonitých předpisů o hřbitovech a pohřbívání pro obce, pro farní a patronátní úřady, pro pohřební ústavy a pro potřebu úřední i soukromou*. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, Praha 1941.
- PEJČOCH, Ivo: *Vojáci na popravišti. Vojské osobnosti, popravené z politických nebo kriminálních důvodů v období 1949–1965*. Svět křídel, Cheb 2011.

- PEKÁRKOVÁ, Kateřina: Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů v Praze-Žabovřesce. Arcibiskupské gymnázium, Praha 2003, rukopis.
- PEXA, Tomáš – KRAJSA, Jan – ŠAŇKOVÁ, Markéta – VELEMÍNSKÝ, Petr – HAVRDA, Jan – KOTRLÝ, Tomáš – DRÁBEK, Jiří: Identification of the skeletal remains of the Czech communist regime crime victim, priest Josef Toufar. *Forensic Science International* 2018, 291, e13–e17.
- PINHASI, Ron – MAYS, Simon (eds.): *Advances in human palaeopathology*. John Wiley & Sons, Chichester 2008.
- SCHEUER, Louise – BLACK, Sue: *The juvenile skeleton*. Elsevier Academic Press, London – San Diego 2004.
- STLOUKAL, Milan – DOBISÍKOVÁ, Miluše – KUŽELKA, Vítězslav – STRÁNSKÁ, Petra – VELEMÍNSKÝ, Petr – ZVÁRA, Karel: *Antropologie. Příručka pro studium kostry*. Národní muzeum, Praha 1999.
- STŘIBRNÝ, Jan a kol.: *Mučedníci pro Krista. Martyrologium katolické církve v českých zemích ve 20. století*. Karmelitánské nakladatelství – Academia, Praha 2023.
- VAJSKEBR, Jan: Co se stalo s těly hrdinů? Rozhovor s Jaroslavem Čvančarou. *Paměť a dějiny* 2018, 1, s. 36–48.
- VANEK, Daniel a kol.: Results of a collaborative study on DNA identification of aged bone samples. *Croatian medical journal*, 2017, 3.
- VANEK, Daniel – BRZOBOHATA, Hana – SILEROVA, Marcela – HORAK, Zdeněk – NYVLTOVA FISA KOVA, Miriam – VASINOVA GALIOVA, Michaela a kol.: Complex Analysis of 700-Year-Old Skeletal Remains found in an Unusual Grave–Case Report. *Anthropol*, 2015, 2, doi: 10.4172/2332-0915.1000138.
- VANEK, Daniel – SASKOVA, Lenka – KOCH, Hubert: Kinship and Y-chromosome analysis of the 7th century human remains: novel DNA extraction and typing procedure for ancient material. *Croatian Medical Journal*, 2009, 3.
- VANEK, Daniel – SASKOVA, Lenka – VOTRUBOVA, Jitka – EMMEROVA, Barbora a kol.: Factors influencing the reliability of DNA typing results for bone samples. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series*, 2015.
- VAŘEKA, Pavel: The Archaeology of Communism, *Beiträge zur Mittelalter- und Neuzeitarchäologie in Österreich, Beiheft*, 2024, 15, s. 31–51.
- VELEMÍNSKÝ, Petr – DOBISÍKOVÁ, Miluše – KUŽELKA, Vítězslav: Antropologický průzkum kostry P. Josefa Tofara. In: DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Tofara, jeho vrahů a číhoštského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Tofara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015, s. 613–619.
- VERCELLOTTI, Giuseppe – AGNEW, Amanda M. – JUSTUS, Hedy M. – SCIU-

- LLI, Paul W.: Stature estimation in an early medieval (XI-XII c.) Polish population: Testing the accuracy of regression equations in a bioarcheological sample. *American Journal of Physical Anthropology*, 2009, 1, s. 135–142.
- VOTRUBOVA, Jitka – AMBERS, Angie – BUDOWLE, Bruce – VANEK, Daniel: Comparison of standard capillary electrophoresis based genotyping method and ForenSeq DNA Signature Prep kit (Illumina) on a set of challenging samples. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series*, 2017.
- VOTRUBOVA, Jitka – BRZOBOHATA, Hana – BRESTOVANSKY, Petr – TOMASEK, Petr – VANEK, Daniel: DNA analysis of lineage markers from skeletons from a mass grave related to the Battle of Reichenberg in 1757. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series*, 2017.
- VOTRUBOVA, Jitka – EMMEROVA, Barbora – BRZOBOHATA, Hana – SUMBEROVA, Radka – VANEK, Daniel: Comparison of two Neolithic mtDNA haplotypes from a Czech excavation site with the results of mitochondrial DNA studies on European Neolithic and Mesolithic individuals. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series*, 2017.
- VOTRUBOVA, Jitka – SASKOVA, Lenka – FROLIK, Jan – VANEK, Daniel: DNA identification of a 10th century female skeleton from the Prague Castle belonging to a member of the Přemyslid Dynasty. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series*, 2017.
- VOTRUBOVA, Jitka – SASKOVA, Lenka – FROLIK, Jan – VANEK, Daniel: Linking the Y-chromosomal haplotype from a high medieval (1160–1421) skeleton from a Podlázice excavation site with living descendants. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series*, 2017.
- VOTRUBOVA, Jitka – VANEK, Daniel – ZIKMUND, Jaroslav – MESTEK, Oto – URBANOVA, Vladislava – BRZOBOHATA, Hana – BRESTOVANSKY, Petr: Technical note: Efficient removal of a PCR inhibitory agent (vivianite) found on excavated bones. *Forensic Science International*, 2016.
- WALKER, Philip L.: Sexing skulls using discriminant function analysis of visually assessed traits. *American Journal of Physical Anthropology*, 2008, 1, s. 39–50.
- ZAZVONILOVÁ, Eliška – VELEMÍNSKÝ, Petr – ČERNÍKOVÁ, Alena – DANIELISOVÁ, Alžběta – BRŮŽEK, Jaroslav: Protocol matters: A need for standardized procedure in cementochronology. *Forensic Science International*, 2022, s. 111439.

Tváře obětí komunistického režimu

Fotografie politických vězňů a dalších obětí politicky motivované represe po roce 1948, jejichž ostatky jsou uloženy v šachtových hrobech na Ďáblickém hřbitově

 Podle aktuálních výsledků historického bádání jsou nyní v šachtových hrobech na Ďáblickém hřbitově uloženy ostatky celkem sto třinácti osob, které byly popraveny či zemřely jako političtí vězni nebo jako další oběti politicky motivované represe.¹ Z uvedeného počtu se podařilo autorům tohoto příspěvku dohledat z různých zdrojů celkem 102 fotografií.

Největší počet snímků, celkem padesát osm, je součástí vyšetřovacích spisů Státní bezpečnosti, které jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek.² Dalších dvacet je z Národního archivu a většina pochází

z osobních vězeňských spisů, případně z fondu Policejního ředitelství Praha.³ Jedenáct fotografií bylo získáno z rodinných archivů.⁴ Dalších šest portrétů se nachází ve vyšetřovacích spisech Státní bezpečnosti, které jsou uloženy v Archivu Ústavu paměti národa v Bratislavě.⁵ Čtyři fotografie se nalézají ve Vojenském ústředním archivu.⁶ Jedna podobenka byla použita z Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.⁷ A dvě fotografie pochází ze sbírek Muzea paměti XX. století.⁸

Většinu fotografií poskytl historik Petr Mallota, který je získal v rámci dlouholetého rozsáhlého projektu,

jenž přinesl cenné biografické studie osob popravených z politických důvodů.⁹

U jedenácti osob se bohužel zatím nepodařilo portrétní fotografii dohledat. Jejich jména a životopisná data najdete v tabulce v závěru galerie. Doufáme, že se nakonec nejen podaří při dalším pátrání vrátit všem níže uvedeným obětem komunistického režimu jejich tváře a představit jejich životní příběhy, ale pokud to bude možné, také exhumovat jejich ostatky a uspořádat jim důstojný pohřeb.

Petr Blažek – Petr Mallota – Alena Šimánková

- 1 Srov. článek Petra Blažka a Aleny Šimánkové „Temné místo na okraji Prahy“ publikovaný v tomto čísle *Paměti a dějin*. V přehledu nejsou uvedeny osoby, jejichž ostatky byly v minulosti již z šachtových hrobů na Ďáblickém hřbitově exhumovány: Vojtech Gejza Danielovič, Oldřich Fiala, Miloslav Plešmíd, Josef Pohl, Josef Toufar a Osvald Závodský.
- 2 Jedná se o fotografie Pavla Babíka, Václava Bejčka, Bohuslava Beneše, Františka Bodnára, Ferdinanda Brindzy, Petra Čížka, Josefa Čuby, Jaroslava Dvořáka, Ludka Fajkuse, Josefa Frice, Rudolfa Fuksy, Karla Grubera, Vladislava Hadaše, Antonína Harazína, Jiřího Hejny, Jana Hoška, Karla Chaloupeckého, Miloslava Choce, Bohumila Jakubka, Jana Janouška, Aloise Jaroše, Miloslava Jebavého, Aloise Jeřábka, Štefana Kalitky, Josefa Kepky, Jiřího Kodeta, Vladimíra Kořínka, Josefa Kozlíka, Josefa Krejčího, Václava Krejčíka, Bohumila Kruliše, Jaroslava Lazara, Josefa Lišky, Pavla Lukačky, Petera Luptáka, Josefa Matouše, Josefa Musila, Vladimíra Palmy, Václava Patzáka, Josefa Pavelky, Jaroslava Peteříka, Stanislava Plichty, Miloslava Pospíšila, Václava Pyrase, Vladimíra Rajnocha, Emanuela Rendla, Tomáše Rumiška, Josefa Řezníčka, Karla Sabely, Vojtěcha Schlesingera, Josefa Sporky, Václava Šnaidra, Václava Tipla, Josefa Vávry-Staříka, Jaroslava Vetejšky, Františka Votavy, Václava Vrby a Vlastimila Železného.
- 3 Jedná se o fotografie Sigmunda Bakaly, Barbory Boenigkové, Františka Bučila, Vladimíra Cermana, Josefa Jonáka, Lubomíra Koukala, Michala Mihoka, Františka Mojžíše, Amálie Müllerové, Josefa Nováka, Karla Pavloviče, Ladislava Plška, Aloise Pokorného, Kláry Pošmourné, Aloise Suttého, Slavoje Šádka, Pavla Valenty, Josefa Vaška, Marie Vaškové a Josefa Vita.
- 4 Jedná se o fotografie Jana Dvořáka, Karla Hájka, Jana Horáčka, Jiřího Kauera, Tomáše Kořínka, Václava Křečka, Josefa Ludvíka, Zdeny Mašínové, Jaroslava Melkuse, Josefa Prouzy a Gustava Smetany.
- 5 Jedná se o fotografie Mikuláše Fuchse, Štefanie Galvánkové, Antona Kandráče, Josefa Karolíka, Alojze Milučkého a Tibora Vrbického.
- 6 Jedná se o fotografie Bohumila Grubera, Jána Rešetky, Viléma Soka a Josefa Trojana.
- 7 Jedná se o fotografii Stanislava Broje.
- 8 Jedná se o fotografie Bohumila Bunži a Marie Štěrbové.
- 9 Srov. MALLOTA, Petr (ed.): *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu. Díl 1. ÚSTR – Academia, Praha 2024.*

Pavel Babík
1924-1953

Sigmund Bakala
1925-1951

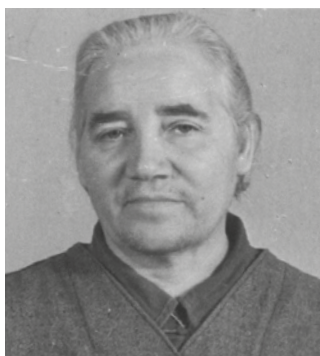
Václav Bejček
1925-1952

Bohuslav Beneš
1919-1951

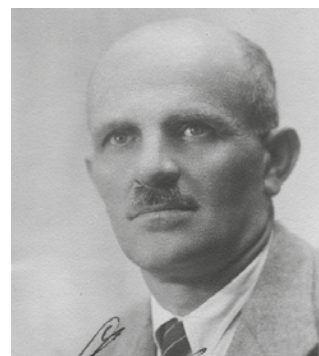
František Bodnár
1914-1953

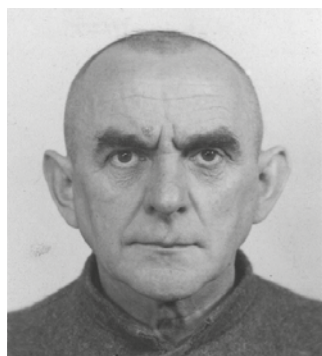
Barbora Boenigková
1896-1956

Ferdinand Brindza
1926-1958

Stanislav Broj
1901-1950

František Bučil
1894-1955

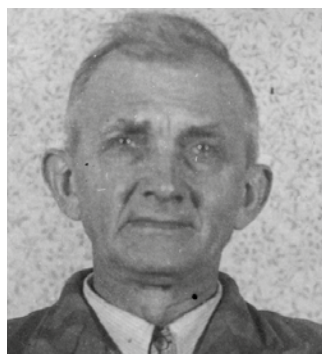
Bohumil Bunža
1877-1950

Vladimír Cerman
1925-1952

Petr Čížek
1914-1952

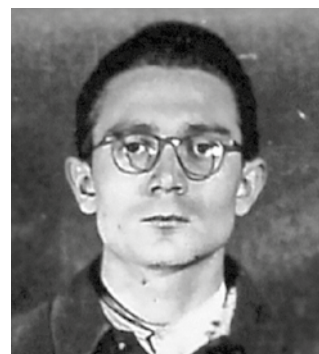
Josef Čuba
1893-1951

Jan Dvořák
1921-1953

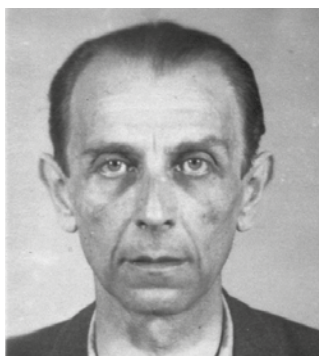
Jaroslav Dvořák
1930-1952

Luděk Fajkus
1925-1953

Josef Fric
1918–1952

Mikuláš Fuchs
1906–1955

Rudolf Fuksa
1930–1952

Štefanie Galvánková
1919–1956

Bohumil Gruber
1900–1953

Karel Gruber
1927–1954

Vladislav Hadaš
1923–1953

Karel Hájek
1924–1952

Antonín Harazín
1931–1953

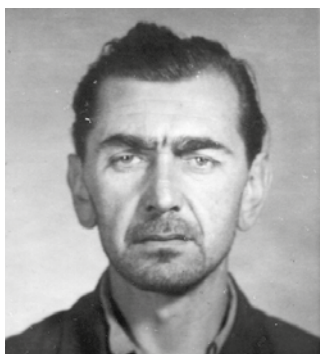
Jiří Hejna
1930–1952

Jan Horáček
1919–1951

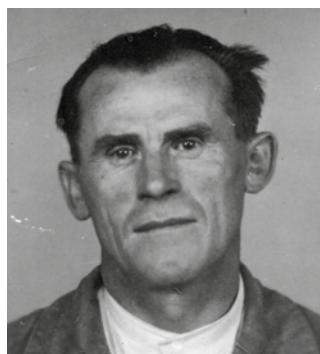
Jan Hošek
1904–1952

Karel Chaloupecký
1915–1952

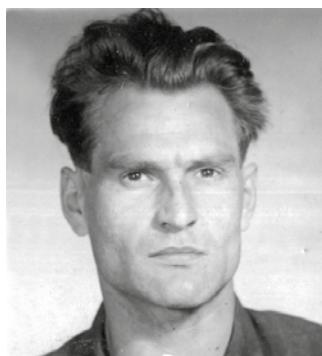
Miloslav Choc
1925–1949

Bohumil Jakubek
1905–1953

Jan Janoušek
1900–1954

Alois Jaroš
1923-1952

Miloslav Jebavý
1911-1949

Alois Jeřábek
1927-1953

Josef Jonák
1900-1953

Štefan Kalitka
1927-1950

Anton Kandráč
1925-1954

Josef Karolík
1930-1952

Jiří Kauer
1925-1952

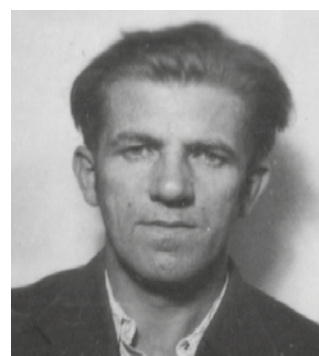
Josef Kepka
1902-1952

Jiří Kodet
1929-1950

Tomáš Kořínek
1920-1951

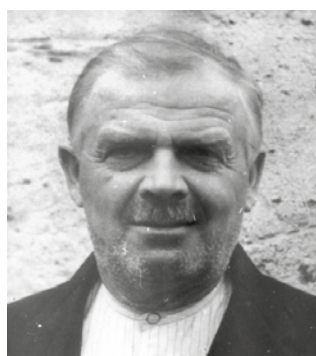
Vladimír Kořínek
1911-1951

Lubomír Koukal
1925-1951

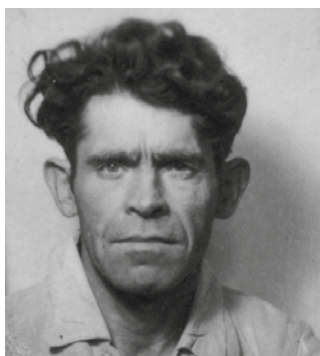
Josef Kozlík
1904-1954

Josef Krejčí
1891-1953

Václav Krejčík
1899-1951

Bohumil Kruliš
1908–1951

Václav Křeček
1900–1955

Jaroslav Lazar
1915–1952

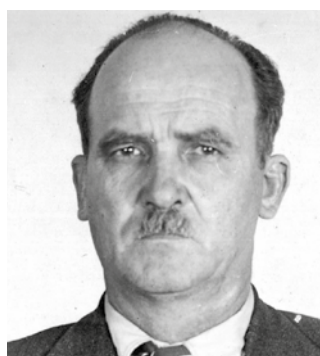
Josef Liška
1922–1952

Josef Ludvík
1912–1952

Pavel Lukačka
1923–1953

Peter Lupták
1909–1953

Zdena Mašínová
1907–1956

Josef Matouš
1921–1953

Jaroslav Melkus
1901–1953

Michal Mihok
1926–1953

Alojz Milučký
1930–1954

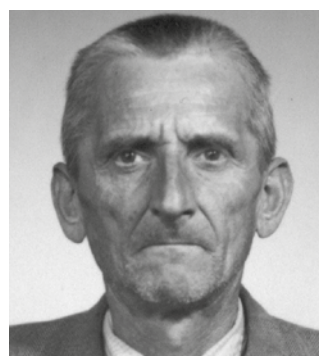
František Mojžíš
1914–1953

Josef Musil
1900–1954

Amálie Müllerová
1900–1957

Josef Novák
1901–1956

Vladimír Palma
1927-1952

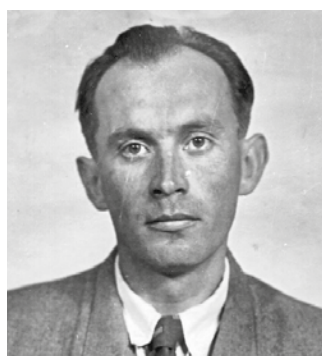
Václav Patzák
1891-1954

Josef Pavelka
1923-1952

Karel Pavlovič
1898-1955

Jaroslav Peteřík
1923-1954

Stanislav Plichta
1931-1953

Ladislav Plšek
1925-1952

Alois Pokorný
1928-1952

Miloslav Pospíšil
1918-1951

Klára Pošmourná
1901-1951

Josef Prouza
1925-1952

Václav Pyras
1908-1954

Vladimír Rajnoch
1925-1951

Emanuel Rendl
1923-1952

Ján Rešetko
1917-1953

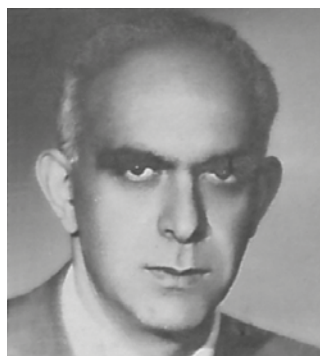
Tomáš Rumíšek
1923-1953

Josef Řezníček
1910–1952

Karel Sabela
1917–1949

Vojtěch Schlesinger
1907–1950

Gustav Smetana
1907–1953

Vilém Sok
1902–1949

Josef Sporka
1910–1951

Alois Suttý
1924–1951

Slavoj Šádek
1926–1949

Václav Šnair
1911–1952

Marie Štěrbová
1909–1951

Václav Tippl
1930–1950

Josef Trojan
1906–1953

Pavel Valent
1914–1953

Josef Vašek
1921–1953

Marie Vašková
1895–1955

Josef Vávra-Stařík
1902–1953

Jaroslav Vetejška
1926–1950

Josef Vít
1912–1952

František Votava
1927–1951

Václav Vrba
1921–1950

Tibor Vrbický
1921–1951

Vlastimil Železný
1928–1952

Jedenáct osob, u nichž se fotografii zatím nepodařilo dohledat

Ludovít Dropuljič	1906–1953
Františka M. Cypriána Hlavínová	1874–1950
Bedřich Judytko	1914–1950
Karel Kupka	1891–1951
Ivan Maroš	1920–1953
Jaroslav Mikeš	1913–1950

Milan Ráliš	1912–1951
Jan Shrbený	1924–1953
František Sysel	1908–1957
Karel Široký	1898–1950
František Šoller	1888–1953

PETR BLAŽEK (1973) absolvoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, obor historie. Je ředitelem Muzea paměti XX. století a působí také jako odborný pracovník v Ústavu pro studium totalitních režimů, kde vede projekt o dějinách d'áblického pohřebiště. Zabývá se především polskými a československými dějinami 20. století. Je autorem řady historických monografií, edic dokumentů a výstavních projektů. Byl také odborným poradcem u řady hraných a dokumentárních filmů.

ALENA ŠIMÁNKOVÁ (1958) absolvovala Filozofickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci. Od roku 1989 je pracovnící Národního archivu (do roku 2004 Státní ústřední archiv), v jehož 3. oddělení archivních fondů z let 1918–1992 spravuje fondy justice. Zabývá se dějinami justice a politických procesů po roce 1948. Podílí se na identifikaci ostatků politických vězňů, kteří byli popraveni nebo zemřeli po komunistickém převratu v únoru 1948.

PETR MALLOTA (1980) vystudoval Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy, obor dějepis – základy společenských věd. Od roku 2008 pracuje v Ústavu pro studium totalitních režimů, kde se jako historik věnuje zejména tématu třetího odboje a represí v Československu padesátých let 20. století. Je vedoucím autorského kolektivu čtyřdílné monografie *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu* (ÚSTR – Academia, Praha 2024).

